

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**RUMELİ GÖÇMENLERİNİN SİYASAL
KATILIMI VE DAVRANIŞLARI
“BAYRAMPAŞA İLÇESİ ÖRNEĞİ”**

BAHRİYE ESELER

TEZ DANIŞMAN

DOÇ. DR. BURAK GÜMÜŞ

EDİRNE 2016

RUMELİ GÖÇMENLERİNİN SİYASAL KATILIMI VE DAVRANIŞLARI “BAYRAMPAŞA İLÇESİ ÖRNEĞİ”

ÖZET

Siyaset, insanların hayatlarının bazı kesimlerinin geçici veya daimi olarak ortak olması veya zaman zaman kesişmesi yüzünden alınması gereken ve uyulmaları bir ahlaki müeyyideden ziyade hukuki bir yaptırımla veya buna benzer maddi temeli olan yaptırımlarla desteklenen kararları alma sürecidir.(Yayla, 2005: 208) Siyasetin karar alma süreci olması onu bir siyasal katılım gerçekleştirme ve bir siyasal tercihte bulunma zorunluluğu getirmesine neden olur.

Bu siyasi kararlar sadece sandığa gidip oy kullanmak/kullanmamak olabileceği gibi çok daha ileri boyutlarda katılımı da kapsamaktadır. Gerek diğer katılımlarda gerekse oy verme davranışı olarak seçmeni partiye yönelten tek bir neden olabileceği gibi birden fazla ve çok daha karmaşık nedenlerde olabilir. Bu amaçla en temel şekilde seçmen teorileri ekonomik ya da toplumsal seçmen davranışı olarak şekillendirilebilir.

Yapılan çalışmada Rumeli göçmenlerinin seçmen davranışlarının hangi teorik temellere dayandığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla katılımcılarla derinlemesine görüşme yapılarak hangi temel ölçütlere göre seçmen davranışı gösterdiklerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında yer alacak seçim dönemleri; 30 Mart 2014 yerel seçimleri, 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimleri. Ve 2015 yılında yaşanan 2 genel seçimi kapsamaktadır. Araştırmayı belirleyecek olan seçimlerin bu dönemleri kapsamasını temel nedeni içerisinde yerel, cumhurbaşkanlığı ve genel seçimler yer almasıdır. Bu anlamda farklı seçimleri araştırması hangi seçim türünde seçmenin ne tür öncelikleri benimsediğinin kavranması açısından önem taşımaktadır.

Partiden partiye, göç edilen yıla, cinsiyete diğer bazı değişkenlere göre farklı belirleyicilere göre oy verme davranışı gösteren seçmenler açısından seçim davranışı gösterirken birçok faktörün etkili olmasına rağmen asıl sandığa götüren ve daha doğru ifadeyle asıl desteklenen partiye yönlendiren nedenler üzerinde kapsamlı bilgi aktarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Balkan Göçmenleri, Seçimler, Seçmen Davranışı,
Siyasal Katılım, Türkiye Siyaseti

THE MOTIVATION FACTORS AND IMPACT OF RUMELIAN VOTERS ON TURKISH POLITICAL CULTURE: BAYRAMPAŞA DISTRICT AS A CASE SAMPLE

ABSTRACT

The Politics is a decision-making process that has to be supported by a legal sanction or substantive sanctions rather than a moral obligation in which has to be taken and obeyed due to the being association or sometimes intersection of some parts of people's lives temporarily or permanently. (Yayla, 2005: 208) The being of politics as a decision-making process does result with a political participation and an obligation to make a political choice.

These political decisions not only include voting/not voting but also the participation in much further dimensions. In both other participations and as a voting behavior, there can be one, more than one or much more complex reasons that pave the way for electorate to orient into the party. For this reason, basically, the electorate theories can be shaped as economic or societal voting behavior.

In this study, it has been tried to understand the theoretical foundations of voting behaviors of Rumeli immigrants. For this direction, it has been aimed to determine the prominent central criteria on the voting behaviors of the selected group by making in-depth interviews with the participants. The election periods used in this research do include 30 March 2014 local elections, 10 August 2014 Presidency elections and also the two general elections held in 2015. The main reason of this selection is it covers local, presidency and general elections. In this manner, researching different elections is important in terms of comprehending which the fundamental priorities are taken into consideration by the electorate in different election types.

When the voting behaviors of electorates can alter in parallel with different determinants such as from party to party, the migrated year and also sex, even though several factors are dominant, comprehensive info have been provided on the reasons that are leading over balloting, in other words, the orientation to the really supported party.

Keywords: Balkan Migrants, Elections, Political Participetion, Turkish Politics, Voiting Behaovur

ÖN SÖZ

Rumeli göçmenlerinin siyasi katılım ve davranışlarını inceleyen bu çalışmada gerçeğe en yakın sonuçlar çıkarılması amaçlanmıştır. Bu konuda gerek en güncel kaynaklardan gerekse alanında başarılı olmuş eserlerden yararlanmaya çalışılmıştır. Bu tezin en önemli yanı ise otuz farklı seçmen ile derinlemesine görüşme (mülakat) yöntemi yapılmış olmasıdır. Bu sayede seçmenin nabzı birebir tutulmuştur. Çalışmanın alanında yapılacak diğer benzer tez ya da bilimsel çalışmalara ve siyasi partilere fikir vereceği düşünülmektedir.

Tezin her aşamasında değerli fikirlerinden yararlandığım tüm görüşmecilere, maddi- manevi emeğini hiçbir zaman sakınmayan çok kıymetli aileme, danışman hocam Doç. Dr. Burak Gümüş'e, jüri üyeleri Prof. Dr. Ahmed Baran Dural ve Yrd. Doç Dr. İsmail Ermağan'a ve çok değerli arkadaşım/kardeşim Yonca Kanığ'a teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	III
ÖN SÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar	X
RESİMLER	XI
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

SİYASAL DAVRANIŞ KAVRAMI VE BOYUTLARI

1.1. Siyasal Katılım Kavramı	5
1.2. Siyasal Katılım ve Davranış Türleri	6
1.2.1. Bireysel Siyasal Katılım	6
1.2.1.1. Oy Hakkı	6
1.2.2. Toplumsal Siyasal Katılım ve Davranış	7
1.3. Siyasal Katılımı ve Davranışı Etkileyen Faktörler	8
1.3.1. Ekonomik Etkenler	8
1.3.1.1. Maslow'un "İhtiyaçlar Hiyerarşisi" Kuramı	10
1.3.1.2. Gelire Bağlı Diğer Değişkenler	11
1.3.1.2.1. Yerleşim Yerinin Siyasal Katılıma Etkisi	11
1.3.1.2.2. Mesleki Statünün Siyasal Katılım ve Davranışa Etkisi	13
1.3.1.3. Sorumluluk Hipotezi	13
1.3.1.4. Kamu Tercih Teorisinden Yeni Seçmen Teorisine	14
1.3.2. Kimliksel Etkenler	17
1.3.2.1. Columbia Okulu ve Michigan Okulu Teorileri	18
1.3.2.1.1. Michigan Okulu	18
1.3.2.1.1.1. David Easton'un Siyasal Sistem Kuramı	19

1.3.2.1.1.2. İdeoloji	21
1.3.2.1.1.3. Dinsel Kimlik	22
1.3.2.1.1.2.1. Protesto Oyu	23
1.3.2.1.1.4. Merkez-Çevre İlişkileri Yaklaşımı	24
1.3.2.1.2. Columbia Okulu	25
1.3.2.1.2.1. Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Seçmen Davranışları	26
1.3.2.1.2.2. Toplumsal Hafıza/ Seçmen Davranışına Etkisi	28
1.3.2.1.2.3. Göçün Seçmen Davranışına Etkisi	31
1.3.2.1.2.3.1. Göçmen Kimliği	31
1.3.2.1.2.3.2. Göçmenlerin Siyasal Davranışları	34
1.4. Seçimlere Genel Bir Bakış	36
1.4.1.30 Mart 2014 Yerel Seçimleri	36
1.4.2. 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	40
1.4.3. 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri	44
1.4.4. 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri	49

II. BÖLÜM

RUMELİ'DEN YAŞANAN TÜRK GÖÇLERİ

2.1. Balkan Coğrafyasına Genel Bir Bakış	52
2.2. Balkanlara Yapılan Türk Göçleri	53
2.3. Türklerin Balkanlar'da Güç Kaybetmesi	54
2.3.1. Balkan Savaşları'nın Öncesi	55
2.3.2. Balkan Savaşları'nın Başlaması	58
2.3.2.1. 1. Balkan Savaşı	59
2.3.3. 22-23 Ekim 1912 Kırklareli Savaşı	61
2.3.4. 28 Ekim-2 Kasım 1912 Lüleburgaz Savaşı	61
2.3.5. 17-18 Kasım 1912 Çatalca Savunması	62
2.3.6. Balkan Savaşları Sırasında Edirne'deki Durum	63
2.3.7. Savaşlarda Batı Cephesinde Yaşanan Durum	64
2.3.8. 30 Mayıs 1913 Londra Anlaşması	65
2.3.9. II. Balkan Savaşı	65

2.3.10. Balkan Savaşları'nın Sonuçları	66
2.4. 93 Harbine Kadar Yaşanan Göç Hareketleri	67
2.5. 93 Harbinden Sonra Yaşanan Göç Hareketleri	68
2.6. Balkan Savaşları'ndan Sonra Yaşanan Türk Göçleri	70
2.6.1. Balkanlar'da Gerilim	71
2.6.2. Bulgaristan	72
2.6.3. Yunanistan	72
2.6.4. Sırbistan ve Karadağ	74
2.7. Türkleri Göçe İten Temel Nedenler	75
2.7.1. Balkanlarda Milliyetçilik	75
2.7.1.1. Osmanlı Hâkimiyetinden Sonra	77
2.7.2. Dini Nedenler	80
2.7.3. Ekonomik Nedenler	82
2.8. Yugoslavya'dan Türk Göçleri	84
2.9. Bulgaristan'dan Türk Göçleri	87
2.10. Yunanistan'dan Türk Göçleri	93

III. BÖLÜM

RUMELİ GÖÇMENLERİNİN SİYASAL KATILIMI VE DAVRANIŞI:

BAYRAMPAŞA İLÇESİ ÖRNEĞİ

3.1. Bayrampaşa İlçesi'nin Konumu	97
3.2. Bayrampaşa İlçesi'nin Demografik Yapısı	97
3.3. Bayrampaşa Belediyesi'nin Göçmenlere Yönelik Projeleri	98
3.3.1. Balkanlar'da Ramazan Projesi (Bereket Konvoyu)	99
3.3.2. Mostar Köprüsü, Sokak İsimleri ve Dernekler	100
3.3.3. Kardeş Şehirler	104
3.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi	104
3.4.1. Araştırmanın Önemi	105
3.5. Katılımcı Görüşleri	107
3.5.1. AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi)	107
3.5.1.1. Partiye Olan Aidiyet Duygusu	110
3.5.1.2. Ekonomide İstikrar İçin AK Parti	113

3.5.1.3. Sağlık ve Ulaşım'da Reform	115
3.5.1.4. Dini ve Mezhepsel Faktörler	117
3.5.1.4.1. Türban Meselesi	118
3.5.1.4.2. İmam Hatipler	119
3.5.1.4.3. Alkol Yasağı/Zammı	120
3.5.1.4.4. Alevi/Bektaşî Seçmenler	121
3.5.2. CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)	122
3.5.2.1. CHP Seçmeni Profili	122
3.5.2.2. Özgürlük Teminatı CHP	124
3.5.2.3. Güçlü Muhalefet	125
3.5.2.4. Alevi Seçmenler	126
3.5.2.5. Yerelde CHP "Hemşericilik"	127
3.5.3. MHP (Milliyetçi Hareket Partisi)	128
3.5.3.1. MHP'nin Seçmen Profili	129
3.5.3.2. Göçmenlerin "Türk" Vurgusu	130
3.5.3.3. Göçmenler için Türkçe'nin Önemi	132
3.5.3.4. Ben ve Öteki	133
3.5.4. HDP (Halkların Demokratik Partisi)	135
3.5.4.1. Seçmen Profili	136
3.5.4.2. HDP-PKK Paralelliğine Vurgu	137
3.5.4.3. Kürt Açılımına Bakış	137
3.5.4.4. Protesto oyları HDP'ye	139
3.5.4.5. Terör Olaylarına Tepki	140
SONUÇ	142
KAYNAKÇA	146

TABLÖLAR

Tablo-1: Milbath'a Göre Siyasal Katılım Türleri	7
Tablo-2: En Güvenilir Siyasi Lider	41
Tablo-3: Hangi Cumhurbaşkanı Adayının Liderlik Özelliği Daha Yüksek ? ...	42
Tablo-4: 1893-1902 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Yaşanan Türk Göçleri ...	69
Tablo-5: 1911 Yılında Balkan İllerinde Dine Bağlı Nüfus Sayıları	80
Tablo-6: 1923-1938 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Türk Göçleri	85
Tablo-7: 1952-1967 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçler	87
Tablo-8: 1934-1939 Yılları Arasında Göç Eden Sayısı	89
Tablo-9: 1940-1949 Yılları Arasında Göç Eden Sayısı	89
Tablo-10: Görüşmeye Katılanlar Listesi	106
Tablo-11: AKP'nin Bayrampaşa İlçesinde Aldığı Oy Oranları	107
Tablo-12: CHP'nin Bayrampaşa'da Seçim Sonuçları	122
Tablo-13: MHP Bayrampaşa Seçim Sonuçları	128
Tablo-14: HDP'nin Bayrampaşa Seçim Sonuçları	136

RESİMLER

- Resim-1:** Bosna-Hersek'in Mostar Şehrindeki Mostar Köprüsü101
- Resim-2:** Bayrampaşa İlçesi, Kocatepe Mahallesi'ndeki Mostar Köprüsü101

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

BDP: Barış ve Demokrasi Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DP: Demokrat Parti

DYP: Doğru Yol Partisi

DSP: Demokratik Sol Parti

HDP: Halkların Demokratik Partisi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

PKK: Kürdistan İşçi Partisi/ Partiya Karkerên Kurdistanê

GİRİŞ

Seçim analizi ya da seçmen analizi geçmiş seçimlerde seçmenlerin hangi ölçütlere göre oy kullandığını belirleyen ve bu anlamda gelecek seçimlerde hangi kıstaslar çerçevesinde oy vereceklerinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu anlamda hem araştırmacılara hem de siyasilere yön vereceği söylenebilir.

Geçmiş seçimlerde Rumeli göçmenlerinin ne gibi ölçütleri temel alarak oy verdiklerini belirlemek açısından yapılan çalışmada Bayrampaşa gibi yoğun Rumeli göçmeni nüfusunu barındıran ilçede yaşayan göçmenler arasında yapılması Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşayan Rumeli göçmenlerinin de hangi ölçülere göre oy kullandıklarını belirlemek açısından ışık tutacağı düşünülmektedir.

Seçmenlerin hangi esasları rehber edinerek oy verdiklerini açıklarken iki temel belirleyici faktör etkili olmaktadır. Bunlardan birincisi ekonomik belirleyicilere göre oy verdikleri düşüncesidir. Bu tarz teorilere göre seçmenler sandığa gittiklerinde kendilerine en fazla maddi desteği sağlayan veya en fazla ekonomik istikrar sağlayan partiyi destekler. İkincisi ise toplumsal veya kimliksel belirleyicilerdir. Bir diğer ifadeyle seçmenin oy verme davranışını etkileyen en önemli ölçütlerdir. Seçmenler geçmişte yaşadıkları deneyimlere, savaşlara, büyük buhranlara ve en önemlisi göç psikolojisine göre oy verme davranışında bulunurlar.

Hipotezlerden ilki "*Rumeli göçmenlerinin seçmen davranışı gösterirken ekonomik değişkenlere göre oy verme davranışı gösterir.*" Bu bağlamda Rumeli göçmenlerine iktisadi değişkenlerin oy verme davranışlarını anlamaya yönelik sorular yöneltilerek oy verirken iktisadi unsurlara ne kadar önem verdikleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Hipotezlerden ikincisi "*Rumeli göçmenlerinin seçmen davranışı gösterirken geçmiş bağlılıkları/hemşerilik bağlarına göre oy verme davranışı gösterir.*" Rumeli göçmenlerinin hemşeriliğe verdiği önemi anlayabilmek adına özellikle Balkan (Selanik) doğumlu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu parti olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile aralarında pozitif bir bağın olup/olmadığı eğer varsa bu bağın hemşerilikten kaynaklanıp/kaynaklanmadığına dair ipuçlarını ortaya koyan sorular sorulması amaçlanmıştır.

Diğer temel değişken ise seçmenin tüm bunlardan bağımsız olarak yalnızca “*Rumeli göçmenlerinin din/ideoloji kavramlarına göre seçmen davranışı gösterdikleri hipotezidir.*” Bu konuda özellikle son dönemlerde tartışılan kavramlar gündeme getirilmek suretiyle din kavramı ve mezhep kavramı ile beraber kabul edilerek seçmenlerin mezhepleri öğrenilmiştir. Görüşmeye katılan göçmenlere “alkol yasağı, imam hatip liseleri, türban yasağı” gibi konulardaki fikirlerini öğrenmek adına sorular yönetilmiştir. Bu kavramların dışında yaşın, mesleğin, eğitim seviyesinin ve diğer bazı değişkenlerin seçmen davranışına olan etkileri tartışılmıştır.

Araştırma kapsamında yer alan seçmenlerin en özel yanı olan “göç” kavramının kendilerine has bir seçmen davranışı gösterebilecekleri ihtimalini beraberinde getirmiştir. Daha açık bir ifadeyle tüm bu hipotezlerden bağımsız olarak sadece göç davranışının yönlendirdiği temel belirleyicilerle oy verme davranışı gösterebilme ihtimali mevzubahistir.

Bu kapsamda ortaya konulan en temel teori ise Rumeli göçmenlerinin göç ettikleri döneme göre seçmen davranışı gösterdikleridir bu kavramda tezin diğer hipotezi, “*Rumeli göçmenleri göç ettikleri dönemde hangi parti iktidarsa o partiye ya da o partinin ardına oy vermektedirler*” şeklindedir. Bu kapsamda görüşmelerde seçmenlerin Rumeli’den hangi yıl göç ettikleri konusu önemsenmiş, buna yönelik sorular yöneltilmiştir.

Üç bölümden oluşan çalışmanın yukarıda belirtilen genel hipotezler çerçevesinde oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda hipotezlerin doğruluğunu/yanlışlığını savunabilmek adına tezin birinci bölümünde kuramsal çerçeve çizilmiştir. Bu amaçla seçmen davranışlarını inceleyen teorilere yer verilmiştir. Bu teorilerin içerisinde ekonomik anlayışı savunan yaklaşımlar / kimliği savunan yaklaşımlar ayrı ayrı değerlendirmeye alınmıştır. Bunun dışında göçmen seçmen davranışı ayrıca tartışılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde Rumeli’den göçleri ve bu göçleri yaratan temel unsurların neler olduğuna değinilerek göçmenlerin toplumsal hafızalarını oluşturan faktörler hakkında bilgi verilmesi amaçlanmaktadır. Bir yandan maddi/manevi zorluklar ve göçe iten nedenler irdelenirken, diğer yandan Türkiye’deki iktidarların göçmenlere karşı tutumlarına da değinilerek oy verirken neden göç ettikleri yıllarda bulunan iktidarı önemsediklerine dair ipuçları verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırma kapsamında yer alan seçmenlerin görüşlerine değinilmiştir. Değerlendirmelerde özellikle birinci bölümde yer alan kuramlardan yararlanılarak seçmenlerin oy verme davranışını gösterirken ne gibi belirleyicileri önemsedikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Görüşmede yer alan göçmenlerin farklı yaş gruplarından, cinsiyet, eğitim durumu, mezhep ve Rumeli'nin farklı bölgelerinden göç etmelerine dikkat edilmiştir. Bu sayede farklı anıları yaşayan göçmenlerin farklı davranış gösterip/göstermedikleri konusunda fikir sahibi olunacaktır. Derinlemesine görüşme/mülakat yapılan göçmenlerin öncelik verdiği kıstaslar geniş bir çerçeve içerisinde tartışılarak en doğru sonuçların çıkartılması amaçlanmıştır.

I.BÖLÜM

SİYASAL DAVRANIŞ KAVRAMI VE BOYUTLARI

Siyaset, insanların hayatlarının bazı kesimlerinin geçici veya daimi olarak ortak olması veya zaman zaman kesişmesi yüzünden alınması gereken ve uyulmaları bir ahlaki müeyyideden ziyade hukuki bir yaptırımla veya buna benzer maddi temeli olan yaptırımlarla desteklenen kararları alma sürecidir (Yayla, 2005:208). Siyasetin karar alma süreci olması onu bir siyasal katılım gerçekleştirme ve bir siyasal tercihte bulunma zorunluluğu getirmesine neden olur.

Siyasal katılım konusunda yapılmış çok farklı tanımlamalar vardır. Bunlardan birisi olan Özbudun'un yaptığı tanıma göre; *“Vatandaşların, merkezi ya da yöresel devlet organlarının personelini yahut kararlarını etkilemek üzere kendilerince ya da başkalarınca tasarlanmış, hukuki veya hukuk dışı, başarılı veya başarısız eylemlere girişmeleri”* siyasal katılım olarak değerlendirilir.(Özbudun, 1975:4)

Siyasal katılım büyük ölçüde demokrasi ile ilişkili hale gelmiştir. *“Halk tarafından yönetim”* formülünde ifadesini bulan klasik demokrasi, bütün vatandaşların hür ve eşit iradeleriyle toplum yönetimine katılmaları anlayışına dayanır.(Kapani, 2011:152)

Seçmen ile devletin aralarında güçlü ilişkilerin olduğu ve yönetenlerin seçimle belirlendiği devletler ideal devlet olarak görülmüştür. Aydın'a göre: *“İdeal devlet tipi olan sosyal devlet, gücün nesnel hukuk kurallarıyla düzenlenip sınırlandırıldığı, fert ve toplum arasındaki (vakıf, belediye, dernek, parti gibi) ikincil yapıların gelişmesine imkân tanındığı, gelişigüzel sınırlamaların getirilmediği bir devlet tipidir”*.(Aydın, 2011:83-84)

Toplumların sosyo-ekonomik gelişme düzeylerinin farklı olması ve demokrasilerin uygulanma farklılığı da ortak bir tanım yapılmasını engellemektedir. Ancak siyasal katılım tanımlarında ortak noktalara değinerek ortak tanımların yapılması olağan bir durumdur.

1.1.Siyasal Katılım Kavramı

Siyasal katılım kavramının günümüze kadar farklı tanımları yapılmıştır. Söz konusu farklılıklar göz önüne alınarak tanımlar, en basit şekilde dar ve geniş kapsamlı olarak değerlendirilebilir.

Dar anlamıyla yapılan tanımlar, siyasal katılımın bazı konu ve biçimlerini dışarıda tutmakta, bazı şartlar altındaki davranışları siyasal katılım olarak değerlendirmektedir. Siyasal katılımın dar anlamı, bir davranışın siyasal katılım olarak sayılabilmesi için onun siyasal topluluk üyesi olan birey tarafından tasarlanmış bir eylem olması gerekir.(Kalaycıoğlu, 1984:200) Yani bireyin bilerek ve isteyerek bir siyasi faaliyetin aktif olarak içerisinde yer alması gerekmektedir.

Geniş anlamıyla siyasal katılım tanımları ise, davranışın yanında tutumlarını da içermektedir. Bu anlamda siyasal katılım, vatandaşların siyasi sistem karşısındaki durum, tutum ve davranışlarını gösteren bir kavram olarak açıklanmaktadır.(Dinç, 2002:11) Her ne faaliyet gösterilirse gösterilsin seçim faaliyetlerinden protestoya kadar bu anlamda siyasal katılıma dâhildir denilebilir. Hatta tepki olarak sandığa gitmeyen vatandaşın tutumu da bir tür siyasal katılım olarak görülebilmektedir. Yani bazı katılım türleri aktif olarak siyasetin her aşamasında yer almayı içerirken, diğerleri yalnızca oy kullanmayı, siyasileri dinleyerek oy vermeyi hatta kimi seçimlerde tepki gösterip oy kullanmamayı dahi siyasal katılmaya dâhil ederler .(Çam, 2005:169)

Siyasal katılımı, toplum üyesi kişilerin siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu anlamda Kapani, tepkisizliği de bir siyasal katılım olarak görmektedir. Yani eylem olmadan sadece psikolojik olarak tepki gösterip siyasal bir partiye oy vermeme bu anlamda bir siyasal katılımı biçimi olarak ifade edilmektedir. (Kapani: 144)

Siyasiler, iyi yönetimin karşılığını sandık başında yüksek oylarla alabilirken aynı zamanda seçmenin kendilerini cezalandırarak düşük düzeyde oy kullanımına neden olabilmektedir. Bireyler çeşitli şekillerde tavır göstermekte ve aslına bakılırsa sandığa gitmeden evvel siyasi tercihleri belirginleştirmektedirler. Birey oy kullanırken siyasi olayları izleme, siyasal olaylar hakkında tavır takınma ve siyasal olayların içine karışma şeklinde tepki göstermektedir. (Baykal, 1970:31-32)

1.2.Siyasal Katılım ve Davranış Türleri

En genel anlamda siyasal katılım türleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlar sırasıyla “*bireysel siyasal katılım*” ve “*toplumsal siyasal katılım*”dır (Ayata, 1993:193).

1.2.1.Bireysel Siyasal Katılım

Bireysel siyasal katılım: bireylerin, kendi iradesi ile yaptığı tercihler ve verdiği kararlar sonucunda, siyasal karar alma mekanizmalarına gelecek olanları veya söz konusu mevkilerde bulunanları etkilemek üzere yaptıkları eylem ve faaliyetlerdir. (Kalaycıoğlu, 1984:205) Genellikle oy kullanıma hakkına sahip olanlar, kendilerinin verdiği oylardan sorumludurlar ve kendi fikirleri doğrultusunda hareket ederler. Bireysel olarak anılmasının nedeni, seçmenin bu faaliyeti gerçekleştirirken özgürce hareket edebilmesi ve tek başına dahi yönetici erke destek olması ya da tepki göstermesinin mümkün olmasıdır.

1.2.1.1. Oy Hakkı

Kişisel siyasal katılım vatandaşlık görevleri arasında sayılmaktadır. Bu katılım türünün en temel özelliği kişiler arası etkileşim gerektirmemesi ve yalnız olarak da yapılabilmesidir. Bireysel siyasal katılıma en iyi örnek “*oy verme*” davranışdır. Oy verme anayasal açıdan bireyin hem hakkı hem de ödevidir. “*Oy; bir kişinin seçilmesi veya bir metnin kabul edilmesi veya reddedilmesi konusunda açıklanan irade beyanıdır. Oy, oy hakkına sahip olan kişinin bir pusulayı sandığa atmasıyla kullanılır. Bu anlamda “oy”, seçimlerde ve halkoylamalarında görülür*”. (Gözler, 2011:127)

Oy hakkı bireylere sağlanan en önemi siyasal haklardandır. Anayasamıza göre oy hakkını kullanabilmemiz için var olan şartlar; Vatandaşlık ve yaş şartıdır. İlk olarak oy kullanmana hakkına sahip olabilmek için TC vatandaşı olmak ikinci olarak

ise on sekiz yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir. (Gözler: 127)Geçmiş dönemlerde oy hakkı “*servete, eğitime, cinsiyete, ırka*” dayalı birçok kısıtlamaya tabii tutulsa da günümüzde bu kısıtlamaların önemli bir kısmı aşılmıştır. (Ündücü, 2013:232)

1.2.2.Toplumsal Siyasal Katılım ve Davranış

Toplumsal siyasal katılım ise, insan ilişkisi, grup dayanışması ve sosyal faaliyet gerektirmektedir. Bu katılım türünün en temel biçimleri siyasal partiler veya siyasal derneklere üye olmak, aktif olarak görev almak, seçimlerde aday olmak, gösteri, yürüyüş ve mitinglere katılmak vb. Faaliyetlerdir. (Ayata:193)

Bireyin daha çok toplu olarak hareket ettiği siyasal faaliyetlerdir. Diğer seçmenleri etkilediği ve onlardan etkilendiği alanı temsil etmektedir. Toplumsal katılım yalnızca oy kullanmakla kalmayıp aktif bir siyasi tepki göstermeyi/eylemlerde bulunmayı da gerektirir. Bu anlamda seçmenler örgütlü faaliyetler göstermektedir.

Milbarth’a göre ise siyasal katılma içerisinde farklı sınıflandırma yapmıştır. Politik katılımı bu sınıflandırma Tablo-1 de gösterilmektedir.

TABLO-1: Milbarth’a Göre Siyasal Katılım Türleri

		Bireylerin siyasal sisteme verdikleri	Bireylerin siyasal sistemden aldıkları
Aktif katılma	Aletsel	<ul style="list-style-type: none"> ○ Lider seçimi(oylama) ○ Parti faaliyetleri ○ Gönüllü işe koyma ○ İtaatsizlik 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Mevki sağlama ○ Haberleşme ○ Hizmetler ○ Adalet
	Açıklayıcı	<ul style="list-style-type: none"> ○ Sadakat ○ Gösteriler ○ Protestolar ○ Siyasal tartışma 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ulusal semboller ○ Kimliğin idraki ○ Hükümet protestoları

Pasif katılma	<ul style="list-style-type: none"> ○ İtaat ○ Rıza ○ Vergi ödeme ○ İlgisizlik 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Kamu düzeni ○ Güvenlik
---------------	--	---

Kaynak: (Dinç:16)

1.3.Siyasal Katılımı ve Davranışı Etkileyen Faktörler

Bireylerin siyasal katılma yönelik ilgi düzeyleri dolayısı ile katılımları da farklı biçimdedir. İlgi ve katılım düzeylerini belirleyebilmek için bazı etkenler göz önünde tutulmalıdır. Toplumsal dinamiklerden, biyolojik etkenlerden, ekonomik, psikolojik-toplumsal etkenlerden çeşitli seviyelerde etkilenmektedir. Bunlar farklı düzeylerde siyasal katılımı olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu değişkenler seçmenlerin toplumdaki konumlarını temsil eden değişkenlerdir. Tüm bunlara rağmen seçmenleri oy vermeye yönelten iki temel yaklaşım vardır bunlar ekonomik ya da sosyo-psikolojik etmenlerdir.

1.3.1. Ekonomik Etkenler

Ekonomik etkenler, en genel anlamıyla seçmenin bir partiye oy verirken ya da siyasi faaliyet gösterirken sosyal değerlerden daha ziyade ekonomik kazanç ve genel ekonomik durumuna göre siyasi faaliyet göstermesini içermektedir. Partiler vatandaşların tam olarak ne istediğini bilmezler, ancak devlet ya da muhalefet vatandaşın çıkarına uygun hareket etmeleri gerektiğini bilirler. Her iki tarafında temel amacı kıt kaynaklarla en fazla faydayı elde etmektir. Seçmenler oy verdikleri partilerin ekonomik gelirlerinin arttırmalarına yönelik beklenti sergilerken, partiler en az harcamayla en fazla oy almayı hedeflemektedir. (Downs, 1957:139-141)

“ Gerek mevcut iktidarın uyguladığı politikalar ile ilgili bilgi edinme olanaklarının sınırlı olması gerekse birçok ülkede alternatif partiler hakkında bilgi edinmenin olanaksızlığı, seçmenlerin iktidar tercihlerini belirlerken, çoğu kez katı

ideolojik yönelimlerle hareket etmelerine yol açmaktadır. Ancak deneysel kanıtlar açıkça göstermiştir ki, seçim önemlerinde her zaman ideolojik tercihler ön plana çıkmaz. Birçok kez, piyasadaki ekonomik koşullar, seçmen davranışlarını belirler, başka bir ifade ile piyasadaki makroekonomik göstergeleri değerlendiren seçmenler, kendileri için önemli olan meseleyi temel alarak oy kullanırlar” (Erdoğan, 2004: 105).

Seçmen tercih yaparken kimi zaman en fazla kar elde edeceği partiyi desteklemeyebilir. Bunun temel nedeni desteklediği partinin seçim sonuçlarında başarılı olamayacağı düşüncesidir. Bu durumda seçmen, uzak olduğu partinin kazanmasındansa kendisine yakın olan bir başka partiyi destekleme eğiliminde olacaktır. (Downs: 139-141)

Yapılan araştırmalara göre Türkiye’de ekonomik durumun seçmen davranışları üzerinde etkiye sahiptir. Özellikle Türk seçmen ekonomideki olumsuz durumlara daha kolay tepki vermektedir. Buna göre bir yandan partileri daha çabuk cezalandırırken, diğer yandan da partileri daha zor ödüllendirmektedir. Bu durumun temel nedeni ekonominin kötü gitmesi halinde bireylerin daha kolay etkilenmesi, ekonominin düzeldiği dönemlerde ise seçmenin bu etkiyi daha uzun dönemde hissetmesidir. Bu nedenle seçmen cezalandırma yöntemine ödüllendirme yönteminden daha sık başvurmaktadır (Sezgin, 2007:36). Aynı zamanda Türk seçmenler ekonomiye bağlı oy verirken geleceğe bağlı değil geçmişe bağlı oy verme modelini benimsemektedir. Geçmişte yaşananlardan dolayı bir partiye olumsuz duygular hissetmeleri seçmenin o partiden uzak durmasına neden olmaktadır. (Sencer, 1974:277-278). Partilerin seçim vaatleri ya da parti programları geçmişte yapılan işlemlere göre değerlendirilmektedir. Aynı zamanda sırf bu sebepten vatandaşlar parti programlarını çoğu zaman okumayı dahi tercih etmemektedir.

En genel ekonomik oy verme teorisine göre, ekonomik durum iyi gittiğinde seçmen partiyi ödüllendirmekte, ekonomik durum kötü gittiğinde ise seçmen iktidarı cezalandırarak oy vermeme eğilimi göstermektedir. Bu genellemeyle beraber seçmenin hangi şartlar altında ve ne şiddette tepki göstereceği derinlemesine incelenmesi gereken bir konudur. (Sezgin:23) Bunun dışında oy verme davranışına iten bir diğer temel değişken ise istikrar isteğidir. Küçük ama düzenli gelire sahip olan bireyler istikrarın sağlanmasından hoşnut kalırlar. Bu anlamda siyasi partinin değişmesi onlardaki güvenlik duygusunu zedeleyeceği için genellikle var olan partinin

devamı yönünde oy kullanırlar. (Ercins, 2007:35) Kışlalı'da seçmen davranışı açısından ekonomik değerlerin etkili olduğunu şu şekilde açıklar “*Para etkisini basit seçmenden başlayarak en yüksek karar sahiplerine kadar gösterebilir*” (Kışlalı, 1993:20).

1.3.1.1.Maslow’un “İhtiyaçlar Hiyerarşisi” Kuramı

Siyasal katılım ve gelir düzeyi ilişkisi ele alındığında; alt gelir grubundaki kişilerin üst gelir grubundaki kişilere göre siyasete daha az ilgi duydukları ve katılımlarının daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bunun temel nedeni bireylerin ve seçmenlerin ilk olarak hayatlarını sürdüreceği olan geliri sağlama istekleridir.

Temel ihtiyaçlarını sağlamayan bireyin farklı bir alana ilgi duyması mümkün olmamaktadır. Maslow “*İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramında* insan ihtiyaçlarının hiyerarşik bir yapı içerisinde ortaya çıktığını, her bir ihtiyacın bir önemi olduğunu ve belli bir ölçüde karşılanması gerektiğini, karşılandığında ise doyumun yaşandığını açıklamaktadır. Bu ihtiyaçların başında ise fizyolojik ihtiyaçlar gelmektedir. Fizyolojik ihtiyaçların günümüzde temel belirleyicisi gelirdir. Bireyler geçimlerini sağlayabilmek için gelire ihtiyacı vardır. (Omay, 2007:233). Öyle ki ekonomik çalkantılar, bireylerin yeni siyasi davranışlar sergilemelerine ve daha sonra siyasi kültüre dönüştürmelerine dahi neden olabilir (Çam:178) Gelirin artması ya da azalması birey için bu açıdan önemlidir. Gelir arttıkça fizyolojik ihtiyaçlar ve hiyerarşide bulunan güvenlik ihtiyaçları karşılanacaktır. Bu durumda en alttaki ihtiyaçlar karşılandıktan sonra birey, piramidin soyut öğelerine ihtiyaç duymaya başlayacaktır. Bu esnada gelir düzeyi düşük ve ihtiyaçları karşılanmayan bir bireyin siyaseti ikinci plana atması olasılık dâhilindedir.

Tüm bunlarla beraber göçmenleri etkileyen bir diğer temel ise barınma ve güvenlik hisleridir. Mal, mülk ve evlerini bırakarak başka topraklara göç eden insanlar göç ettikleri ülkelerde güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasından sonra siyasi hayata adapte olabilecek ve güvende olmaları minnet duygularının oluşmasına neden olacaktır.

Aynı zamanda unutulmaması gereken bir diğer noktada gelir ya da servet dünyayı, olayları, algılayışı değiştirmekte ve bu algılayış davranışlara da yansımaktadır. Sosyo-ekonomik yapının değişmesine bağlı olarak kişilerin algıları, algıların değişmesine bağlı olarak ise kişilerin davranışları değişmektedir. Ve genellikle bu davranışlar sosyalleşme ve sosyal olana yönelme şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Baykal:37)Diğer bir ifadeyle düşük gelir grubundaki kişilerin “*öncelikle temel ihtiyaçlarını*” karşılama mücadele vermesi ve bireylerin ailevi sorunları dışında yer alan sosyal alandaki sorunlara karşı ilgisiz kalmaktadır. Bu bakımından gelir seviyesi yükselen bir toplumun siyasal katılım düzeyinin de artacağına ilaveten eğitim seviyesi yükselen ve geliri artan kişilerin siyasal faaliyetler içinde daha fazla görev almak isteyeceği açıktır.

İktisadi yönden güçlü olanların, siyasal yaşama daha kolay adapte oldukları da unutulmamalıdır. Bunun temel nedenlerinden biri seçilme faaliyetleri sırasında ihtiyaç duyulan siyasal reklam ve propaganda faaliyetlerinin dahi son derece maliyetli olmasıdır. Gelir düzeyi düşük olan seçmen tavrı ise genel olarak sadece seçimlere katılarak oy kullanma en alt düzeyde ve etkin olmayan bir katılımdır. Bireylerin gelir düzeyi yükseldikçe, daha üst düzeylerde siyasal katılma türleri gerçekleştirmeleri olasıdır. (Turan, 1977:31).

1.3.1.2. Gelire Bağlı Diğer Değişkenler

Gelirle direk olarak bir ilişkisi olmayan ancak gelirin etkilediği diğer değişkenler ise yerleşim yeri ve mesleki statüdür. Araştırma belli bir ilçede yapıldığı için yerleşim yerinin seçmen davranışına olan etkisini araştırmak faydalı olacaktır. Mesleki statü ise hem geliri etkileyen hem de gelirden etkilenen bir faktördür. Bu açıdan iktisadi değişkenler arasında tartışılacaktır.

1.3.1.2.1. Yerleşim Yerinin Siyasal Katılma Etkisi

Bireyin yaşadığı yerlere göre hem siyasal katılımı hem de siyasal tutumları etki göstermektedir. Kişinin siyasal katılımında yaşadığı yerlerin gelişmişlik düzeyi ile doğrudan bir ilişki olup olmadığı tartışılmakla beraber özellikle belli bölgelerde

belli partilerin önde gelmesi aslında bu olgunun etkili olduğunu destekler niteliktedir. Yerleşim yerinin ekonomik gelişmişlik seviyesi ile ilgili olduğu en temel yerler büyük kentlerdir. Büyük kentlerin ilçeleri arasında oluşan gelir seviyesindeki değişiklik ile sandıktan çıkan partiler arasında çoğu zaman ilişki bulunmaktadır.

Şehirde siyasal katılmayı arttıran etkenler daha fazla ve aktif siyasal katılım daha yüksektir. Ancak kırsal yerlerdeki oy kullanma oranının kentlere göre daha yüksek olması, genellikle köylerin daha küçük ve türdeş olmaları, sosyal dayanışmanın ve sosyal baskıların daha kuvvetli olmasının yanı sıra yöresel eşrafın çok sayıda seçmeni daha büyük kolaylıkla etkilemesini mümkün kılmaktadır. (Özbudun:146-147) Aynı zamanda bu durum büyük kentlerin gelişmiş ya da az gelişmiş ilçelerde arasında da geçerlidir. Az gelişmiş ilçelerde daha az resmi ilişkiler hâkim olmakla beraber kırsal gibi “mahalle baskısı” öğeleri hâkimdir. Bu bağlamda kırsala yakın olarak değerlendirilebilirler.

Kentleşmenin siyasal katılmaya etkisi hakkında iki görüş vardır. “*Birinci görüş, kentleşme siyasal katılmayı arttırıcı bir kültüre sahiptir. Eğitim olanakları, yoğun bir ikincil grup faaliyetlerine ortam oluşturma, siyasal olayları izleme ve siyasal kararlara katılma olanakları kırsal yaşama göre fazladır. İkinci görüş ise, küçük yerleşim birimlerinde siyasal ilişkiler ve siyasal yapı karmaşıklıktan uzaktır. Birey kendi lehine çıkacak bir karar için kimlere başvuracağını ve nasıl bir yol izleyeceğini bilmektedir. Oysa büyük kentlerde, siyasal yapı ve bürokrasi son derece karmaşıktır. Kentleşme siyasal katılmayı zorlaştırırsa da kent yaşamının sunduğu imkânlar siyasal katılmayı teşvik etmektedir*”. (Kalaycıoğlu, 1984:23-25) Bu doğrultuda kimi görüşler kentleşmenin siyasal katılmayı azalttığı yönündedir.

Yerleşim yerinin seçmen davranışına olan etkisi doğrudan iktisadi bağlamda değerlendirilemeyeceği açıktır. Ancak özellikle büyük kentler de yaşanan ilçelerin ekonomiyile doğrudan ilgisi olduğu için bu başlık altında değerlendirilmiştir. Dikkati çeken ise seçim haritalarına bakıldığında belli bölgelerin belli partilere oy verdiği görülmektedir. İşte bu nokta da yerleşim yerlerinde yaşanan bir toplumsal olay/siyasi kırılma süreci yaşandığı düşüncesini de ortaya çıkarmaktadır. (Çam:180) Bu konu toplumsal hafıza başlığı altında detaylı incelenecektir.

1.3.1.2.2. Mesleki Statünün Siyasal Katılım ve Davranışa Etkisi

Bireyin siyasal katılımındaki sosyo-iktisadi etkenler içerisinde bir diğeri meslek faktörüdür. Mesleki statüsü yüksek olan bireylerin, mesleki statüsü düşük olan bireylere oranla siyasal yaşamda daha aktif rol oynadığı görülmektedir. (Kalaycıoğlu, 1984:31). Yüksek statüye sahip bir meslek, yüksek gelire ilaveten yüksek eğitim gibi toplumsal ve siyasal açıdan kişiye bazı farklılıklar sağlamaktadır. Bu farklılıklar kişi bakımından olumlu olarak nitelendirilmektedir. Bireyin toplumsal içerisinde statüsü yükseldikçe hem siyasal ilgisi hem de etkinlik duygusunun artmasını sağlamaktadır. (Tekin, 2009: 26)

1.3.1.3. Sorumluluk Hipotezi

İktisadi istikrar en genel anlamda ekonomide var olan temel belirleyicilerin düzenli bir seyir izlemesi anlamına gelir. Bu düzenin sürekli hale gelmesi istikrar kavramını doğurur. Bir ülkede istikrar sağlanması kısa vadede tüm seçmenler için karlı bir durumu ifade etmez. Basit bir örnek verilecek olursa, doların yükselmesi yabancı turistleri konuk eden bir otel işletmesi için kısa vadede olumlu bir durum iken, diğer seçmenler için doların yükselmesi birçok sorunu beraberinde getirebilir. Ancak uzun vadeli düşünüldüğünde iktisadi yapıdaki söz konusu istikrar, seçmenler için ekonomik refah anlamına gelecektir.

Oy verme davranışı siyasal iktidara karşı ödüllendirme ya da cezalandırmayı hedefleyen teşekkür yâda nefretin yansıtılabildiği eylemdir. Daha fazla iktisadi zenginleşme ve refah güdüsüyle hareket eden iktisadi birimler ülke genelinde iktisadi şartlar olumlu gittiğinde mevcut hükümeti ödüllendirmesi, olumsuz iktisadi şartların mevcudiyeti halinde ise cezalandırması kapsamında partilerin performansı ile oy verme davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen en önemli hipotezlerden birisi sorumluluk hipotezidir (Bloom/Price, 1975:1244).

Sorumluluk Hipotezi seçmen davranışlarında temel belirleyici olarak ülkenin iktisadi yapısını temel ölçüt olarak ele alarak refahın yüksek gitmesinin parti açısından seçmen desteğini almakla eş anlamlı olduğunu belirtmektedir. Bu hipotez, iktisadi

şartlar ile siyasal iktidarın kazandığı oy veya oylardaki artış arasındaki ilişkiye teorik temel kazandırmak üzere geliştirilmiştir. Buna göre, bireyler piyasada oluşan iktisadi şartlara ilişkin sorumluluğu siyasal iktidarlara yüklerler. Yani iktisadi yapılanmanın olumlu seyretmesi, siyasal partinin oylarındaki artışa, aksi durum ise siyasi partinin oylarının azalmasına neden olmaktadır.

Seçmenlere göre siyasi iktidarlar, işsizlik ve enflasyon oranları yüksek düzeylerde seyrediyorsa cezayı; düşük düzeylerde seyrediyorsa ödülü hak ederler. Siyasal iktidarların ekonomideki başarı ve başarısızlık performanslarından dolayı "Oy kaybı" ya da "oy kazancı" durumları ile karşılaşacağı, seçimler ile ülkenin iktisadi performansı arasındaki ilişkileri analiz eden çalışmaların literatürde önemli bir kesim tarafından ileri sürülen genel bir görüştür. (Bloom/Price: 1244)

Kramer'in çalışması ise oylama ve ekonomik gelişmelerin doğru orantılı olduğunu destekler nitelikte bir başka çalışmadır. Bu çalışmada, ABD (Amerika Birleşik Devletleri) de iktisadi dalgalanmaların Kongre seçimleri üzerinde kayda değer düzeyde etkili olduğu ileri sürülmüştür.(Kramer'den Aktaran Çinko: 107) ABD'de ekonominin iyi gitmesi ile mevcut iktidara duyulan iktisadi güvende artış yaşanmış, olumsuz gittiği dönemlerde ise güven azalması doğrudan oylara yansımıştır.

Sorumluluk Hipotezi, seçmenlerin ülkedeki ekonomik durumdan etkilendiğini vurgularken, oy vermede kişisel oy verme teorilerinin etkili olmasından daha çok genel ekonomik durumun etkili olduğunu vurgulamıştır. Bununla beraber değişik iktisadi teorik çözümler ise "kişisel ekonomik durumun", "toplumsal ekonomik durumdan" daha önemli olduğunu vurgulamaktadır.

1.3.1.4.Kamu Tercih Teorisinden Yeni Seçmen Teorisine

Kamu tercihi teorisyenleri, sorumluluk hipotezini savunanların aksine vatandaşların ekonomik bir karar verip bunu uygularken bireysel karar vermek suretiyle devleti düşünmeyeceği tezini savunurlar. *"Kamu tercihi teorisi, esas olarak ekonomi teorisinde oldukça ayrıntılı analizler için geliştirilmiş araç ve metotları almakta ve bunları politik sürece ve kamu sektörüne uygulamaktadır. Kamu tercihi, siyasal karar alma sürecinde rol alan kimselerin; örneğin, seçmenlerin, politikacıların*

ve bürokratların davranışlarını gözlemlediğimiz veya gözlemleyeceğimiz sonuçların bileşimi ile ilişkilendirmeye çalışmaktadır" (Aktan, 1990: 38).

Birey yapısı itibariyle bir davranışta bulunurken kişisel çıkar kaygısı gütmektedir. Bu amaçla seçmen bir tercih yaparken maliyet-fayda hesabı yaparak en karlı çıkacağı sonucu tercih eder. (Adanalı, 2011:10). Aynı zamanda bireyler piyasa temelli ekonomik sistemi düşünmez bunun yerine kişisel gelirlerini önemserler. Kamu tercihi teorisyenleri seçmenlerin rasyonel bilinç çerçevesinde hareket ettiklerini belirtirler. Ve insanların bütün hareketlerinde en yüksek faydayı ve karı elde etmek için uğraştıklarını savunurlar (Adanalı:36) Ancak unutulmaması gereken nokta şudur ki bireyler bunu yaparken kamu faydasını arttırmaya çabalamaz aksine bireysel faydalarını en üst düzeye çıkarmaya çalışırlar.

Kamu tercihi kuramcılarını temsili demokraside temsilcilerin seçilmesiyle ilgili üç farklı analiz yapmışlardır. Bunlar: seçmenlerin kendilerini yönetecek olan adayları nasıl seçtiğine dairdir. Buna göre seçmenler kendilerini yönetecek kişileri kendi bireysel çıkarlarına göre tercih ettiği ortaya çıkmıştır (Çoban, 2003:85). Yani seçmenler kişisel çıkarlarını doğrudan etkileyecek olan seçimlerde oy kullanırken daha fazla katılım gösterirler. Aynı zamanda öteki değişkenler aynı kalmak koşuluyla kendilerine en az maliyetle en çok fayda sağlayacak hükümeti destekleme yönünde tavır göstermeye eğilimlidirler. (Adanalı:37) Tüm bunların yanı sıra seçmenler, arada kaldığı ya da eşit fayda sağlanacağını düşündükleri zamanlarda oy vermemekten yana tavır gösterme eğilimindedirler.

Günümüzde seçmen davranışlarını analiz eden farklı yaklaşımlarda kamu tercihi kuramını destekler niteliktedir. Bu yaklaşımlardan biri de yeni seçmen teorisidir. Dural, yeni seçmen için manevi değerlerin ötesinde gelir ve maddi değerlerin önem kazandığını ve seçmen oy kullanırken aslında bu değişkenlere göre hareket ettiği belirtmektedir. Dural artık partilerin seçmenlere “maddi” kaynaklar sunmadıkça başarıya ulaşamayacaklarını belirtmektedir.

“Örneğin adı geçen kesim için öte dünya beklentisi ancak muallak bir anlam taşımaktadır. Bu kitleye yönelecek olan İslamcı partinin, cenneti yeryüzüne indirmedikçe seçmenden zırnık koparamayacağı açıktır. Bir lokma bir hırka anlayışı bu taban için ancak tiksiniyerek uzak durulacak yaklaşımlardandır. Aynı kitlenin merkez sol partiye vereceği destek, sosyal demokrat partinin soyut, hak- hukuk-adalet

söyleminde değil, sosyal demokratların toplumsal bölüşüm mekanizmalarında aslan payını kendisine ayırmasıyla kaimdir. Milliyetçi partinin, ezan-bayrak söylemine pek az prim tanıyan yeni kentli seçmen kitlesinin zihninde, yurttaşlık bilinci, bir arada yaşamının gerekliliği, yurttaşlığın bireye kazandıracığı somut kazanımların sürekli olarak üretilmesi ve yeniden üretilmesi gerekmektedir”. (Dural, 2014:507-508)

Seçmenin artık somut sonuçlara göre davranış gösterdiğini ve söylenenlerin yerine getirilmeden ya da somut olarak hayata geçirilmeden seçmenden oy almanın pek mümkün olmadığını savunan yeni seçmen teorisi soyut manada dayanağı olmayan ya da henüz sonuç almamış olan vaatlerin seçmen için oy kullanma nedeni olmadığını belirtmektedir.

“Düşman bayrağını karşısında görmeden, ‘bölünme tehdidini ciddiye almayan, teröre karşı verilen şehitleri ancak stadyumda, mahallede, iş yerinde, kahvede, meyhanede yan yana bulunduğu arkadaşları toprağa düştüğünde veya şahsen askere çağırıldığında aklına getiren yeni seçmenin tutumu, siyasette belirleyicidir. (...) Yeni kitle için ekonomik çıkarları tatmin edildiği, mülksüzleşme endişesi taşımadığı siyasal atmosferde, ezanın susması da hiç susmaksızın gökleri kaplaması da ancak ‘dekoratif’ değerde önem taşır.” (Dural: 508)

Dural, milli değerlerin yerini maddi değerlerin aldığını gelir mülk gibi maddi ve somut değerlerin yeni seçmenin oy vermede belirleyici olduğunu savunmakta ve artık oy almak isteyen partilerin seçmenlerin dikkatini çekmek için maddi olanaklarla seçmenin karşısında geçmesi gerektiğini savunmaktadır.

Günümüzde seçmen davranışlarının belirlenmesinde ekonominin önemli olduğunu yapılan birçok çalışma kanıtlar niteliktedir. Bunda 1970 yılından itibaren adeta aralıksız bir biçimde süregelen enflasyonun etkisi büyüktür.(Çinko, 2006:113)İktisadi iştirakte bulunma ise Özbudun tarafından bir tür çıkara dayanan katılım olarak değerlendirilmiştir. Buna göre bireyin katılım eyleminin topluluğun, yörenin veya toplumsal sınıf ve katmanların çıkarlarına paralel gerçekleşmesi halidir. Burada kişiler; kayırma, iltimas ve nakdi ödemeler kazanmak için, toplumsal sınıflarda kendi lehlerine dönük siyaset ve yasa değişikliği yapılması için siyasal sisteme katılmaktadır (Özbudun:7)

Çıkara dayanan katılım genel olarak günümüzde iş bulma ve nakdi yardımlar ile doğru orantılıdır. Bunlarda genellikle seçim vaatleri oy kullanmada ve ne yönde

kullanılacağı konusunda seçmene yön verir. Aynı zamanda küçük bölgelerde siyasiler ile seçmenin daha kolay iletişim halinde olabildiği bölgelerde ve yerel yönetimlerde daha fazla etkili olan bir katılım çeşididir.

1.3.2. Kimliksel Etkenler

Bireylerin siyasal katılımı belirleyen etkenlerden bir diğeri kimliksel etkenlerdir. Bu etkenlerin içerisinde kişinin etkenlik duygusu, sosyal girişkenlik, güven duygusu, empati ve siyasi ilginin aralarında olduğu birçok etken yer almaktadır. Bunun dışında toplumu etkileyen savaşlar, kıtlıklar, göçler vb.de toplumların hafızasını canlı tutan ve siyasi davranışlarını belirleyen etmenler arasında sayılabilir.

Genellikle seçmen davranışlarını etkileyen faktörler üzerinde durulurken iktisadi unsurlardan bahsedilir. Özellikle günümüzde devletlerin iktisadi sistemlerinin gelişmesine ek olarak bireylerin zenginleşmesi ile seçmenlerin davranışları doğru orantı olduğu görülmektedir Ancak ABD’de seçmen davranışlarının belirlenmesine yönelik olan çalışmada bunun desteklenmediği ileri sürülmüştür.

Bu konuda araştırma yapan Arcelus ve Meltzer’e göre, ekonomik değişkenler, ne seçime katılma oranını ne de siyasal partilerin göreceli gücünü etkilemez. Öte yandan çalışmadan elde edilen bulgulara göre, seçmenlerin iktidar partisi lehinde ya da aleyhinde kullanacağı oy, istihdam ve reel gelirden kısa vadeli değişikliklere karşı duyarlı değildir (Arcelus - Meltzer, 1975: 1233). Yani seçmenleri davranışları kısa vadede ekonomi kötü gitti diye değişmez bunlar uzun vadede yaşandığı takdirde yaşanabilecek gelişmelerdir. Yani ekonomi sanıldığı gibi kısa vadede yaşanan değişimlerden etkilenmez, ekonominin seçmen davranışını etkileyebilmesi için uzun süre devam etmesi gerekmektedir.

Siyasetin psikolojik/kimliksel yanını katılmama düzeyin açıklayan Mardin şöyle demiştir: *“Siyaset yapmak” kötü bir algıya dönüşmüştür. Dolayısıyla siyasal olan, insanlarda bir çekince haline getirilerek toplum apolitikleştirilmiştir. Bu noktada insanların dini, kültürel, ahlaki yapısı içinde var olan olgular siyasete bulaştırılmış ve siyasi simge olarak yaftalanarak siyasallık kazandırılmıştır. Türk toplumunda sembollerin her zaman kapsayıcı bir gücü olmuştur”* (Mardin, 2012: 259).

Apolitikleşmeyi psikolojik faktörlere dayandıran Mardin'in yanı sıra siyasi seçimleri de bahsi geçen faktöre dayandıran birçok teori bulunmaktadır. Bunların bir kısmı aşağıda incelenecektir.

1.3.2.1.Columbia Okulu ve Michigan Okulu Teorileri

Seçmenler oy verme davranışı sergilerken iktisadi olan ekonomik faktörlerin yanında iktisadi olmayan birçok faktörü de göz önünde bulundurdıkları söylenebilir. Literatürde seçmen davranışlarının yöneliminde kimliksel, sosyolojik ve psikolojik faktörlerin önemini vurgulayan yaklaşımlar da vardır. Bu anlamda iki temel yaklaşımdan söz edilebilir. Bunlardan ilki Michigan Okulu olup en genel anlamda kişinin, zihinsel anlamda belirli olayların etkisinde kalmasının yanı sıra psikolojik etkilere bağlı olarak oy kullandığını belirtir. Bir diğeri olan Columbia Okulu'na göre, seçmenin bireysel olarak değil toplumsal olaylardan etkilendiğine ve buna bağlı olarak seçmen davranışı göstermektedir.

1.3.2.1.1.Michigan Okulu

Michigan ekolü, seçmenlerin toplumsal olayların aksine bireysel gelişmelerden etkilendiğini vurgulamıştır. Bu anlamda birey üzerinde dinsel güçler, toplumsal hafıza ve cemaat algısından daha çok kişisel fikirlerinin önemli olduğu fikrinin üzerinde durmuştur Ekonomik teorilerde de belirtildiği gibi "birey doğrudan kendi mutluluğu etkileyen olaylara göre seçmen davranışı gösterir". Fikri Michigan Okulu için de önemli bir belirleyici faktör olmuştur. (Fiorina, 1997: 400)

Bu ekolü savunanlara göre, çoğu seçmenin bir partiye yönelik temellenen (geçmişe dayalı) "*psikolojik sevgi bağı*" vardır. Bu sevgi bağı eskilere dayanır ve seçmen oy kullanmaya başladığında sandıkta bu bağı göre oy kullanmaktadır ki bu bağın oluşumu çocukluk yıllarına kadar uzanır. Parti kimliği şeklinde ifade edilen bu bağlılığın son derece güçlü olduğu ve neredeyse dinsel bir bağlılığı andırdığı ileri sürülmektedir. Bu belirlemelere göre, seçmen davranışlarının kalıcılığı vurgulanmaktadır. (Çinko:110) Özbudun da bu teoriye benzer şekilde katkı sağlamış ve

durumu “*kişisel bağlılığa dayanan katılım*” şeklinde açıklamıştır. Seçmen grupları bu tür katılımı, geleneksel liderlere karşı klan veya kabile reisleri, dini liderler, zengin toprak sahipleri, kişisel bağlılıklar ve bağımlılıkları sonucu, bu liderle tarafından siyasal katılma yönetilmektedir. (Özbudun:6)

Patilerine karşı güçlü psikolojik bağlara sahip olan seçmenlerin siyasi tercihleri genellikle iktisadi sebeplerden etkilenmeyecek kadar güçlüdür. Ekonomik değişkenlikteki olumsuz durumların uzun sürmesi ve bireyleri haddinden fazla olumsuz etkilemesi ancak seçmen davranışlarındaki değişimlere neden olabilir. Bununla beraber psikolojik olarak bağlı olan bireylerin seçmen davranışlarını değiştirmeleri son derece uzun sürmektedir. Bu anlamda seçmenlerin oy kullanma davranışı gösterirken etkilendikleri psikolojik etkilere bakıldığında belli etmenler sıralanabilir.

1.3.2.1.1.1. David Easton’un Siyasal Sistem Kuramı

Siyasal sistem hem ekonomik hem de kimliksel açılarından ele alınabilecek bir kuram olmasına rağmen kimlik öğeleri daha fazla ağırlık gösterdiği için kimlik kuramları arasında incelenmiştir. “*Siyasal sistem, genel toplum bütünü içerisinde otoriter yöntemle değer ve varlık dağıtan daha önce belirlenmiş roller ve roller arası ilişkilerden oluşan bir öğeler dizisi olarak karşımıza çıkmaktadır*” (Easton’dan Aktaran Topbaş, 2010:83). Sistem, bireyleri ve toplumda oluşturdukları alanları belirlemektedir. Bu sayede roller belirlenir ve bireyler sistem içerisinde ki rollerini üstlenmiş olur. Bundan sonra süreç bireyin rolüne uygun görevleri yerine getirmek ve rolüne uygun tercihlerde bulunmasıyla devam edecektir.

Genel olarak siyasal sistem, girdi-süreç-çıktı birleşimi içinde karşımıza çıkar. Girdi olarak belirtilen seçmen talepleridir ve bu taleplerin karşılanması belli bir süreci içerir ki bu sistemdeki süreç kavramının tamamıdır. Son olarak seçmenin taleplerin karşılanması sistemin çıktısıdır. Burada siyasal sistem kuramının en önemli özelliklerinden biriside “geri bildirim” kavramıdır. Bu kavrama göre seçmen talep girdilerinin karşılanmasına göre yani çıktılara göre siyasalere geri bildirimde bulunurlar. Bu geri bildirim en özet şekilde “*bir siyasal partiyi destekleme ya da*

desteklememe ”şeklindedir. Talepler ille de açık olarak belirtilmez, seçmenlerin örtülü talepleri de bulunabilir. Direk belirtilmese de bu taleplerin karşılanması da seçmen için önemlidir. Talep girdileri genellikle istenç ve beklentileri destekler bu girdileri seçmen ne kadar açık belirtirse çıktıya dönüşmesi o kadar kolay olur. (Kalaycıoğlu, 1984:54). Taleplerin karşılanmasında geçen sürecin çok uzun olması da geri bildirim açısından olumsuz bir durumdur. Beklentileri desteklenmeyen seçmen farklı tercihlere yönelebileceği gibi, beklentileri değişmiş de olabilir bu sebepten “süreç” son derece önemli bir kavramdır.

Bireylerin sistemden aldıkları çıktılar aynı zamanda bireylerin politik kültürünü oluşturarak onların oy verme davranışlarına yansır. Bununla beraber seçmenin bir sisteme dâhil olması sistemin seçmenin politik kültürüne uygun olmasına da bağlıdır. “*Politik sistemin girdileri ve başarımı, politik kültür tarafından etkilenir. Dolayısıyla, nesnel olarak belirli bir sistemin başarımı, belirli bir politik kültürle uyumlu olmaya bağlıdır*” (Sarıbay, 2008:78). Bu açıdan bakıldığında elbette çıktılarının önemi büyüktür, ancak bu çıktılar seçmenlerin, akıllarına ve duygularına hitap ettikçe önemlerini korurlar.

Politik kültürü etkileyen temel belirleyiciler arasında psikolojik etkiler görülmektedir. Ancak bu konuda araştırma yapan Pye psikolojik etkilerin yanında kolektif hafızanın da politik kültürü etkileyen temel belirleyiciler arasında yer aldığını belirtmektedir. (Sarıbay:79)

David Easton’un sistem kuramında çıktılarının önemi vurgulanmakla beraber bu sistemde en önemli etkilerden birisini ise çevre oluşturmaktadır. Bu nedenle “maddi” çıktılar ne denli fazla olsa da çevrenin inanç, kültür ve değer yargılarıyla desteklenmezse olumlu geri bildirim sağlayan bir çıktıdan bahsetmek o denli zor olacaktır. Unutulmaması gereken nokta şudur ki tüm maddi çıktılar değer yargıları ve ideoloji ile desteklendiği takdirde tam bir başarı söz konusu olacaktır. . Çünkü birey toplumdaki eylemlerini meydana getirirken sistemin kendisine biçtiği rolü üstlenerek bu çerçeveye uygun olarak hareket eder. (Çam, 2005:146).

1.3.2.1.1.2. İdeoloji

Kimlik kavramları bireyleri temsil ederken, kültür kavramı da toplumları temsil etmektedir. Kültürel kimlik kavramı ise birey ve toplumun birleşmesi ile meydana gelmektedir. Bu anlamda hem doğuştan elde edilen kavramları kapsamakta hem de bireyin sosyalleşmesinden itibaren etkilendiği diğer alanların etkisini barındırmaktadır. (Tacoğlu-Arıkan-Sağır, 2002:1947) İdeoloji de hem kimlik hem de kültür kavramından etkilenmesi açısından bir tür kültürel kimlik kavramıdır.

İdeoloji kavramı günümüzde siyasi tercihleri belirleyen temel kavramlar arasında yer almaktadır. Burada değerlendirilen ideoloji kavramı tek bir kişinin siyasi tercihlerinin değerlendirilmesinin ötesindedir. Bu anlamda ideoloji “*idare edilenlerin arasında yaygın, yönlü, fakat sınırlı, belirsiz fikir kümelerinden meydana gelir*”(Mardin, 2014:16). İdeoloji kavramı seçmeni oy kullanmaya iten temel kavramlar arasında yer almaktadır. Kimi zaman devlet kendi ideoloji ve yönetim biçiminin seçmen tarafından kabul görmesini amaçlamaktadır. Fiorina’nın Bu noktada halkın ideolojilerinin belirlemede devlet tarafından aygıtlar belirlenir ki buna “*devletin ideolojik aygıtları*” denilmektedir. Marksist Kurama göre devlet ideolojik aygıtları elinde bulundurur ve bu ideolojik aygıtlar “*Hükümet, Ordu, Polis, Mahkemeler, Hapishaneler vb.*” olarak değerlendirilmektedir. Ve bu aygıtlar aslında devletin ideolojik baskı aygıtlarını temsil etmektedir. Bunun dışındaki ideolojik aygıtların başında Dinsel ideolojik aygıt gelir ve aile, hukuki, siyasi, kültürel ideolojik aygıtlar takip eder. (Althusser, 2003:168).

İdeoloji o denli önemlidir ki devlet, meşruluk kazanmak adına yeniden bir ideoloji oluşturmaya çalışır. Bu oluşumda din kavramı son derece önemli bir yer tutmaktadır. Bunun nedeni siyasiler somut sorunlara karşılık veremedikleri takdirde halkın manevi duygularını tatmin ederek yaptıklarını meşrulaştırma çabalarıdır. 1997 yılında Fiorina’nın ABD’de ortaya koyduğu “ideoloji” kavramı ile beraber 1957 yılından itibaren etkili olan “downsian” dönemini neredeyse kapatıyordu.(Hacker-Pierson, 2014:1-3) Seçmen davranışları açısından son derece önemli olan “ideoloji” kavramı kimi zaman “din” kavramından etkilenmekte, kimi zaman ise “din” kavramı tüm ideolojilerden daha baskın bir hal almaktadır.

1.3.2.1.1.3. Dinsel Kimlik

Din kavramı yalnızca “öte dünya” beklentileri açısından kişiye yön vermeye kalmayıp yaşanılan anın şekillendirilmesinde de son etkilidir. Seçmen davranışları açısından da son yıllarda çok daha fazla önem kazanmıştır. Bunun temel nedeni gerek dünyada gerek Türkiye’de seçmenlerin din kavramına daha fazla önem vermesi, başka bir deyimle dindarlaşmasıdır. Yalnızca Türkiye de değil dünyanın birçok yerinde “*dindarlık kavramı*” gitgide önemini arttırmaktadır. (Esmer, 2011:42)

Din-siyaset kavramları açısından Marx ve Weber’in değerlendirmeleri önemlidir. Marx’a göre din kavramı sınıf çatışmalarının bir ürünüdür ve kurulu düzen ve egemen sınıfın ideolojisidir tezini savunur. Weber ise dinin ruhsal bir ihtiyaç olduğunu ve akıl almayacak birçok davranışına cevap verecek nitelikte olduğunu savunur (Kışlalı: 48). Bu anlamda davranışların akla yatkın olması için dinin etkin bir yol olabileceğini savunan Weber’e göre din kaynaklı siyasal tercih yapmak normal karşılanabilecek bir durumdur. Marx’a göre ise egemen sınıfın yaptıklarını meşrulaştırabilmesi bir yöntem olarak görülebilir.

Din kavramı özellikle ümmet yapısından yeni çıkmış toplumlarda ideolojilerin belirlenmesinde daha etkili bir hal almaktadır. Türkiye’de de din kavramı ideolojilerin belirlenmesinde etkili bir hal almaktadır. Mardin durumu şu sözlerle aktarmaktadır. “*Okulagitmenin sağlayacağı imkânların kapalı olduğu yerde kişi Kuran kursu yolunu seçecektir. Seçkinlerin uzak olduğu bir kültürde kişi “halk seçkini” –mesela Nurcu- olmayı deneyeceklerdir. Doktorun halka yaklaşmadığı hastanenin etrafında üfürükçüler zengin olacaktır.*” (Mardin:166-167)

Hem batıda hem de Osmanlı Devletinde dinin etkisi yönetimlerde görülmüştür. “*Batıda kilise/seküler güçler; feodalite/burjuvazi/endüstri proletaryası; yerel odaklar/milli odaklar şeklinde görülen kutuplaşmaların yarattığı çatışmalar yerine, Osmanlı İmparatorluğu’nda çatışmaları uzun vadede bakıldığında, cemaat/devlet ekseninde odaklandığını söyleyebiliriz.*” Bu duruma İslamiyet’in de katkısı olduğu söylenebilir. Çünkü Peygamberin otoritesi dini konularda olduğu kadar siyasi konularda da etkiliydi. (Mardin, 2012:23-25).

Son dönemlerde yapılan araştırmalarda seçmen profili ile din arasında bağlantı olduğunu kanıtlar niteliktedir. “*Her ne kadar farklı siyasal kimliklerde “kısmi aktif” dindarlar olarak tanımlanan grup çoğunluğu oluştursa da aktif ve pasif dindarların dağılım biçimine göre politik kimlikler farklılaşmaktadır. Pasif dindarlara en fazla sosyal demokratlarda (yüzde 31,8), en az ise muhafazakârlar demokratlarda (yüzde 11,9) rastlanmaktadır. Tersinden bir değerlendirme yapacak olursak, aktif dindarları en fazla muhafazakâr demokratlarda (yüzde 42,4), en az ise sosyal demokratlarda (yüzde 16,9) görmekteyiz*” (Canatan, 492) Din etkisinin önemi aslında Esmer’in yaptığı bir başka araştırmada da desteklenir niteliktedir. Esmer konuyla ilgili Türkiye de 1990 yılından beri yapılan çalışmalarda Türk- Müslüman önceliğine toplumun dörtte üçü Müslüman cevabını verdiğinin ortaya koymaktadır (Esmer, 2011).

Seçmenlerin ideolojik ve ya dini olarak oy kullandıkları zaman partilerin toplumsal tabanları oluşur ve bu oylara “*kemikleşmiş oy*” ya da “*taban oy*” da denilebilir. İdeoloji ve dinin oy verme de etkili olduğu durumlarda seçmen partinin performansına bakmaksızın partiyi desteklemeye devam eder. (Gümüş, 2013:187) Unutulmaması gereken temel nokta devletin ya da partinin tek bir dine/ideolojiye göre hareket etmesi kutuplaşmaya/ayrışmaya yol açacağıdır. (Doğanay, 2007:67)

1.3.2.1.1.2.1. Protesto Oyu

En genel haliyle seçmenin hiç tahmin edilemeyen öngörülemeyen bir seçmen davranışı göstermesi halidir. “*Siyaset bilimi literatüründe boş / anlamsız oy veya beyaz oy olarak da bilinen protesto oyu seçmenlerin adaylara, partilere ya da mevcut siyasal sistemin tümüne tepkilerini göstermek için memnuniyetsizliklerini sandığa yansıtılmalarıdır*”(Temizel, 2012:114).

Esmer; seçmen davranışını açıklamada bu kavramın son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. Genellikle ekonomik ya da sosyal değişkenlere bağlı olarak seçmenin kızarak bambaşka bir seçmen davranışını sergilemesi halini ifade etmektedir. Özellikle kentin yoksul kesimlerinde yaşayan seçmenler elit seçmenlerin

yaşantıları ile kendi yaşantılarını kıyasladıklarında bu seçmen davranışını gösterdikleri görülmüştür (Esmer, 2002).

Son seçimlerinde özellikle sol seçmenlerin Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'ye tepkilerini göstermek adına (CHP) yerine Halkların Demokratik Partisi (HDP)'ye oy vermeleri buna bir örnek olarak gösterilebilir.

1.3.2.1.1.4. Merkez-Çevre İlişkileri Yaklaşımı

Merkez-Çevre İlişkileri Yaklaşımı, Osmanlı Devletinde saraya yakın olan ve saraydan uzak olanları kümeleniren bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımla beraber günümüz Türkiye'sine olan etkileri tartışılacaktır. Osmanlı Devleti açısından bakıldığında genellikle bürokrasi belli güçlü ailelerin elinde toplanmıştı ve bunun temel nedeni babadan-oğula geçen bir sistemin hâkim olmasıydı. Bunun dışında dinsel tarikatların dayandığı özerk güçlerde vardı. Bu durumda bakıldığında merkez açısından güçlü bürokrat aileler ve güçlü dinsel cemaatler ve bazı etnik gruplar vardı.

Merkez ile çevre arasında ciddi bir kopukluk mevcuttu çünkü çevrede genellikle göçerler bulunuyordu. Göçerler merkezdekilere göre daha az okumuş ve ekonomik anlamda daha zayıf kesimi temsil ediyordu. Bu anlamda Osmanlı devletinin yapısı bugün Türkiye de görülen yapıdan çok farklı değildi. Osmanlı devletinde bu uçurumun temel nedeni merkezdekilerin her türlü eğitim alabiliyorken çevrede yaşayanlara sadece din eğitimi imkânı verilmesiydi. (Mardin, 2012:35)

Günümüzde özellikle kapitalist ilişkilerin artmasıyla beraber merkez ile çevre arasındaki uçurumda bir yumuşama olduğu görülmektedir. Örnek verilecek olursa eğitim seviyesi ve kültür düzeyi olarak çevre ile aynı durumda olmasına rağmen ekonomik olarak merkeze yakın seviyede bulunan bir sınıf oluştu. Bu sınıf genellikle tüccar sınıfını temsil etmektedir ve bu sınıf merkez-çevre arasında ki ayrı bir sınıfı temsil etmektedir (Keyder, 2011:57-58).

Eğitim seviyesi açısından da bugün kent merkezleri ile taşra arasında farklılık mevcuttur. Bunun dışında büyük şehirler-küçük şehirlerarasında da eğitim seviyesi açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bugün Ankara ve diğer büyük şehirlerde eğitim seviyesinin en yüksek, doğu illerinde ise en düşük seviyede görülmektedir. Eğitim

seviyelerinin en yüksek olduğu iller; Ankara, İstanbul ve İzmir olmuştur (TÜİK Eğitim Verileri, 2013).

Bir başka durum ise Osmanlı devletinin taşradaki endişeleriydi. Bu endişeler taşradaki bazı ailelerin merkeze uzak olmasından dolayı kendilerine ait siyasi bir güç haline gelmeleri endişesiydi. Merkezden uzak olmaları ve çevredeki ailelerden güçlü olmaları bu tehlikeyi doğuruyordu. Bu açıdan bakıldığında bugünkü Türkiye’de de benzer durum görülmektedir. Özellikle bazı seçim dönemlerinde köylerden çıkan oyların neredeyse tamamının aynı parti ya da bağımsız seçmene çıkması yerelde hâkim olan siyasi nüfuzu temsil etmektedir. Kışlalı bu durumu özetlemektedir.” *Türkiye’nin geri kalmış bölgelerinde, eski toplumsal yapının henüz tamamen çözülmediği ortamlarda, büyük toprak sahiplerinin siyasal etkileri çarpıcıdır. Servete ek olarak, kuşaklar boyu süren servetin sağladığı saygınlık, onlara büyük siyasal ağırlık kazandırmıştır.*”(Kışlalı:20) Özellikle küçük yerleşim yerlerinde yaşayan orta ve üst gelir sınıfında ki yerel eşrafa CHP-Demokrat Parti (DP)’ye olan bağlılıkları yerine kendi güçlerine dayanan yeni bir siyasal yapı inşa etmeyi yeğlemişlerdir (Sayarı, 1975).

Bu dağılımda adaletin sağlanması en azından farklılığın yumuşatılması yöneticilere bağlıdır. Merkez ile çevre arasındaki bu kopukluk farklı kültürlere, farklı geleneklere ve farklı tercihlere neden olacaktır. Bu durum son aşamada siyasi tercihlerde de ciddi farklılıklara neden olacaktır. 2014 yılında yapılan bir araştırma merkezle çevre arasındaki bu farklılıkların seçmen davranışına nasıl etki ettiğini açıklamaya yardımcı olacak niteliktedir. “*Politik kimliklere göre katılım sağlanan faaliyetleri değerlendirmek gerekirse muhafazakâr demokratların, diğerlerine kıyasla sinemaya ve konserlere daha az gittikleri, buna karşın dini faaliyetlere ve Kuran kursuna daha fazla yöneldikleri görülmektedir.*”(Canatan, 491)

1.3.2.1.2.Columbia Okulu

Columbia Okulu’na göre, politik tercihlerin belirlenmesinde sosyal özellikler, (bölünmeler) belirleyici rol oynar. Seçmenlerin dinsel, etnik ve mesleki farklılıkları, sosyal bölünmelerin temel kaynağıdır (Fiorina, 1997:400). Bu gibi sosyolojik özelliklere ve bunlara bağlı olarak gelişen psikolojik etkenler seçmen davranışlarının

gösterilmesinde temel belirleyicilerdir. Bundan dolayı iktisat temelli ilerleyen seçim faaliyetleri ve ekonomik olarak gerçekleştirilen seçim kampanyalarının politik tercihler üzerindeki etkisinin ciddi etkisinin olmadığını savunmuşlardır.

Bunların yerine bireyler seçim tercihlerinde bulunurken manevi olarak bağlı olduğu değerlere göre tercihler konusunda hassas davranır. Buna göre seçmenler kendilerini yakın hissettikleri partilere karşı yakınlıkduyar ve buna göre seçmen davranışı gösterirler. Bu anlamda Columbia Okulu iktisat temelli görüşü savunuların aksine bir görüş benimsemektedir. Columbia Okulu ekolü en genel anlamda psikolojik faktörlerin etkili olduğunu ancak bundan daha önemlisinin psikolojik faktörleri doğuran sosyolojik olayların olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumda Columbia Okulu'nun üzerinde durduğu temel faktörlerden birisi "toplumsal hafıza" kavramıdır.

1.3.2.1.2.1. Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Seçmen Davranışları

Siyasal katılımı belirleyen etmenler içerisinde biri de "*cinsiyet*" değişkenidir. Siyasal katılımı toplumlar arasında kadınların ve erkeklerin tutum ve davranışlarının farklılaşmasını yansıtmaktadır. Günümüzde ataerkil toplumlarda siyaset kadına özgü bir davranış olarak görülür.

Geçmişten günümüze gelene kadar kadın iktidar mücadelesinde bulunmadığı için aynı zamanda seçim faaliyetlerinde de arka plana itilmiştir. Bu yalnızca Türkiye de değil aynı zamanda dünyanın birçok yerinde bu şekilde cereyan etmiştir. Mevzubahis durum, kadına seçme ve seçilme hakkının oldukça geç tanınmasından kaynaklanmıştır ki böylelikle kadınlar siyasal mecrada ikinci planda kalmıştır.

Duverger, kadınların siyasal hayatta katılımı ile ilgili yaptığı çalışmada iki önemli görüş geliştirmiştir. Birinci görüş, kadınların seçimlere katılma eğilimi, ikinci görüş ise oyun yönü olarak belirtmiştir. Bu etki ile kadınlar erkeklere göre seçimlere daha az katılma eğiliminde bulunmaktadır (Tekelli, 1998:87).

Hukuksal haklar geç de olsa tanınmış olsa bile kadınların siyasal hayata katılımları o kadar kolay olmamıştır. Kadınlar toplumsal baskılar nedeniyle siyasal katılım konusunda hem geri kalmıştır hem de bu toplumsal baskılar nedeniyle kadının siyasal katılımı konusunda isteksizlik oluşmuştur. Ayrıca kadınların eğitim hakkından

erkeklere göre daha az yararlanmaları da kadınların seçmen davranışı gösterirken arka planda kalmaları ve siyasete aktif olarak katılamamalarının nedenleri olarak sayılmaktadır.

Sosyal psikoloji bilim dalı: araştırmalarında her toplumda, “*kadına özgü*” ve “*erkeğe özgü*” davranış kategorileri üzerinde çalışılmıştır. Çeşitli ülkelerde yapılan gözlemlerin “*erkeğe özgü*” olarak toplumların tanımladıkları rolün “*eğitim, başarı, çalışkanlık, kontrollü saldırganlık, girişkenlik*” gibi öğeleri içerdiği anlaşılmaktadır. Bu öğeler aile ve ev çevresi dışındaki etkileri açısından önem taşımaktadır. Böylece “*kadına özgü*” olarak nitelen önemli rolü ise “*aile, ev, akrabalık*” grubuna yönelik bütünleştirici eğilimleri olmaktadır. Fakat “*mesleksel başarıya yönelmeyen ve dış dünyaya ilişkisi olmayan*” birtakım özellikleri bulunmaktadır (Kalaycıoğlu, 1984: 19). Oy verme, kadına “*fazladan ev dışı ilişkiler*” getirmemekte olup kadının aile yaşamını ve dış dünya ile ilişkisini değiştirme niteliği yok denecek kadar azdır. Kadınların siyasal katılımında temel sorunlar kadının “*toplumsal siyasal katılımında*” başlamaktadır. (Ayata:193)

Ayrıca oy kullanan kadın bireylerinde genellikle bir erkeğin etkisi altında kalarak ya da dinin etkisi altında kalarak oy kullandıkları görülmüştür. Mevzubahis durum literatürde “*Uyarılmış Oy*” olarak adlandırılmaktadır. Evli olan bayanlar genellikle kocalarının oy kullandıkları partilere oy verme eğilimi gösterirken, bekâr olan kadınların baba veya erkek akrabanın oy verdiği partiye oy verme eğilimi gösterdikleri saptanmıştır.

Bireylerin siyasal katılımında siyasi alanda ilgi ve bilgisi ile siyasal sürece katılmadaki aktif rolünü de etkisini göstermektedir. Kişilerin siyasi alanda ilgi duyma ve olayları izleme dışında siyasi partilere üye olarak parti içi görevde bulunması, seçimlere aday olması gibi siyasi faaliyet içerisinde etkinliklerde aktif olarak yer almaktadır. (Baykal:33-34)

Kadın ve erkeklerin bakış açısından dolayı oluşan farklılık partilere göre kadın/erkek seçmen dağılımına neden olmaktadır. Türkiye de partiler açısından en genel şekilde kıyaslandığında AKP genellikle kadın seçmen tarafından tercih edilmekte, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) genellikle erkek seçmen tarafından tercih edilmekte ve CHP açısından yaklaşık olarak kadın ve erkek seçmen sayıları aynıdır (Canatan, 2014:475). Kadın seçmenlere biçilen roller kadınların siyasete uzak

durmalarını etkilemekle kalmamış, aynı zamanda belli değerleri koruma/muhafaza etme eğiliminde olmalarına neden olmuştur. Bu da kadın seçmenlerin “muhafazakâr” eğilim göstermelerine neden olmuştur.

1.3.2.1.2.2. Toplumsal Hafıza/ Seçmen Davranışına Etkisi

En temel anlamda yaşanan sosyal olaylar seçmenlerin geçmişle bağlılıklarını ve toplumsal belleği oluşturur. Toplumsal belleğin oluşumu yaşanan olayların yanı sıra geçmişten aktarılan olaylar efsaneler, gösterilen fotoğraflar izlenen filmler sayesinde sağlanır. Kişi moral değerlerini temel olarak aileden alır. Eğer aile içinde dikey sosyal hareketlilik gibi değişiklikler gerçekleşmemişse ailenin siyasal görüşünü genellikle çocuk da benimser. Bu özellikle alt sınıf ailelerinde böyledir. Çünkü çocuk görüşünü değiştirecek ekonomik ve eğitim yeteneklerinden uzaktır. Hep aynı, kendi gibi düşünen çevrenin dışına çıkmamıştır. Böyle ailelerde çocuğa üst sınıflardaki gibi bir vatandaşlık kültürü, sorumluluğu aşılammıştır. Bu nedendir ki, aşağı sınıflar kaderci bir dünya görüşüne sahipken, üretim ilişkilerini denetleyen sınıflar ülke kendilerininmiş gibi hareket eder, siyasal süreci etkilemeyi bir hak ve görev olarak bilirler. (Yücekök:1987) Alt sınıf aileleri çocuklarının gelecekte kendilerinden farklı bireyler olmalarının önüne geçme/engelleme eğiliminde olurlar. Çocuğun kısıtlı eğitim alabilmesi, aileden gelen her bilgiyi doğru görme ve uygulama sonucunu doğurur. Sadece aile değerleriyle yetişen birey adet, gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlı geçmiş bağları kuvvetli ve değişime/gelişime dirençli olacaktır.

İletişimsel bellek ise aslında yaşayan bellektir. Yani bir insanın ömrünü temsil edecek süreyi kapsamaktadır. Bir insanın kendi çocuk ve torunlarına aktardığı geçmişin izlerini taşıyan hafızayı kapsamaktadır. En yaşlı kuşaktan genç kuşağa doğru gerçekleşen sosyal olayları kapsayan aktarımlardır. Bu anlamda yaklaşık 80 yıllık bir süreyi kapsamaktadır (Assmann, 2001:57). Bu anlamda geçmiş yaklaşık 80 yıl boyunca yaşanmış; savaşlar, ayaklanmalar, isyanlar, göçler kıtlıklar vb. insan hafızasını derinden etkileyen olayların hepsi genç kuşaklara aktararak bir çeşit bellek oluşturulmaktadır. Toplumsal hafıza; bireylerin geçmiş yaşanmışlıkların temsil eden

ve aktarımlarla gelecek kuşaklara taşınan adeta geçmiş ve geleceği temsil eden değerler köprüsüdür Kişinin kendi olmasını sağlayan en önemli belirleyiciler arasında hafıza yer almaktadır. Geçmişte yaşanan ve genç kuşaklara aktarılmış olan olaylar zihinsel olarak belli fikirlere karşı bağlılık/belli fikirlerden kaçışı temsil etmektedir.

Toplumsal hafıza konusunda bireyin yaşadığı toplum yapısı, dini ailesi son derece etkili olmaktadır. Kültürü ve geleneği oluşturan ayrıca bunların devamlılığını sağlayan en önemli belirleyicilerden birisi de toplumsal hafızadır. Hafıza bireysel olarak hem varlığın teminatı ve geçmişte yaşananlarla bugün yaşananlar arasında bir bağlantı hem de diğer bireylerle kurulan ilişkilerin temel belirleyicisidir.

Yaşanılan bu toplumsal olaylar sonucunda bireyler kendini bir topluma ait hisseder ve kimlik inşa eder. *“Kimlik, en genel manada kolektif aidiyetlerden katıldıklarımız, arzularımız, hayallerimiz, kendimizi tasavvur etme, yaşama -ilişki kurma- tanınma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamıdır”* (Yıldız Demir:4). Bu anlamda kimlik; ait olunan sosyal grupla benzer davranışları göstermemizi sağlar ancak hiçbir zaman farklı bir kimlikle birebir özellikler taşımaz yani bireyseldir.

Kimlik aynı zamanda kültürden etkilenir ve kültürü etkiler bu anlamda kültür ve kimlik arasında çift yönlü bir ilişki söz konusudur. Kimlik ve kültürün birleşmesi ise kültürel kimliğin ortaya çıkmasını sağlar. *“Kültürel kimliğin ferdi aşan, sosyal bir boyutu vardır. Ferdin sosyal bir varlık olması, farklı özellikleri ile teşkilatlanmış insan toplulukları içinde yaşayabilmesi, topluluğu fertte temsil ettirir hale getirmiştir”* (Tacoğlu-Arıkan-Sağır, 2002:1947). Kültürel kimlik zamana ve mekâna göre değişebilir. Bu anlamda insanlar kimliklerini farklı kültürlere de adapte edebilmektedir.

Örneğin göç eden bir aile farklı bir kültürde kabul görebilmek için o kültüre uyum sağlayacak şekilde hareket etmeye başlayacaktır. Bu anlamda aslına bakılırsa tüm bunlardan farklı olarak bir göçmen kimliği değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Seçmen davranışlarını açıklayan kimi görüşler toplumsal hafızanın son derece önemli olduğunu bildirir de kimi görüşler artık ekonominin gitgide önemli bir hal alıp toplumsal hafızanın önemsizleştiğini vurgulamaktadır. Ekonominin seçmen davranışlarına etkisi elbette tartışma götürmez bir gerçektir. Ancak bu durumda toplumsal hafızanın seçmen davranışlarına etkisi olmadığı anlamına gelmemelidir.

Günümüzde, Türkiye’de genellikle sol partilerin kıyı bölgelerindeki ve ya sağ partilerin iç bölgelerdeki değişmez üstünlüğü aslında toplumsal hafızanın seçimler üzerinde nasıl etkili olduğunun bir kanıtıdır.

Dural, toplumsal hafıza ve siyaset arasında var olan ilişkiyi şöyle dile getirmektedir. *“Toplumsal hafıza hem sözlü hem de yazılı kültür ürünleri vasıtasıyla verili bir toplumun bir tarihsel uzamda karşılaşacağı/hatırlayacağı bir sorun/olgu karşısında nasıl tepki vereceğini açıklayan el kitabıdır... Toplumsal bellek için siyasal iktidarın kurgulandığı mücadele alanının toplumsal tarihsel bilinçaltıdır”* denilebilir. (Dural: 2013,16-17)

Toplumsal arka plan ve tecrübeler olmadan siyasal yaşam düşünülemez. Toplumlar arka planda birbiriyle paylaştıkları tarihsel gerçekler ve kuşaktan kuşağa aktarılan bilgiler toplumsal hafızanın seçmen davranışlarına olan etkisini arttıran bir gerçektir. *“Hume’un, tüm bilgilerimizin kaynağının tecrübe olduğuna ilişkin iddiası bütün bunlara liberal düşünce kaynaklık eder. Meselâ ateşin yakıcı olduğu bilgisi saf aklın bize anlattığı bir şey değildir. Biz zaman içinde ateşle temas ederek onun yakıcı olduğu bilgisine ulaşmışızdır. Tüm bilgilerimiz zaman içindeki deneyimlerle oluştuğuna göre, toplumsal ve siyasal değerlere ilişkin bilgilerimiz de böyledir. Böyle olunca içinde yaşadığımız toplumun tarihsel arka plânı ve kültürel çerçevesinin dışına çıkamayız. Birey, toplum ve devletle ilgili politikaları geliştirirken tarihsel arka plân ile kültürel çerçeve içinde kalmalıyız. Başka bir deyişle bunlara ilişkin bilgilerimiz tarih ve kültürel arka plândan bağımsız olmamalı”*(Çaha, 2004:17).

Kimi zaman aralarında savaşların, toplumsal buhranların, göçlerin olduğu olaylar toplumsal hafızanın temelini oluşturmaktadır. Toplumsal hafızanın varlığı toplumları ortak paydada buluşmaya iten yegane değerleri oluşturduğu da düşünülebilir. Bu değerler bireyin “biz” ya da “öteki “ kavramlarını geliştirmektedir. Bahsi geçen kavramlar bireyin hayat akışını belirleyen tercihleri yaparken etkili olacaktır. *“İdeolojik Tercih”*, bu tercihlerin en önemlilerinden birisini oluşturmaktadır. İdeolojik tercihi bireyin oy kullanma ve seçmen davranışına iten temel belirleyicilerden biridir. Yapılan araştırma toplumsal hafızanın ya da travmanın etkili olduğunu açıklamaya yardımcı olmaktadır. *“kolektif travma etkisi ve sahil etkisi olarak tanımlanabilecek süreçlerin de seçmen tercihlerini oluşturmada kayda değer rollerinin olduğu bir bulgudur.”*(Yılmaz, Aygören, Özdemir, 2012:28). Yaslar,

sevinçler, törenler bayramlar hep geçmişte öğrenilmiş hafızalara kazınmış ve derin izler bırakan değerlerden oluşmaktadır ki bu değerler geleceğe yön vermektedir: *“Toplumsal hafıza. Seçilmiş hezimetlere odaklanma, grubun tarihsel olaylara değinerek ya intikamcılık ve başkaldırı hislerinin okşanması ya da mağduriyet kompleksin bürünmüş tepkisizliğine neden olmaktadır. Toplumsal hafızada seçilmiş zafere odaklanma, bir grupta gerçek ile bağdaşmayan aşırı özgüven ve iddiacılığa, tarihte yaşanan ağır kayıplara odaklanmış ise aşırı bir yas tutmaya sebebiyet vermektedir”*(Gümüş,2010:122).

1.3.2.1.2.3. Göçün Seçmen Davranışına Etkisi

Göç büyük bir toplumsal hadisedir ve özellikle toplu göçlerde göçe iten büyük ve güçlü nedenlerin varlığı gerekir. Bireyler göç ettikleri topraklardan hafızalarında derin izlerle beraber kültürlerini dillerini ve dinlerini de getirirler. Yukarıda belirtilen tüm değerler göçmen kimliğini oluşturan temel öğeleri temsil etmektedir. Çalışmada toplumsal hafızanın oluşumuna neden olan diğer faktörlerden bağımsız olarak “göç” kavramının ele alınmasının temel nedeni araştırmanın kapsamında göç ve göçmenlik kavramlarının son derece önemli olmasıdır.

1.3.2.1.2.3.1. Göçmen Kimliği

Göç, *“kişilerin gelecekteki hayatlarının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen veya geçici bir süre ile bir iskân biriminden diğerine, yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme”* (Yalçın, 2004:11) Bu anlamda göç yaşanılan yeri değiştirme yani yaşanılan kültürü değiştirme anlamına da gelmektedir. Çünkü göçerlik *“kesintili bir var olma durumudur”* (Chambers, 2014:13).

Göç olgusu yoğunluğuna, nedenlerine, mesafesine ve süresine göre farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Göçü ve göç eden kişileri tanımlamada, gidilen ülkeye göre iç göç ya da dış göç olarak ayrılır. İç göç: aynı ülke de farklı yerlere yapılan göçtür. Dış göç; farklı ülkeler arasında yapılan göçü temsil etmektedir. Zamana göre kısa süreli göç: genellikle kısa vadeli dönemleri kapsayan göçlerdir, uzun süreli: uzun

süren ya da bir daha dönmek üzere gerçekleştirilen göçlerdir. Sebebine göre olan göçler zorunlu göç ya da serbest göç olarak görülür. Zorunlu göç genellikle savaş sonrası yaşanan ve göç etmeye mecbur kalınan hallerdir. Serbest göçmenler bir zorunluluk bulunmadan göç edilmesini temsil eder. Büyüklüğüne göre bireysel aileyle yapılan göçler olabileceği gibi toplu göçler de yaşanabilmektedir. Ayrıca hukukiliğine göre yasal göç ve yasadışı göç olarak da sınıflanabilmektedir. (Coşkun, 2004:14-16) Göçmen ise göç eden kişiyi temsil eden bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bir başka yaygın kullanılan kavram ise “*muhacir*” kavramıdır. Bu iki kavram genellikle aynı kavramlar olarak kullanılmaktadırlar.

Göçmen kimliğini oluşturan temel öğeler göçle beraber gelen manevi duyguları hisleri ya da hafızayı yansıtmaktadır. Bu değerler göçmenlerin kimliklerini kültürlerini ve ait oldukları toplumların özelliklerini taşımaktadır. Ancak göç ettikten sonra artık kendi kimlik ve aidiyetlerini sorgulamak ve yeni kültürlerle adapte olmak zorunda kalırlar. Bu süreç hem kendilerinin toplumu kabulü hem de toplumun kendilerini kabulü açısından son derece önem taşımaktadır. Bu anlamda “*Göçerlik, ne kalkış ne de varış noktalarının sabit ya da belli olduğu bir hareketi içerir. Göçerlik, sürekli değişime maruz kalan dilde, tarihlerde ve kimliklerde ikamet etmeyi gerektirir*” denilebilir. (Chambers, 2014:17)

Özellikle göç eden birinci kuşakta ciddi bir kültürel çatışma yaşanabilmektedir. Bunun nedeni göç eden kuşak geldikleri topraklardaki örf, adet gelenek ve göreneklerini sürdürmeye çalışırken öte taraftan göç edilen yerin kültürünü benimsemeye çalışmaktadır. Ve bu anlamda bir kültür karmaşası yaşamaktadır. Bu süreç yani adaptasyon süreci kimi zaman çok uzun sürerken kimi zaman oldukça kısa zaman almaktadır. Bireyin nereye ait olmak istediği ile de alakalı olarak sürecin uzaması ya da kısılması da mümkündür. Bireyin göçü gönüllüyse ve desteklediği bir göç ise yeni yerine alışması daha kolay olacaktır. Aidiyet kavramı zamanla farklı bir mekâna kaydırılarak benimsendikten sonra göçmen yeni olan her şeye alışmaya başlayacaktır. “*Aidiyet duygumuz, dilimiz ve içimizde taşıdığımız mitler hala varlıklarını koruyor; ancak bunlar artık hayatlarımızın anlamını garanti etme kapasitesine sahip olan “kökenler” ya da “otantiklik” işaretleri değiller. Şimdi artık öteki tarihlerle, epizotlarla ve karşılaşmalarla harmanlanan izler, sesler, hatıralar ve*

mırıltılar olarak can çekişiyorlar”. (Chambers, 2014:17) Göçten sonra yeni yerleşim yerinde doğan kuşaklar açısından ise adaptasyon süreci daha kolay aşılmaktadır.

Aynı zamanda göç eden adaptasyon sürecinin kısılmasına ya da uzamasına neden olan diğer faktör ise bireysel ya da toplu bir göç olması ile de ilgilidir. Aile ile beraber ya da komşuları ile beraber göç edip aynı mahalle aynı köy gibi yerleşim yerlerine yerleşen göçmenler göç ettikleri bölgenin gelenek ve göreneklerini sürdürmeye devam etmektedir. Örnek olarak bu anlamda Rumeli’den göç edenlerin bazı ilçelere yerleşip buralarda yaşamalarını sürdürmeleri verilebilir. Bir arada yaşayan bireyler kendi içlerinde iken göç ettikleri topraklara ait gelenek ve göreneklerini sürdürmeye devam ederken, iş hayatlarında/egitim hayatlarında karşılaştıkları farklı bireylerle kurdukları iletişim göç edilen bölgelere göre belirlenmiştir.

Kimliği ve de kültürü değiştirmemek gerektiğine olan inancın başka bir sebebi ise göçmenin kendisini yerli halktan daha “*seçkin*” olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda göç eden kişi var olan kültüre uyum sağlamak yerine toplumun kendisini öyle kabul etmesini ya da toplumun ona uyum sağlamasını bekler. Bu yaklaşıma göre göçmenlerin seçkin bireylerden oluştuğu ileri sürülür. Buna göre göçmenlerin göç edilen ülkedeki “*en sağlıklı, en iyi eğitim görmüş, en enerjik, gelişmelere en açık, en zeki bireylerden*” (Çelik, 2005:179) oluştuğu düşünülmektedir. Göçmenler bu sebepten birbiriyle evlenmeye ve soylarını kendi gibi olanlar üzerinden devam ettirmeye gayret ederler Rumeli göçmenleri açısından da bakıldığında kendilerine “*muhaçir/göçmen*” kelimeleriyle yeni bir kimlik kazandırmışlardır. “*Bir grup dinamiği olarak kendileri için benimsedikleri, ‘çalışkan’, ‘dürüst’, ‘temiz’ ve ‘Avrupalı’ gibi tanımlamalar dayanışmada kullandıkları temel söylemleri oluşturmaktadır. Zira göçmenlik, akrabalık ve hemşerilik ilişkileriyle birlikte yeni bir doğuşun ve varoluşun simgesi olarak yüceltilen bir kimlik halini almış görünmektedir*” (Kolukırık: 2006,6).

Kimlik inşasının bir diğer sebebi ise göç olgusundan kaynaklanmaktadır. Göçü diğer yer değişikliklerinden/taşınmalardan ayıran temel özellik tüm benliğine ve bir daha dönememek üzere yaşanılan yerleri terk etmektir. Bu anlamda göçmenler vatan/memleket hasretlerini hemşerileri ile gidermeye gayret ederler. Hatta yaşanılan yerleri göç ettikleri alanlara dönüştürmeye başlarlar. İzmir’de Bulgaristan

göçmenlerine dair yapılan bir araştırmada inşa ettikleri evleri tıpkı Bulgaristan'da olduğu gibi iki katlı ve dışı sıvalı olarak yaptıkları görülmüştür (Kolukırık: 2006,7-8). Bu yaşanan bir aradalık ve benzerlik siyasi alanda var olmalarına ve özellikle yerel yöneticilerin kendilerini fark etmeleri beklentisine neden olacak bu da siyaset sahnesinde en azından “seçmen” olarak yer almalarını beraberinde getirecektir.

1.3.2.1.2.3.2.Göçmenlerin Siyasal Davranışları

Siyasal davranışı etkileyen en önemli belirleyicilerden bir tanesi de yaşanan yere adapte olmaktır. Bu uyum sağlama hem maddi hem de manevi olarak yaşanan yerde var olmayı gerektirir. Bir yere aidiyet duygusu hissetmeden orada siyasal bir tepki göstermek mümkün değildir. Bu anlamda bir göçmenin oy kullanması için kendini göç ettikleri topraklara ait hissetmeleri gerekmektedir. Göç edenlerin seçmen davranışlarını gösterirken ne denli aktif olacakları, aktif olarak yönetimde bulunmak istemeleri ya da sadece seçimlerde sandığa giderek seçmen davranışı gösterip göstermeyecekleri göç edilen yerin yurttaşlık duygularını tatmin edip etmediği ile doğrudan alakalıdır. Sivil toplum kuruluşları uyumlaştırma konusunda bireylere yardımcı olan temel kurumların başında gelmektedir.

Göçmenlerin sorunlarını aktaran sivil toplum kuruluşları son yıllarda hızla yayılmaya başlamıştır. Özellikle 2000li yılların başından itibaren sosyal hizmet projelerinin yayıldığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu anlamda göçmenler “*hayali cemaat*” oluşturmaya ve kendi aralarında yeni bir oluşum ve yeni bir benlik oluşturmaya başlarlar. Bu birleşim hem toplumsal hem de siyasal birliği beraberinde getirecektir. (Akbaş, 2012:341) Bu noktada toplumsal/siyasal varoluş için göç edilen ülkede geçen süre önem kazanmaktadır. Göçmenler kendi aralarında oluşturdukları dernekler sayesinde ekonomik, politik ve sosyo-kültürel alanlarda kendilerine birikim sağlarlar. Birikimler sadece parasal değil aynı zamanda ve hatta daha önemlisi fikirselleşmiş birikimlerdir. (Özkul, 2012:486)

Göç edenleri diğer vatandaşlardan ayıran diğer bir ölçüt ise ekonomiktir. Ekonomileri diğer vatandaşlara göre daha kötü olan göçmenler siyasal davranışları arka planda tutacaklardır. Ancak göç ettikleri ülkede devletin göçmenlere karşı olan

tutumu göçmenlerin ülkeye olan adaptasyon sürecinde başat öğelerden biridir. Bu durumda göç edilen ülke ile göçmen arasında dilsel, dinsel kültürel bir birlik olması devletin göçmeni kucaklamasında en önemli belirleyicilerden biridir. Yakın tarihimizde yaşanan 1989 Bulgar göçü bu duruma örnek verilebilecek tarzda bir göçtür. Sınır kapılarında “*Hoş geldin Soydaş*” yazılı pankartlarla karşılanan Bulgar göçmenleri Türkiye’de toplumsal/siyasal alana uyum sağlarken büyük zorluklar çekmemişlerdir. (Çiğerci, 2012:112-114)

Zimmer 1995 yılında göçmenlerin siyasal davranışları ile ilgili bir çalışma yapmış ve yaptığı çalışmada şu unsurlara değinmiştir. “*göçmenlerin katılım konusunda yerlilerden farklılık gösterdiğini, fakat göçmenlerin göç ettikleri toplumda yaşadıkları sürenin uzamasıyla katılımlarının arttığını ve kentlerden gelen göçmenlerin, kırsal bölgelerden gelen göçmenlere göre daha fazla katılım gösterme eğilimde oldukları tespit edilmiştir*”. (Zimmer’den Aktaran Karakoç, 249) Kentleşen ve kentleşen bireyler daha kolay seçmen davranışı gösterirler. Bunun dışında göç edilen yerde ne kadar uzun süre kalınırsa göçmenler o kadar siyasal davranış göstermeye başlarlar bunun temel nedeni göçmenlerin kendilerini göç ettikleri yerlere ait hissetmeleridir.

Göç ve siyasal katılma arasındaki ilişki incelendiğinde, karşımıza iki farklı görüş ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki göçün siyasal katılmayı arttırdığı yönündeki görüştür. Bu görüşe göre göç edenler genellikle daha gelişmiş bölgelere göç ederler. Ve zorunlu göç olmadıkça kendilerini yaşadıkları çevrelere ait hissetmedikleri için göç etme eğilimindedirler. Bu sebeplerden dolayı göç edenler göç ettikleri bölgelere kendilerini ait hissetmedikleri için göç ettikleri topraklarda aidiyet duygusu açısından sıkıntı yaşamayacaklardır. Bu da onların siyasal davranış gösterme konusunda daha rahat olmalarını sağlayacaktır. Bir diğer görüş ise göçmenliğin siyasal davranışa herhangi bir etkisi olmadığını savunmaktadır. Bu görüşe göre göçmenler göç ettikleri bölgelere hemen adapte olamamakta ve bu sebepten dolayı seçmen davranışı göstermemektedirler. Oy kullanma eğiliminde dahi bulunmamakla beraber diğer siyasi faaliyetlere katılma konusunda arka planda kalmaktadırlar ve çekingen davranmaktadırlar. (Vergin, 2000:145–148)

Her iki görüşten doğruluk payı olmakla beraber göç edilen yerle göç edenin davranışı arasında doğrudan ilgisi vardır. Göç edilen yere aidiyet duygusu, demokratik

değerler önem verme oranı, göç edilen yerin kent ya da köy olması da önemlidir. Bu değerlere göre göç edenin siyasi faaliyetlere katılım oranı artabilir ya da azalabilir.

1.4.Seçimlere Genel Bir Bakış

Araştırma kapsamında yer alacak seçim dönemleri; 30 Mart 2014 yerel seçimleri, 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimleri. Ve 2015 yılında yaşanan iki genel seçimi kapsamaktadır. Araştırmayı belirleyecek olan seçimlerin bu dönemleri kapsamalarını temel nedeni içerisinde yerel, cumhurbaşkanlığı ve genel seçimler yer almasıdır. Bu kapsamda seçmenin farklı seçimlerde farklı davranış gösterip göstermeyeceğinin anlaşılması araştırmanın önemi arttıracaktır. Aynı zamanda derinlemesine görüşme (mülakat) yönteminin belirlendiği bu çalışmada güncel seçim dönemleri daha doğru sonuçlar doğuracağı için son seçimler araştırma kapsamında değerlendirilmiştir.

Araştırma yöntemi, amacı ve araştırma kapsamında yer alan kişiler sonuçların da verildiği 3. Bölümde detaylı olarak açıklanacaktır. Seçimler hakkında genel bilgi verilecek olan bu kısımda parti seçmen görüşleri ve geçmişleri açısından detaylı bilgi verilmemesinin nedeni anlam bütünlüğünü sağlaması açısından bu konudaki detaylar 3. Bölümde verilecek olmasıdır.

1.4.1.30 Mart 2014 Yerel Seçimleri

Bu döneme girilirken yolsuzluk iddialarından ötürü sarsıntı yaşayan ve yükselen baskı rejimi eleştirileriyle seçime oldukça yıpranmış olarak giren AKP'nin söz konusu seçimlerde yerel adaylarını kişisel olarak desteklemekten daha çok artık kendi başına markalaşmış dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kült önderliği çerçevesinde bir seçim kampanyası yürüttüğü görülmüştür (Örmeci, 2015: 208-209). Fakat bu dönemde Erdoğan'ın internette yayınlanan ses kayıtları, muhafazakâr kesitin kayda değer bir önderi konumundaki Fethullah Gülen ve onun cemaatiyle arasındaki güç mücadelesi ve hakkındaki yolsuzluk iddialarından ötürü sıkıntılı bir dönem yaşamıştır. Erdoğan tarafından bu seçimde takip edilen bir diğer strateji ise rakipleri

Kemal Kılıçdaroğlu ve Devlet Bahçeli’yi yıpratmaya dönük söylemlere yer vermiş olmasıdır. Kılıçdaroğlu için “beceriksiz, CHP’nin Genel Müdürü ve üç koyun gütmemiş” gibi eleştiriler yönelten Erdoğan, MHP içinse daha ziyade 2001 iktisadi bunalımında hükümet ortaklığı üzerinden yüklenmiştir. AK P’nin seçim şarkısı olarak Türk Dünyasında önemli bir yere sahip Arslanbek Sultanbekov’un “Dombıra” şarkısının Uğur Işılak tarafından Erdoğan’a uyarlanılarak kullanılması, şarkının Türk Orta Asya tınılarını içermesine ilaveten, partinin İslamcı-muhafazakâr tabanın haricinde de Türk milliyetçisi kesimlere erişmesi açısından bilinçli bir seçim olarak değerlendirilmiştir. (Tosun, 2015: 16-17). Şarkının sözlerindeki “Ezilenlerin gür sesidir o, Suskun dünyanın hür sesidir o”, “Görüldüğü gibi olan, Gücünü milletten alan Recep Tayyip Erdoğan”, “Halkın adamı, Hakkın aşığı, O milyonların umut ışığı”, “Mazlumlara sırdaş olan, gariplere yoldaş olan” benzeri ifadelerle Erdoğan’ın halkçı-popülist imajı güçlendirilerek, Başbakan ve yakınlarının lüks hayatlarının toplumda yaratmış olduğu infial ve yolsuzluk iddialarına karşı savunma yapıldığı anlaşılmıştır. (Örmeci, 2015: 208-209).

CHP’ye bakıldığında Avrupa solu tarzı bir lider görüntüsü veren Kılıçdaroğlu’nu ön plana çıkartmaktansa yerel adayları ön plana koyan parti, özellikle Mustafa Sarıgül ve Mansur Yavaş gibi halkta sempati yaratan ve hizmet odaklı bir seçim stratejisi olduğu görülmüştür. Bu dönemde mütevazı, temiz, alçakgönüllü ve de sempatik bir tavır gösteren Kılıçdaroğlu seçim kampanyasında daha çok dönemin başbakanı Erdoğan’ın kişiliğini hedef alarak sürekli olarak “Başçalan” sözünü kullanmıştır (Tosun, 2015:16-17). CHP’nin seçim şarkısı ile sözlerinde “özgürlük”, “sevgi”, “dostluk”, “umut”, “birlik” kavramları bulunan “Haydi Şimdi CHP” olmuştur. Bu şarkının birleştirici bir havası olduğu görülmüştür.

MHP özelinde ise seçim stratejisini Devlet Bahçeli’nin önderliği veya adayların bireysel özelliklerinden daha çok ülkenin milli meselelerini gündemde tutmak olarak değerlendirmek mümkündür. MHP’nin yerelde bugüne kadar başarılı bir model geliştirememesi, partinin mevcut oylarını muhafaza etmek açısından doğru görülebilir (Örmeci, 2015:211). Terörle mücadelede askeri metotların devre dışı bırakılması ve Türk dış politikasında gittikçe güç kazanan “Kürt gerçeğinin” ülkedeki milliyetçi-muhafazakâr çevrelerdeki yarattığı rahatsızlık MHP oylarını ancak bu şekilde artırabilir. Lider Devlet Bahçeli’nin ciddi duruşu takdir toplamakta ancak ana

akım medya tarafından çok az yer verilen bir partinin genel başkanı olarak dil sürçmelerinin ve “püskevit” gibi söylemlerinin partiye olumlu yansıdığı ifade edilebilir. MHP'nin seçim şarkısı ise “Artık Yeter Şimdi Söz Senin Türkiye” adlı Anadolu Rock tarzındaki parçadır. Şarkıdaki “gizli-saklı pazarlık”, “yetim hakkı çalan”, “adalet ve kalkınma yalanı”, “milletimizi bölenlere”, “Ne Mutlu Türküm diyemeyenlere”, “terörle yanyana yürüyenlere”, “Kandil’e uşaklık edenlere” benzeri ifadelerle AKP'ye bilhassa terörle müzakere sürecinden ötürü eleştiriler yöneltmiştir.

Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) cephesine bakıldığında seçim kampanyasında her zamanki gibi Kürt Meselesi ve tutuklu Kürdistan İşçi Partisi/Partiya Karkerên Kurdistanê (PKK) terör örgütü lideri Abdullah Öcalan üzerinden bir strateji takip etmiştir. İdeolojik bir kampanya yürüttüğü çok açık olan BDP'nin bu stratejisi AKP ve CHP'nin hizmet temelli stratejileri karşısında zayıf kalmıştır (Örmeci, 2015:212). Seçim şarkısı olarak “Hatın Şaredaren Gel” parçasını benimseyen BDP, böylelikle kendi tabanına din ve etnik milliyetçilik temellerinden erişmeyi hedefleyerek Türkiye partisi olmaktan daha çok bölgesel hedeflerinin mevcudiyetini bir kez daha ilan etmiştir. Kürt kimliği merkezli siyaset yürütenler haricindeki bireylere erişme konusunda başarısız olan bu politika, öte yandan aşırı politize durumdaki Güneydoğu'daki Kürt halkı üzerinde etkili olmuştur.

30 Mart yerel seçimleri açısından seçmen davranışı değerlendirmesi yapıldığında; seçmenin en genel anlamda AKP'yi tercih ettiği söylenebilir. Partilerin oy dağılımları açısından incelendiğinde AKP:%45,6 CHP:%27,8 MHP: %15,2 ve BDP: %4,2 (30 Mart yerel seçimlerinde HDP bulunmadığı ve seçmen profili açısından benzer özellikleri taşımasından dolayı BDP-HDP ortak bir potada değerlendirilecektir) oy aldığı görülmektedir.

Yerel seçimlerde her ne kadar aday faktörünün de mühim olsa yine de genel seçimler hakkında partilere ipucu vermeleri açısından önem arz etmektedir. Bu anlamda özellikle CHP oyları ne kadar “kalıp” olduğu hissedilmektedir. Yerel seçimler öncesinde son derece aktif politika izlemesine rağmen oylar açısından değerlendirildiğinde umut verici bir değişim olmadığı görülmüştür. Nitekim yapılacak olan diğer seçimlerde de görüldüğü üzere seçmen davranışı açısından neredeyse sabit olduğu görülmektedir. (Öztan: 2014)

Bunun dışında seçim öncesi kamuoyunda yer alan CHP-MHP kaygan oyları sanıldığı gibi büyük etki yaratmamış ve politika bu anlamda zayıf kalmıştır. Bu anlamda sağ seçmen arasındaki parti tercihlerindeki değişimlerin CHP-MHP seçmeni arasındaki geçişten daha fazla olduğu görülmektedir. Bu geçişlerden dolayı aslında kısmen de olsa AKP oylarında azalma gözükmemektedir. Bunun temel nedeni o dönemde alınan yolsuzluk haberlerine karşı sağ seçmenin alternatif olarak bir “kaçış partisi” olarak gördüğü MHP’de çare aramasıdır. Bu anlamda MHP’nin bu dönemde yaptığı temel politika “helal lokma” olmuştur. Ancak AKP’de yaşanan bu küçük oy kaymalarına rağmen MHP’de yerel seçim başarısı sağlanamamıştır. (Bora: 2014)Bu dönemde CHP ve MHP açısından değerlendirildiğinde 17 Aralık operasyonuna bağlı siyaset yaptıkları görülmüştür. Ancak AKP seçmeni açısından bu caydırıcı olmamıştır. (Türk, 2014:11)

30 Mart Yerel seçimlerinde bir başka temel nokta ise Gülen cemaati ile AKP’nin aralarının açıldığı dönemi temsil etmesiydi. Bu dönemde AKP’den desteğini çeken cemaat, bunun yerine yerelde hangi parti güçlüyse o partiye destek verme eğilimini güttüler. (Bora: 2014) Ancak cemaatin de destek çekmesine rağmen AKP’nin elde ettiği yerel seçim başarısı yabancı basın tarafından da Erdoğan’ın zaferi olarak değerlendirilmiştir. (Dünya basını 30 Mart’ı böyle gördü: 2014) AKP’nin özellikle Anlara ve İstanbul’da güçlü teşkilatlanmalar olmasına karşı seçim yarışını kaybetmemesi bir başarı olarak görülmektedir. (Uslu-Birinci-Ay, 2014:115)

30 Mart seçimlerinin öncesine bakıldığında “Gezi Parkı Olayları” yaşandığı da bir başka AKP’nin oy kaybedeceğini düşündüren bir olaydı. Ancak muhafazakâr seçmenin geziye karşı olan tutumu AKP’ye olan desteğinin güçlenmesine neden olduğu söylenebilir. O dönemin AKP seçmeni açısından en popüler söylemi olan “*Menderes’i astınız, Özal’ı zehirlediniz, Erdoğan’ı size yedirmeyiz*” sözü bu durumu en iyi şekilde izah eden ifadelerden birisiydi. (Çiçek: 2013)

BDP-HDP açısından değerlendirildiğinde BDP doğu illerinde başarılı olduğu görülmüş ancak batı illerinde aynı başarı sağlanamamıştır. (Öztan:2014) Eski seçimlere göre kısmen başarısını arttıran BDP için temel hedef “baraj” haline gelecektir. (Uslu-Birinci-Ay: 115)

30 Mart yerel seçimlerine bakıldığında öncesinde yaşanan gezi olayları ve cemaat-hükümet çatışmasına rağmen diğer seçimlerle yakın sonuçlar çıktığı ve seçmen davranışları açısından köklü bir değişim olmadığı izlenmiştir.

Türkiye’de yapılan seçimleri daha iyi analiz edebilmek için iki ana eksenden bahsetmek mümkündür. Bunlardan birincisi, yatay eksen olup ideolojik/etnik kimlik temelli ayırıcı faktördür. Hayat tarzı bir başka deyişle ekonomi faktörü dikey eksenini oluşturmaktadır (Güçer, 2015: 52). Şu hususun altı çizilmelidir ki, söz konusu iki eksenin her biri değişik demografik gruplar bağlamında çeşitli seviyede önem içerse de bu ikisi birbirinden ayrılamaz. Yatay düzlemdeki ideolojik/kimlik temelli ayırıcı faktörü esas çizgilerini tetikleyen dönem, Gezi Parkı Olayları’na kadar götürülebilir. Gezi Olaylarında politik temelden ivmelenip tabana yayılmış olan kutuplaşma, dalgalı olarak gerçekleşse de 17 Aralık operasyonu ile çok değişik bir boyuta taşınmıştır. O tarihten seçimlere değin olan dönemde cereyan eden hükümet-cemaat geriliminin dozu gün geçtikçe artış kaydetmiştir. Hâlihazırda kutuplaşmaya ve gerilim/kriz yaratmaya çok müsait bir politik kültüre bütün bu faktörler de ilave edildiğinde son iki seçimin kampanya dönemlerine politik polarizasyon ve ideolojik kimlik algısı çerçevesinden giriş yapılmıştır. Bu ortamdan dolayı yerel seçimlerde yerel meseleler, çözüm yolları ve şahıslar çerçeveleri yerine partiler üzerinden propaganda gerçekleştirilmiştir. Söz konusu noktada siyaset düzleminde kutuplaşma son derece artmıştır. KONDA tarafından yapılan bir araştırmaya göre 2015 yılı itibariyle mevcut durumda toplumun yüzde 65’i herhangi bir konuyu kendi parametrelerinden ziyade kutuplaşmadaki konumu doğrultusundan kıymetlendirmektedir. Nihayetinde seçmen polarizasyonunun sınırları içine hapsolünmüşken, kendinin yapması gerekenlerden daha çok “öteki” tarafından yapılmadıklarıyla ilgilenilmektedir. Yani kendi söylemleri bir tarafa bırakılarak diğer tarafın yanlışları temel alınarak bir politika yürütülmektedir. (Güçer, 2015: 52).

1.4.2. 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

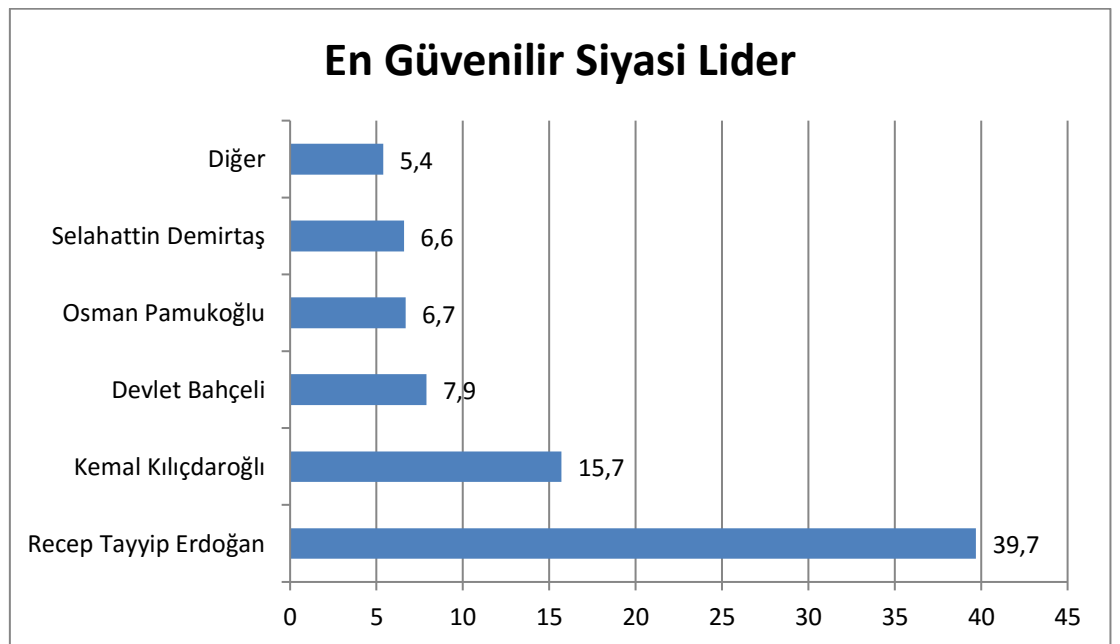
Türkiye’nin 12.Cumhurbaşkanını belirlemek için sandık başına gittiği seçimleri temsil etmesinin yanı sıra asıl önemi Türkiye’de ilk kez Cumhurbaşkanı halk

tarafından seçilmiştir. Türkiye'nin halk oylamasıyla seçtiği ilk cumhurbaşkanı ise Recep Tayyip Erdoğan olmuştur.

Seçim sonuçlarına bakıldığında: AKP'nin adayı Recep Tayyip Erdoğan: %51,79 MHP-CHP "çatı adayı" olarak bilinen bağımsız aday Ekmeleddin İhsanoğlu %38,44 ve HDP adayı Selahattin Demirtaş % 9,76 oy almıştır.

Cumhurbaşkanı adayları açısından bakıldığında Recep Tayyip Erdoğan'ın bir avantajı olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Çünkü 12 yıllık AKP serüveni ile beraber AKP seçmeni açısından adeta bir "kahraman" olarak görülmekteydi. Bu açıdan Erdoğan; "Hedef 2023" ve "yaptıklarımız yapacaklarımızın teminatıdır" felsefesiyle hareket etmiştir. Aynı zamanda Kürt meselesine barışçıl çözüm önerileri sunarak Kürt vatandaşlarında desteğini almayı hedeflemekteydi. Bu anlamda eski Türkiye'den yeni Türkiye'ye geçiş vurgusunu şu şekilde yapmıştı: "Türkiye'de "sistem içi düzeltmelerden, sistemi değiştirecek bir reform paketine" geçilecektir. Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılında dört temel hedefe ulaşılması amaçlanmaktadır: 1- Demokrasiyi daha da geliştirmek. 2- Siyasi ve toplumsal normalleşmeyi sağlamak. 3- Toplumsal refahı daha çok yükseltmek. 4- Dünyada öncü ülkeler arasına girmek."(Yılmaz,2014:2-4)

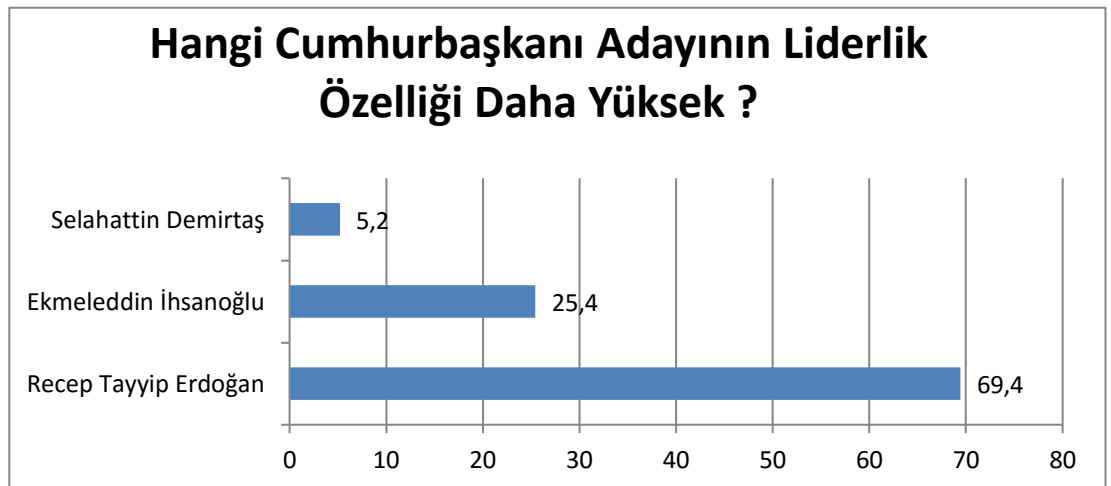
TABLO-2: En Güvenilir Siyasi Lider

Kaynak: (Uludağ,2014)

Recep Tayyip Erdoğan, gençlik dönemlerinden bu yana sosyal yaşam ve politikayla iç içe hayat tercihinde bulunmuş, Milli Türk Talebe Teşkilatı, Milli Selamet Partisi Gençlik Kolları, Refah Partisi ve son olarak da kurduğu AKP’de değişik görevler ifa ederek önce Başbakanlık daha sonra da Cumhurbaşkanlığı makamlarına gelmiştir (Caşın, 2013:143-145). Erdoğan’ın özgeçmişinde vurgulanan nokta, siyasetin tabana, gençler ve kadınlar çerçevesinde genişlemesini tesis eden politikalar geliştirdiği ifade edilerek Türkiye’nin en yaygın halk desteğine sahip siyasal hareketine üç seçimden de tek başına iktidar olarak çıkmayı gerçekleştirmiş olmasıdır. Türkiye’de politik hareketlerin, siyasi kadrolardan daha çok liderler bağlamında ele alındığı aşikârdır. Bu çerçeveden incelendiğinde AKP’nin kazanmış olduğu seçimlerde aldığı oyların lidere verilmiş oylar olduğu tespiti yapılabilir. Bazı analistler, Recep Tayyip Erdoğan’ın açık sözlü olduğunu, halk adamı niteliğine sahip olduğu (halkın içerisinde gelerek onların problem ve ortak değerlerini bildiği manasında) prensipler ortaya koyarak bunlardan taviz vermeksizin politika yürüttüğünü ifade etmektedir. Ayrıca, Erdoğan’ın riski seven bir yönünün de üzerinde duran Bayhan’a göre uzak görüşlülüğü ortaya koyan ve son kararı kendisi almakla birlikte Erdoğan’ın liyakat ve güven veren ekiplerle çalışmayı seçtiğinin altı çizilmektedir (Örmeci, 2010).

TABLO-3: Hangi Cumhurbaşkanı Adayının Liderlik Özelliği Daha Yüksek ?

Kaynak :(Gezici,2014)

CHP-MHP “çatı adayı” Ekmeleddin İhsanoğlu ise az bir kitle tarafından tanınan ancak muhafazakâr olması açısından özellikle CHP’li seçmen tarafından adaylığına çok sıcak bakılmayan cumhurbaşkanı adayydı. Üstelik CHP-MHP adayı yalnızca iki partinin belirlediği çatı aday olarak değerlendirmesinden daha karmaşık bir “çatı aday” olarak görülüyordu. Birleşimde yer alanlar en genel olarak “*CHP-MHP, Gülen Cemaati, “devletçi sermaye” (Bazı TÜSİAD üyeleri), “Eski medya/oligarşi medyası” (Doğan Grubu) ile resmi ideolojiyi sağ, sol ve dini versiyonlarıyla temsil eden bir dizi küçük parti sayılabilir.*” (Özipek, 2014:8) Tüm bunların yanında “Ekmek için Ekmeleddin” slogan dikkati çekiyordu. Bu slogan ekonomik bir vaadi çağrıştırmaları açısından önem arz etmekteydi.

Özellikle Kürt seçmen açısından önemli olan bir diğer cumhurbaşkanı adayı ise Selahattin Demirtaş’tı. Bu anlamda Selahattin Demirtaş’ın adaylığı Kürt seçmen açısından “*Kürtler her yerde*” sözünün sağlamlaştırılması anlamını taşıyordu. Bu anlamda Kürt seçmene “*biz varız, heryerdeyiz*” mesajı verilmesi amaçlandı. Selahattin Demirtaş’ın seçim döneminde bu algının üzerine gitmek yerine Anti-Erdoğanlık yapması seçmen açısından “*biz heryerdeyiz*” algısını yaratmakta ciddi bir başarı elde edememesine neden olmuştur.(Coşkun, 2014:12)

Çatı aday sonucunda MHP-CHP oylarında 2014 yerel seçim sonuçlarına göre toplamda yaklaşık olarak 5 milyon oy kaybı olduğu görülmektedir. Özellikle CHP’nin tabanına zıt ve muhafazakâr olarak değerlendirilen bir adayla cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmasına karşın elde ettiği sonuç hayal kırıklığı olarak değerlendirilebilirdi. Birgül Ayman Güler parti içinde hissedilen muhafazakârlığa karşı yorumunu “*Buna ne AKP seçmeni inandı ne de bizim seçmen katlandı*” şeklinde olmuştur. Ve bu söz tam olarak durumu özetler nitelikteydi. Ekmeleddin İhsanoğlu’nun aday gösterilmesi diğer sağ parti seçmenlerince desteklenmemiş üstelik CHP seçmeni açısından da gösterilmemesi gereken bir aday olarak değerlendirilmiş ve bir nevi seçmen küstürülmüştür. (Kasapoğlu: 2014)

HDP ve Selahattin Demirtaş açısından değerlendirildiğinde ise Cumhurbaşkanlığı seçimleri 2015’de yapılacak olan genel seçimlerin bir nevi ön provası yapılmış oluyordu. Bu şekilde HDP baraja ne denli yakın olduklarını anlamıştır.

AKP açısından Erdoğan çok geniş kitlede halk desteğini alarak Cumhurbaşkanı oluyordu. Bu AKP açısından seçmene olan güveni doğuracak ve 7 Haziran genel seçimlerine neredeyse hiçbir seçim vaadi sunmadan gireceklerdi.

1.4.3. 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri

Bu seçime giden süreçte özellikle bölgesel Kürt gerçekliği temelinde yaşanan bazı olaylara değinilmesi seçim sonuçlarının anlaşılmasını daha da kolaylaştırabilir. 2014'te Suriye'nin Türkiye sınırındaki Kürt kantonu olan Kobani'ye IŞİD tarafından gerçekleştirilen saldırılar, AKP'nin seçim performansına zarar vermiş ve PKK yanlısı Halkların Demokratik Partisi'ne yarar sağlamıştır (Romano, 2015:58-59). 2014 Sonbaharında, IŞİD Kobani'yi kuşatırken Ankara şehri savunanlara yardım etme hususunda hiçbir girişimde bulunmamıştır. Türk hükümet yetkilileri, Kobani'ye yeniden yardım sağlanmasını aktif biçimde engellemeye ilaveten Türkiye'deki Kürt nüfusundan gönüllülerin buranın savunmasına yardım etmesine izin vermemiştir. Ankara'nın bu noktadaki endişesi Kobani'deki PKK bağlantılı PYD'ye yapılacak yardımın henüz tüm güçlerini ülkeden çekmemiş PKK'yı nihayetinde güçlendireceğini düşünmüştür. Sınırın öte yanındaki akrabalarının kendi kaderlerini tayin etmelerine yardımcı olmak amacıyla, etnik Kürtler tüm Türkiye'de şiddete varan gösteriler düzenlemişlerdir. Ankara'nın bu gösterileri sertlikle bastırması otuz civarında protestocunun ölümüyle sonuçlanmıştır. Hükümetin Kobani dayanışmasına yönelik baskısı ve kuşatılmış şehrin kaderine karşı görünen ilgisizliği Kürt kökenli AKP seçmenlerini HDP'nin kollarına itmiştir. (Romano, 2015:58-59).

AKP'nin uzun süreli olan ve kimi yazarlarca "ikinci tek parti" dönemi olarak değerlendirilen döneme kısa bir süre ara verilmesine neden olan seçim dönemini yansıtmaktadır. AKP'nin seçmenden tepki alması ve toparlanma dönemine girmesine neden olan seçim dönemini temsil etmektedir. Aynı zamanda HDP'nin de barajı aşarak meclisteki yerini almasını sağlaması da 7 Haziran seçimlerinin bir diğer önemini temsil etmekteydi.

7 Haziran seçim sonuçlarına bakıldığında AKP %49,5 oy alarak mecliste 258 sandalyeye sahip olmuş, CHP: %25,3 oy alarak mecliste 132 sandık sahibi olmuş,

MHP: % 11,9 oy alarak 80 sandalye sahibi olmuş ve HDP: %10,8 oy alarak 80 sandalye sahibi olmuştur. 7 Haziran seçim sonuçlarındaki gerileme “*Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Kasım 2002 seçimleriyle tek başına iktidar olmasından 12 Eylül 2010 Anayasa değişikliği referandumuna kadar (2009 Yerel Yönetim seçimleri istisna tutulursa) oylarını sayısal olarak hep arttırdı. 12 Eylül döneminin sonu diye tanımlanan bu referandumda AKP’nin isteğine ‘evet’ oyuyla katılan yurtiçi seçmenlerinin toplam sayısı 21.667.427’ye ulaştı. Sonrada bu rakam 2011 seçimlerinde 21.306.828’e, 2015 seçimlerinde ise 18.347.747’e geriledi.* (Tüzün, 2015) Bu dönemde görünen başka bir nokta ise seçmen sayısındaki artışa rağmen AKP seçmen sayısında bir azalma olmasıydı.

AKP’de var olan oy düşüşlerin arkasında seçimlerin öncesinde Kürt seçmene karşı olumsuz söylemler ve HDP’nin kurulması Kürt seçmenden oy kaybetmesine neden oldu ancak bununla beraber milliyetçi söylemler de MHP seçmenini etkisi altına alamadı bunda da daha önceki dönemlerde AKP’nin Kürt açılımı konusundaki tutumu şüphesiz bir etkendi. (Sencar:2015) AKP’nin oylarındaki düşüşün nedeni Recep Tayyip Erdoğan’ın başkanlık sistemi üzerindeki amaçlarının engellenmesini isteyen seçmenin çabası olarak da değerlendirildi. (Dural:2015) CHP açısından bakıldığında yaklaşık olarak oylarında 1 puanlık düşüş görülmektedir. CHP’nin seçim vaatleri açısından bakıldığında seçmen ihtiyaçlarına göre hareket eden seçim vaatlerine karşın seçmenden umulan desteği alamamıştır. Bir kısım seçmenin HDP’yi desteklemesi de bu oy kayıplarının başka bir sebebi olmuştur.

Bu süreçte ulaşılan sonuçlara temel olarak bakıldığında, seçmenin HDP’ye destek vererek barajı geçmesini sağlamasıydı. Bu açıdan değerlendirildiğinde HDP’nin Kürt sorunun çözülmesinde temel başat güç gördüğüdür. Başka bir neden ise AKP’nin tek başına iktidar olmasını desteklemeyen diğer parti seçmenlerinden bir kısmı HDP’ye “emanet oy” vererek HDP’nin meclise girmesine yardımcı oldular. Ancak HDP’nin bu “emanet oyların “ kendilerinden geri alınmayacağını hatta seçmenin HDP’nin barış çözümlerinden memnun kalarak bu oyların HDP’nin kalıp oylarına dönüşeceğini belirtmişlerdir. (Sırrı Süreyya Önder’den “emanet oy” açıklaması: 2015) Yapılan farklı araştırmalarda HDP’de verilen emanet oyların yalnızca %2’lik bir kısmı oluşturduğunu ve bunun dışında %11’lik seçmenin Kürt ve Zaza olduğu belirtilmektedir. Ancak 7 Haziran sonrası yaşanan ve artan terör olayları

seçmeni HDP'den uzaklaşmasına neden olacak ve 1 Kasım'da HDP'nin oylarında düşüş yaşanacaktı.

Arap Baharı temelindeki gelişmeler ve komşu Suriye'deki iç savaş açık bir biçimde Türkiye'de Kürt merkezli çatışmanın yenilenmesinde merkezi bir rol oynamıştır. En büyük olay, Suruç ilçesinde komşu Kobani'ye yardım götürmeye hazırlanan 32 Kürt ve solcu gence yönelik olarak düzenlenen bir intihar saldırısıydı. Kürt partileri bu saldırıdan Ankara'yı suçlayarak hükümetin saldırganların alana gelmelerini kolaylaştırdığını iddia etmişlerdir. PKK bunun hemen ertesinde saldırıda sorumluluğu bulunduğunu iddia ettiği iki polise suikast düzenlemiştir. Ankara'nın buna cevabı Irak Kürt Bölgesindeki PKK kamplarını bombalamak olmuştur ki 2013'te başlatılan ateşkes süreci tamamen sona erdirilmiş ve her iki tarafta da kayıplar artmaya başlamıştır (Miroğlu, 2014:34). Suriye'deki sivil savaş ve IŞİD'e karşı mücadele etmesinden ötürü o dönemde hiç olmadığı kadar güçlü bir dönemini yaşamıştır. Örgütün geçmişle daha fazla uluslararası dikkati ve sempatiyi üzerinde toplaması Ankara'nın çabalarını zorlaştırmaktadır. Bu çatışmanın PKK yanlısı olarak bilinen HDP'ye herhangi bir maliyeti olmamıştır ki parti, tarihinde görülmemiş oranda bir destek seviyesine ulaşarak 7 Haziran seçimlerinde parlamentoya girmeyi başarabilmiştir.

20 Temmuz 2015'ten sonra PKK ve Türk Silahlı Kuvvetleri arasındaki çatışma yeniden yoğunluk kazanmış ve medya halkın güvenlik endişelerini yoğun bir biçimde işlemek suretiyle bu konuyu ele almıştır (Çarkoğlu, Yıldırım, 2015:61-62). Çatışma, modern Türkiye'nin tarihinde gerçekleşen en büyük terör saldırısının başkent Ankara'da vuku bulmasıyla 20 Temmuz'dan 10 Ekim'e kadar devam etmiştir. Bu saldırı, Türk Silahlı Kuvvetleri ve PKK arasında yoğunlaşmaya başlayan çatışmaları protesto etmek amacıyla solcu sendikalar ve konfederasyonlar tarafından düzenlenen bir gösteri esnasında gerçekleşmiştir. Saldırı sonucunda 102 kişi hayatını kaybetmiş ve 400'ten fazla kişi ise yaralanmıştır. Ölenler arasında bazı HDPlı politikacılar ve CHP Gençlik Kolları'nın üyeleri yer almaktaydı. Bundan sonra CHP ve HDP, tehditlerden ötürü gösteriler ve büyük kampanya toplantıları gerçekleştirmeyeceklerini ilan etmişlerdir. Ankara saldırısını takip eden önemli bir gelişme ise bu saldırının sorumluluğunun açık bir biçimde ne geçici hükümete ne de geçici hükümetteki bakanların çoğunluğunu oluşturan AKP'ye dayandırılmamış olmasıydı. Dönemi

Başbakanı ve AKP Genel Başkanı Ahmet Davutoğlu, çok başarılı bir biçimde suçu, bir tek parti hükümetine olanak vermeyen seçim atmosferinin üzerine yüklemiştir. 10 Ekim saldırılarının ertesinde 1 Kasım seçimlerinden önce kamuoyunun dikkatini çekecek silahlı kuvvetler ve PKK arasında veyahut sivillere dönük herhangi bir ciddi terör faaliyeti olmamıştır. (Çarkoğlu, Yıldırım, 2015:61-62).

Bu dönemde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı eleştirenler, Erdoğan'ın yeni bir seçim gerçekleştirme amacıyla PKK'ya karşı savaşı yeniden başlatabilmeye ve bayrak etkisi çerçevesinde bir kamuoyu oluşturabilmeye dönük olarak PKK'nın iki polisi öldürmesini bir bahane olarak kullanmak suretiyle Türk milliyetçi oylarını Kürt oyları üzerine ödüllendirmeyi hedeflemiştir (Romano, 2015:59-60). AKP destekçileri buna karşı olarak PKK'nın kendi savaşçılarını Türkiye topraklarından çekme sözü verdiği halde bunu yapmadığını ve ülkeye yönelik olarak sürekli saldırılar gerçekleştirdiğini ifade ederek iki yıllık ateşkes sürecinde kendini daha fazla silahlandığını ve de yeni bir şiddet dalgası için hazırlıklar yaptığının altını çizmişlerdir. Bu görüş aynı zamanda birçok Türk tarafından da paylaşılmaktadır. PKK, Türkiye, ABD ve AB'nin terör örgütleri listesinde yer alan bir örgüt olmaya devam etmektedir. Ankara örgütle doğrudan konuşmayı, doğrudan tanımayı ve barış karşılığında teröristlere af önermeyi kesinlikle reddetmektedir. Bunun yerine AKP hükümeti, PKK'nın destek tabanını ortadan kaldırmada yeterli olacak biçimde Türkiye'deki etnik Kürtleri tatmin edecek sınırlı demokratik reformlar stratejisini takip etmektedir ki bu strateji tamamen olmasa da büyük oranda Kobani merkezli olaylardan ötürü başarısızlığa uğramıştır.

Seçim sonrası sonuçlar, Türkiye'yi 1 Kasım sonuçlarına götürdü. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından AKP Genel Başkanı Ahmet Davutoğlu'na hükümeti kurma görevi verilmesi üzerine AKP koalisyon çalışmalarına başlandı. Ancak koalisyon çalışmalarının olumsuzluğu bu dönemde erken seçimin kaçınılmaz olduğunu gösterdi.

CHP ve HDP açısından koalisyon olması-olmaması durumu seçmen açısından çok fazla önemsenmemesine karşın 1 Kasım seçimlerinde de görüldüğü üzere sağ seçmen MHP'ye bu konuda "sitemkâr" davranacaktı. Özellikle AKP-MHP koalisyonunu bekleyen sağ parti seçmeni için bu şaşırtıcı bir sonuçtu. Özellikle AKP seçmeni içerisinde yer alan ve fakat AKP'nin baskılarını eleştiren sağ seçmen için MHP iyi bir tercih olacaktı fakat bununla beraber AKP-MHP koalisyonunu

destekleyecekti. Ancak MHP için durum bu değildi “*Seçim kampanyası boyunca AKP önderliğini, Erdoğan’ın yakın çevresini de kapsayacak şekilde yargılaya teslim edeceğini dile getiren Bahçeli, böylelikle iki tabanın sadece ideolojik çıkarımlar açısından değil, ahlak, siyasal girdi- çıktılar ve menfaat birliği de taşımadığını göstermek için insanüstü bir çaba sarf etti. “Yargı önüne çıkarmayı” vaat ettiği bir siyasal hareketle koalisyon kurma ihtimali bile izlenen kampanyadan sonra, MHP açısından, ilkesizlik anlamına gelecekti.”* (Dural: 2015)

Adalet ve Kalkınma Partisi, 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinde yüzde 35lik oy oranıyla iktidarı elde etmiş ve o tarihten itibaren Türkiye’deki bütün seçimlerde açık ara farkla birinci sırada yer almaktadır. 2002-2015 arasındaki dönemi karşılaştırdığımızda AKP, girdiği seçimlerde iniş-çıkışlar yaşamış olsa da oylarını takriben 11 puan arttırmıştır (Güçer, 2015: 56-57). AKP oyunu istikrarlı bir biçimde yükseltirken, meclis dışındaki öteki partilerin oylarında sürekli azalma yaşanmıştır. Bu sürede küçük ve büyük bir kısmı siyasi yelpazenin sağındaki partilerin oylarını iktidar partisinin içerisinde kaybetmiştir. Yüzde 10 barajının ortaya çıkarttığı bu politik gerçeğin zaman geçtikçe farklı politik eğilimlerin temsiliyetinde düşüş kaydedilmesi ve sonuçta siyasi rekabetin ortadan kalkma noktasında olmasına sebebiyet verdiği ifade edilebilir. 2000lerin siyaset yarışında CHP, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin egemenliğini sürdürdüğü bir ortamda ana muhalefet partisi olma pozisyonunu korumuştur. Cumhuriyet Halk Partisi, tabanı tarafından arzu edilen oranı yakalayamamasına karşın görece bir istikrar sürdürebilmiştir. 12 yıldan bu yana en yüksek oyu 30 Mart yerel seçimlerinde elde eden CHP, oy miktarını aşamalı olarak arttırsa da yüzde 30 sınırı halen hiçbir seçimde geçememiş durumdadır. MHP’nin de performansı CHP gibi küçük oranlarla ancak istikrarlı bir artış takip etmektedir. MHP’nin ciddi düşüş yaşadığı tek seçimin son genel seçim olduğu görülmektedir. Buradaki kaybın AKP’nin oylarında artışa yansıdığı söylenebilir. Öte yandan hem CHP’nin hem de MHP’nin oy oranlarında kaydedilen artış çok önemli oranda meclise girmeyi başaramayan küçük partilerin eriyen oylarından kaynaklanmaktadır.

Seçmenlerin illere dağılımına bakıldığında AKP’nin ülkenin bütün coğrafyasında bulunmasına karşın yine de batı kıyılarında ve doğu bölgelerinde görece daha az oy aldığı aşikârdır. Buna ilaveten sosyo-ekonomik gelişmişlik çerçevesinden ele alındığında durum ilginç bir hal kazanmaktadır (Güçer, 2015:59). AKP ülkenin her

yerinde varlığını göstermesine rağmen sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergesinde daha gerideki illerde göreceli olarak daha yoğun bir biçimde bulunmaktadır. CHP özelinde ise parti Türkiye coğrafyasının tümünde görülmemektedir. Ülkenin yalnızca belli bölgelerinde varlığını hissettiren parti, belli coğrafyalarda ise hiçbir varlık gösterememektedir. Parti'nin güçlü olduğu coğrafyalar hem Türkiye'nin Batısı ve kıyıları hem de sosyo-ekonomik gelişmişliğin yüksek olduğu yerlerdir. 2011-2014 arasındaki dönemde söz konusu parti ülkeye yayılmaktan daha ziyade bulunduğu coğrafyayı korumayı ve buralarda yoğunlaşmayı hedeflediği görülmektedir. MHP ise daha ziyade Orta Anadolu'da yoğunlaşarak güçlü olduğu bölgelerde oyunu arttırdığı ve 2011-2014 arasında Ege ve Akdeniz bölgelerinde güç kazandığı değerlendirilmektedir. MHP'nin Doğu ve Güneydoğu'da varlık gösterememesi 2011-2014 döneminde de aynı kalmıştır. DTP/BDP/HDP seçmeni irdelendiğinde ise bu seçmen kitlesinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sıkışmış durumda olduğu gözlemlenmektedir. Kürt politik hareketine bağlı partilerin oy oranlarında Türkiye genelinde süreç içerisinde bir artış kaydedilmemektedir.

1.4.4. 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri

Türk siyasi tarihi açısından neredeyse en tartışmalı sonuçları veren 1 Kasım genel seçim sonuçlarında diğer 3 seçim dönemi gibi 1. parti AKP 2. parti CHP 3. parti MHP ve 4. parti HDP olmuştur (Uslu, 2015:39-40). Oy yüzdeleri açısından bakıldığında AKP: % 49,5, CHP:% 25,3, MHP:% 11,9 ve HDP: % 10,8 oy almıştır. Ancak 1 Kasım genel seçim sonuçlarının tartışılması ve diğer seçimlerden farklı kılan 7 Haziran seçimlerinden sonra yalnızca 4 ay gibi kısa sürede üstelik kamuoyu araştırmaları 7 Haziran seçimlerinden farklı sonuçların çıkmayacağını savunurken umulmadık derecede kazanan-kaybedenlerin olmasıydı.

2015'te yapılan iki seçim arası yalnızca 6 aylık kısa bir dönemi kapsamasına rağmen oylar arasındaki bu değişikliklerin nedeni tek bir ya da birkaç basit sebeple açıklanamazdı. Seçimlerde özellikle muhalif konular birbirinden sert bir şekilde uzaklaşmış ve toplumdaki hoşgörüsüzlüğe ilaveten bölücülük hızla yükselmiştir. Bu dönemde dış politikada var olan hareketlilikte seçmen kararları arasında farklılığın

temel nedenleri arasında gösterilmektedir. Bu dönemde yaşanan Suriye iç savaşı sonucu izlenen politikada seçmenlerin kararlarına etki etmektedir. Yapılan anketler göstermiştir ki hükümetin Suriye politikalarına karşı AKP seçmenin %52'si, CHP seçmeninin %81'i MHP seçmeninin %70'i ve HDP seçmeninin %90'ı karşıdır. (Erisen, 2015:48)

AKP açısından bakıldığında seçim ciddi bir kazanç olarak görüldü. Çünkü seçmenin neredeyse yarısı tercihini AKP'den yana kullanmıştı. AKP'ye destek verenler bunu “ *halk istikrarı seviyor* “ olarak değerlendirdi. Rakamlar AKP'nin çok ciddi kazançları olduğunu ortaya koyuyordu. AKP Türkiye genelinde 78 ilde 1. ya da 2. parti olarak geliyordu. 7 Haziran seçimlerine göre 4,8 milyon seçmen AKP demişti ve bu durum AKP için 69 milletvekili daha fazla çıkarması anlamına geliyordu. (Sayılarla 1 Kasım seçimleri: 2015) SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Direktörlerinden Nebi Niş "*Aslında bu, 2011'deki oylarına tekabül eden bir oy oranı. Dolayısıyla burada dışarıdan gelen yeni bir seçmen kitlesinden daha çok önceki oyların konsolide edilmesinden söz edebiliriz*"

CHP açısına bakıldığında yaklaşık olarak 600,000 seçmenin daha desteğini aldığı görülmektedir. Bu da CHP oy oranında yaklaşık yarım puanlık artış demektir. Halkın taleplerine paralel seçim bildirgesi yayınlamasına rağmen kayda değer bir oy artış oranı yakalayamayan CHP'nin kalıplaşmış bir seçmen kitlesine sahip olduğunu göstermektedir.(Tosun-Erdoğan-Tosun:22)

Kaybedenler açısından bakıldığında 7 Haziran seçimlerine oranla seçimin kaybedenleri MHP ve HDP olmuştur. AKP'nin 7 Haziran seçimlerine oranla 1 Kasım'da oylarını arttırması 7 Haziran'da oy kullanmayan yani sandığa gitmeyen seçmenin seçimlere katılarak AKP'yi desteklemesi ve MHP-HDP seçmeninin bir kısmının AKP'ye destek vermesidir(Tosun-Erdoğan-Tosun:22)

MHP açısından bakıldığında 7 Haziran seçimlerine göre 1,8 milyon oy kaybetmiştir. Bu MHP için mecliste kaybedilen 40 sandalye demektir ve 7 Haziran seçimlerine göre oyunu arttırabildiği tek il ise Osmaniye olmuştur. (Sayılarla 1 Kasım seçimleri: 2015)

HDP açısından bakıldığında 7 Haziran seçimlerine göre 1 Kasım'da 1 milyon oy kaybettiği görülmektedir. HDP 7 Haziran'da desteklenmesinin temel nedenleri arasında Kürt sorununa karşı en barışçıl çözüm olarak görünmesidir. Ancak 7

Haziran'dan sonra yaşanan terör olayları “emanet oyların geri alınmasına neden olmuştur. Bu anlamda Kasım seçimlerinde HDP'nin oyları azalmıştır. Ancak HDP Haziran'daki başarısının ardından Kasım'da bu başarısını yineleyememesine rağmen yine de Kürt sorununun barışçıl çözümü için en vazgeçilmez yol olarak HDP görülmektedir. Aslına bakılırsa Türkiye'de baraj sorunundan dolayı parti olarak daha önceki seçimlerde özellikle de 2011 seçiminde 36 bağımsız aday seçildikten sonra mecliste ortak hareket ettiler. Ve HDP gerek Haziran gerekse Kasım seçimlerinde barajı aşarak da kendini mecliste göstermeyi başarmıştır. Şüphesiz bunda seçmenin HDP'yi teröre karşı barışçıl çözüm olarak etkili rol oynamıştır. (Grigoriadis, 2016:40).

Beykent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Ozan Örmeci'ye göre, 1 Kasım 2015 yapılan seçimin sonuçları şöyle de değerlendirilebilir (Örmeci, Uluslararası Politika Akademisi, 2015):

1. Muhalefet Partileri, iktidar partisine alternatif oluşturamamaktadır,
2. Ortalama Türk Seçmeni, özgürlük ve demokrasiyi önemli görmemektedir,
3. Terör, iktidardaki AKP'nin oylarının artmasına neden oluyor,
4. AKP, iç düşman yaratma politikasıyla başarı sağlamaktadır,
5. Muhalefet partileri, çağdaş siyaset parametreleri ortaya koymada başarısız olmaktadır,
6. AKP, devletin temsilcisidir,
7. Türk Aydınları umutsuzluğa kapılmış durumdadırlar,
8. Anket Şirketlerinin tahminlerinin tutması onları başarısız yapmaktadır,
9. Merkezde yer alan bir partiye gereksinim vardır,
10. Türkiye, Arap mali gücü sayesinde dönüştürülmektedir ve
11. Başkanlık sisteminin tesis edilmesi zor bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. BÖLÜM

RUMELİDEN YAŞANAN TÜRK GÖÇLERİ

Bu bölümde ilk olarak Osmanlı devletinden Balkanlara yapılan Türk göçlerine genel bir bakış yapılacaktır, ardından Rumeli’de yaşanan savaşlar ve kaybedilen topraklar neticesinde göçmenlerin Türk topraklarına geri dönüşleri incelenecektir. Aynı zamanda metnin genelinde kullanılan Balkan kelimesi, Rumeli kelimesi ile eş anlamda kullanılacaktır.

2.1. Balkan Coğrafyasına Genel Bir Bakış

Balkan Yarımadası Avrupa kıtasının güneydoğusunda yer almaktadır. Dağlık bir araziden oluşmaktadır. Adını da bu bölge de yer alan Balkan Dağlarından almaktadır. Osmanlı devleti Balkanlar’da bulunan ülkelerin genel adı olarak Rumeli terimini kullanmıştır. Balkan ülkeleri olarak Yunanistan, Bulgaristan Arnavutluk Eski Yugoslavya ve Romanya sayılırken Türkiye’de Balkanlarda toprak sahibi olan ülke olarak değerlendirilebilir.(Özey, 2006:13)

Balkanlar’ın Türkiye’nin Avrupaya açılan bölgesini temsil ettiği için stratejik önemi tartışılmayacak kadar büyüktür. Aynı zamanda Balkan topraklarını önemli kılan din faktörünü de unutmamak gerekmektedir. “*Balkanlar İslâm ve Hristiyan kültürlerinin de birleştiği yerlerden birisidir. Hristiyanlık, Boğazlar üzerinden Balkanlar’a ve oradan da Avrupa kıtasına yayıldığı gibi İslâmiyet’te Anadolu ve Boğazlar üzerinden Balkanlar’a yayılmıştır.*”(Şimşek, 2002:181) Bu anlamda iki din içinde önemli bir bölgeyi temsil ettiği söylenebilir. Bir diğer açıdan bakıldığında ise bu kadar farklı dini bir arada tutmasına bağlı olarak Balkanlar’da hiçbir zaman tam bir barışın sağlanamadığı görülmektedir. Aslına bakılırsa karmaşa/savaş durumu son derece doğaldır çünkü Balkan coğrafyasında neredeyse hiçbir yerde görülemeyecek kadar fazla sayıda etnik grubun ve farklı dinin bir arada yaşamasıda her zaman bölünmeye hazır ve hareketli olmasına neden olmuştur.

Balkan Yarımadası üzerine yerleşmiş olan milletlerin önde gelenleri: Bulgarlar, Sırplar, Rumlar ve Arnavutlar görülmekteydi. Bunların dışında az bir miktar

Türk bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise Hıristiyan unsurların aralarına karışmış olan ve parçalar halinde yerleşmiş Müslüman Türkler ve Müslüman Boşnaklar görülmeye başlanmıştır.

2.2. Balkanlara Yapılan Türk Göçleri

Trakya ve Makedonya'nın fethinden sonra Balkanlar'da gitgide artan Türk nüfusu dikkati çekmektedir. İlk göçler Balkan topraklar Özellikle Aydın ve Karesi çevresinden on bin kadar Türk'ün Balkan topraklarına göçüyle beraber başlamıştır. (Uzunçarşılı, 1988:157)

Rumeli'de Türk göçlerini arttıran başka bir neden ise sürgünlerdir. Mevzubahis dönemde Balkan topraklarına sürgün sebepli önemli göçler sağlanarak Balkanlar'ın Türkleşmesi amaçlanmıştır. Ayrıca Rumeli'ye giden dervişlerinde Balkan topraklarının Türkleşmesinde ciddi bir payı olduğu görülmektedir. Dervişler Rumeli'nin ıssız alanlarında medreseler ve zaviyeler açmıştır, bu medreselerden ve zaviyelerden yararlanmak isteyenlerde buralarda yerleşim alanları oluşturmaya başlamıştır. Bu açıdan bu medreselerin varlığı özellikle Anadolu'dan alınan göçleri hızlandırmış ve Balkanlarda Türk nüfusunu arttıran ve Müslümanlığın yayılmasını sağlayan bir gelişme olmuştur. (Halaçoğlu,3)

Sınırların Vardar vadisine ulaştığı dönemlerde ise yani Sultan 1. Murad döneminde artık Anadolu'dan Balkan topraklarına gönüllü göçler gerçekleşmeye başlamıştır. Balkan topraklarında yerleşik yaşam kurulmuş, tarım ve ticaretle uğraşılmaya başlanmıştırlar yani Türkler Rumeli'yi tıpkı Anadolu gibi kadar vatan saymaya başlamıştır. Nitekim bunun en önemli kanıtı olarak Edirne'nin başkent yapılması gösterilebilir. (Küçük, 2005:20)

Balkanlarda Türk nüfusunu arttıran en önemli unsurlardan birisi ise Osmanlı Devleti'nin sistemli iskân politikasıdır. İskân politikası sayesinde Balkan topraklarına göç edenler Türk nüfusunun artması sağlanmıştır. Özellikle bu dönemde yerleşecek toprak arayan Türkmenler için Balkan toprakları cazip yerleşim yerleri haline gelmiştir. Üsküp, Manastır gibi Balkan şehirlerine bu dönemde ciddi anlamda Yörük göçleri başlamış, 1530'a gelindiğinde 50.000 Yörük ailesinin Balkanlar'da iskân ettiği

görülmüştür. Yörüklerin Balkan topraklarında iskân edilmesi, Osmanlı devletine iki farklı yönden katkı sağlamıştır. İlki Balkanlar konusunda temel hedeflerden biri olan Balkan topraklarının Türkleşmesi ve Müslümanlaşması'na yapılan katkı, ikincisi ise dağınık halde yaşayan ve bu sebeple Osmanlı devletine ekonomik açıdan özellikle vergi gibi konularda çok fazla katkı sağlamayan dağınık halde yaşana Yörüklerin ekonomik katkı sağlamaya başlamasıdır. Göç edenler Balkan topraklarında yerleşik hayata geçmesiyle beraber kimileri çiftçi olarak çalışmış, kimileri ise kamu görevlerinde görevlendirilmiştir. Bu sayede ise Balkan toprakları yerleşik ve kalıcı bir hayata teşvik etmiştir. (Küçük:20)

Türk nüfusunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki varlığını güçlendiren diğer unsur ise Balkanlar'da İslamiyet'in yayılmaya başlaması olmuştur. Osmanlı'nın Rumeli'deki hoşgörülü yaklaşımın bir sonucu olarak Arnavutlar ve Boşnaklar, İslamiyet'e yönelmişlerdir ki söz konusu durumda Osmanlı Devleti'nin bu topraklarda daha rahat hareket edebilmesine imkân sağlamıştır. Balkanlar'da Osmanlı Devleti'nin Boşnaklar'ın ve Müslüman Arnavutlar'ın olduğu bölgelerde güvenlik açısından daha rahat hareket ettiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin Müslüman uluslara olan güvenini Arnavutlar'ın isyanından sonra Balkan topraklarında güvenliğini hissetmemesinden de anlaşılmaktadır. (Öztuna:21)

1683 yılına gelene kadar Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında ciddi anlamda güçlendiğini ve mevzubahis dönemin ertesinde adı geçen topraklardaki gücünü kaybetmeye başladığı görülmektedir. Bu yıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da güç kaybetmesinin temel nedeni Avrupa'nın gözünü İstanbul'a çevrilmesi olarak görülebilir.

2.3. Türklerin Balkanlar da Güç Kaybetmesi

1699 yılındaki Karlofça Anlaşması ile beraber artık Türkler Avrupa'dan adım adım tasfiye edilmeye başladı. 19. yüzyıla gelindiğinde ise Balkanlar'da bulunan etnik toplulukların milliyetçilik akımlarının etkisiyle Osmanlı'ya karşı ayaklanmaya başladığı görülmüştür. İsyancılar kimi zaman Rusya kimi zaman Avusturya kimi zamanda Avrupa'nın farklı ülkeleri tarafından desteklenmekteydi. Farklı dine ve farklı

etnik gruba sahip olan toplumlar için bu desteklenme beklenmedik bir fırsattı. Çünkü milletler bağımsızlıklarını kazanma amacını gütmekteydi.(Öztuna:21) Balkan Devletlerinin bir arada yaşamalarını sağlayan temel unsur aslında Türk hakimiyetinin varlığıydı. *“Türk hâkimiyeti bugün ortadan kaldırılrsa başlayacak olan ırk kavgasında ilginç milliyetlerden biri ya da diğeri yok olacaktır. Ancak hâlihazırdaki vaziyette şimdilik hepsi muhafaza edilip yanyana mevcut olabilirler”* (Özbilen, 2014:113)

Bununla beraber unutulmaması gereken önemli bir olay 24 Nisan 1830'da gerçekleşmiştir. Söz konusu olay Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da Yunanistan'ı kaybetmesidir. Yunanistan'ın kaybedilmesi ile beraber Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki hâkimiyeti önemli ölçüde sarsılıyordu. Bu 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı'nın en önemli darbesiydi. Yunanistan'ın bu tarihte özgürlüğünü kazanması bir nevi Balkan devletlerinin uyanışı olmuş ve bu tarihten itibaren 1. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun girdiği her savaşta Balkan devletleri bağımsızlıklarını kazanacak bir fırsat bulabilmek adına Osmanlı İmparatorluğu'nun karşısında yer alacaklardı. (Sander, 2011:298)*“Türklerin gücü sarsılmadığı sürece çeşitli milliyetler arasındaki farklılıklar Hristiyan ve ya Rum diye genel bir kavram altında kayboluyorlardı. Yunanistan, Romanya, Sırbistan ve Bulgaristan'ın kopmalarından sonra çeşitli halkların içinde kavmi mensubiyet bilinci tekrar uyanmıştır.”* (Özbilen:112)

2.3.1.Balkan Savaşlarının Öncesi

Balkan Savaşları'nın hemen öncesinde Balkan topraklarındaki mevcut duruma bakıldığında dikkat çekici bir hareketlenme olduğu söylenebilir. Bu hareketlenmenin temel nedenleri özellikle Ayastefanos Anlaşması'ndan sonra bağımsızlığını kazanan Sırbistan'ın sürekli olarak topraklarını genişletme kaygısı ve bunun yanında Yunanistan'ın da Osmanlı İmparatorluğu'ndan toprak alma isteği karşımıza çıkmaktadır.

1774 yılında Küçük Kaynarca Anlaşması'ndan sonra ise Rusya, Balkan Slavlarıyla daha sıkı ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu genellikle Avrupalı devletlerin aksine ticaret değil kilise bağlantılı yani din bağlantılı bir ilişkiydi. Özellikle

Rusya'nın güçlenmeye başlaması özgüven sahibi olmasını ve Osmanlı İmparatorluğu'nu daha rahat karşısına alabilmesini ve buna paralel Balkanlar ülkeleri ile ilişki kurmasını sağlamıştır. Bunun dışında Ruslar'ın bu dönemdeki önemli bir adımı olarak Balkanlar'ın büyük bir kısmını oluşturan Slavlar'da tarih ve milliyet bilincini oluşturmıştır. Bunun sonucunda Balkan topraklarında oluşan bir Slav milliyetçiliği görülmüştür. (Nayır, 1999:5)

Prof. Dr. İlber Ortaylı Balkanlar'da yaşanan bu ittifakın nedeninin şu sözlerle açıklamaktadır: “*Rusya için Bulgarlar ve Sırlar önemlidir. Avusturya-Almanya'ya Sloven ve Hırvat; Türklere Arnavut ve Boşnak her zaman daha yakındır. Bunların içinde Rusya ve Türkiye'nin yaptığı tasnifin kendilerine göre bir nedeni var ve bir ölçüde gerçeğe dayanıyor. Balkanların önemli bir kısmının dindaşı ve ırkdaşı Rusya'dır. Bir kısmının dindaşı da Türkler.*” (Ortaylı, 2015:16) Ortaylı, Balkanlarda yaşanan bu durumu bir tür Slav-Türk savaşı olarak değerlendirmektedir. Bunun temel nedenini ise ırka ve dine bağlamaktadır.

Bu çerçevedeki diğer önemli bir gelişme ise 1877-1878 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya Çarlığı arasında yaşanan 93 Harbidir. 93 Harbi ile beraber Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'dan çekilme sinyalleri vermeye başlamıştır. Bunun en kayda değer sebebinin ise 93 Harbi'nin beraberinde Berlin Anlaşması imzalanmasıydı. Anlaşma sonucunda Balkanlar'da ciddi toprak kayıpları yaşanmıştır. Toprak kayıplarının doğurduğu sonuçlar incelendiğinde, Romanya'nın ve Karadağ'ın tamamen Osmanlı topraklarından ayrılmış, Bulgaristan ise bu anlaşma sonucunda ciddi imtiyazlar elde ettiği görülmektedir.. Söz konusu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun yalnızca toprak kaybetmesini değil aynı zamanda elindeki topraklarında korumakta zorluk çekeceği anlamına geliyordu. Özellikle anlaşma sonucunda Bulgaristan'a verilen imtiyazlar Bulgaristan'ı tatmin etmemiş ve bu tarihten sonra gitgide artan taleplerle Osmanlı İmparatorluğu'nun karşısında yer almıştır. Nitekim çok geçmeden bağımsızlığını kazanacaktır. (Armaoğlu,2007:526)

1908 yılında Makedonya'daki durum incelendiğinde, kapsadığı topraklar Kosova, Selanik ve Manastır'dı. Bölgedeki nüfus açısından Müslümanların ciddi bir üstünlüğü söz konusuydu. Bölgedeki 1,5 milyon Müslüman nüfusa karşılık, 900.000 Bulgar, 300.000 Rum, 100.000 Sırp ve 100.000 Eflaklı yani Ulah bulunuyordu. Osmanlı İmparatorluğu, Müslümanları etnik açıdan ayırt etmediği için bu bölgede

hâkim güç olarak görülebilirdi. Ancak Avrupa kamuoyunda Müslümanlar “*istilacı*” olarak görüldüğü için görmezden geliniyordu. Bu açıdan değerlendirildiğinde bölgenin hâkim gücü Bulgarlar oluyordu ve Ayastefanos Anlaşması gereği bu bölge Bulgaristan’a verilmişti. Bu sebeple Bulgarlar komita olarak adlandırılan çeteler kurarak bölgede yaşayan Türk/Müslüman halkı sindirip Bulgarlaştırma ya da bu bölgelerden göç ettirme yoluna gitmişlerdir.(Akşin, 2011:52)

Bu esnada gelişen diğer önemli olay ise Avusturya-Macaristan’ın Bosna Hersek’i ilhak etmesi olmuştur. Bu da Sırpaların aynı politikaları uygulamaya başlaması anlamına geliyordu. *Avusturya’nın bu şekilde davranmasının sebebi 1908’de Osmanlı Meclis-i Mebûsan’ına Bosna-Hersek’ten milletvekili seçilmesi ve bu durumun Bosna-Hersek’le Osmanlı Devleti arasındaki bağı daha da kuvvetlendireceği endişesi idi.*”(Armaoğlu:654)

Bu olayların gelişmesi tamamen öngörülemez de Osmanlı İmparatorluğu’nu hayal kırıklığına uğratan birincil gelişme elbette değildi. Bu dönemde Osmanlı’yı devletini ciddi anlamda hayal kırıklığına uğratan ve Balkanlardaki düşmanlarının daha da güçlenmesini sağlayan en önemli gelişme 1910 yılında Arnavutların ayaklanması olmuştur. Bunun temel nedeni ise Osmanlı’nın özellikle Balkanlar’da bir “*Panislamizm*” faaliyeti sürdürüyor olmasıydı. Osmanlı İmparatorluğu, Boşnaklar ve Arnavutları Balkanlar’daki en önemli destekçisi olarak görmekteydi. Hal böyleyken nüfusunun önemli bir kısmını Müslümanların oluşturduğu Arnavutların ayaklanması Osmanlı Devleti açısından Balkanlar konusundaki umudunun azalmasına neden olmuştur. (Bıyıklıoğlu:63)

Balkanlar da ki Türk hâkimiyetini kırmada Rusların büyük bir payı olmuştur. Aralarında çıkar çatışması yaşanmaması için özellikle Bulgaristan ve Sırbistan’ın arasında arabuluculuk faaliyetleri yürüttü. 1912’de bu iki ülke ittifak anlaşması imzaladı. Mevzubahis anlaşmaya göre taraflardan herhangi biri Osmanlı İmparatorluğu ile savaşa girdiği takdirde iki devlet birlikte savaşacaktı. (Halaçoğlu:13) İki ay sonra ise bu durum Bulgar-Yunan ittifakını izledi. Balkanlar’da git gide büyüyen düşmanları Osmanlı’nın bu topraklar üzerindeki hâkimiyetini neredeyse tamamen yıkmıştı.

Bu birleşme ortak hareket etmeyi beraberinde getirdi ve görüşmeler başladı. Temmuz ayı ortalarında Bulgaristan Başbakanı Gusov, Sofya’daki Yunan elçi ile

görüştü; *"Türkler en zayıf dönemlerini yaşıyorlar. Yunan Parlamentosu, Giritli milletvekillerini adanın temsilcileri olarak kabul etsin. Böylece Türkleri tahrik etmiş oluruz. Savaşı onların başlatması bizim işimizi kolaylaştırır"* demiştir. Bulgar Genelkurmay Başkanı General Fitsef ise: *"Bulgaristan, Sırp ve Karadağlılarla birlikte Türklere karşı savaşımaya karardır. Bu savaşa 500.000 asker, 1.500 top ile başlayacağız. Türklerin 300.000 asker ve 850 topları var. Bulgar askerleri Meriç'te toplanıp Türk topraklarına saldıracaklar"* demiştir. (Balcı, 2006:34)

Bir başka gelişme ise 1912 yılında Karadağ ile Sırbistan arasında imzalanan ittifak anlaşması olmuştur. Adı geçen dönemde bu ittifaklar devam ederken Balkanlar hızla karışmaya başlamış özellikle Bulgarlar ve Sırp'lar'da ayaklanmalar ve komitacılık faaliyetleri sürdürülüyordu. Bunun üzerine bir de 1912 de Arnavutların, Üsküp'ü işgal etmesi eklenmişti.(Armaoğlu:337) Unutulmaması gereken bir diğer noktada Trablusgarp Savaşı'nın çıkmasının Balkan Savaşları'na olan etkisidir. Bununla beraber Osmanlı İmparatorluğu ve de ordusu yıpranmış ve Trablusgarp Savaşı sonucunda Balkan Devletleri'nin kendilerine olan güveni artmıştır.

Sonuç olarak Balkan Devletleri'nin savaşa girme istekleri bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ertesinde var olan topraklarını genişletmek olarak görülebilir. Bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Rusya ve Avusturya-Macaristan'ın desteğini alarak hareket etmişlerdir. Bu genellikle ortak hareket ederek mevcut durumdan daha güçlü olmalarını sağlayan temel etken olmuştur.

2.3.2. Balkan Savaşlarının Başlaması

Özellikle Arnavut İsyanı'nın bastırılmaması Osmanlı'yı epey yıpratmış bir gelişme olmuştur. Bu; Osmanlı'nın çok uzun bir süre müttefiki olan bir topluluğu karşısında bulmasından kaynaklanmaktaydı. Bir başka nedeni ise Balkan Devletleri'ni alttan alta kışkırtan Rusya'nın Osmanlı'ya karşıda bambaşka bir politika izleyerek Osmanlı İmparatorluğu'na savaş çıkmayacağı garantisini vermesidir. Burada asıl amaçlanan Osmanlı'nın olası bir Balkan Savaşı'na karşı hazırlıklı olmasını engellemek ve Osmanlı İmparatorluğu'nu Balkanlar'da zayıf konuma düşürmektir. Bu

durum karşısında Osmanlı İmparatorluğu, Rusya'nın beklediğini yapmış ve verilen teminata karşılık Balkanlar'da bulunan 75.000 askerini terhis etmişti. Askerlerin terhisi Osmanlı'nın Balkanlar'da yaşadığı sorunların daha da büyümesine neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu bu zor durumu diğer Balkan devletlerinin daha rahat hareket etmesini sağlamıştır. Ve bir taraftan bastırılmayan Arnavut isyanının güçlenmesine diğer taraftan ise 30 Eylül 1912'de Balkan Devletleri'nin seferberlik ilan etmesine neden olmuştur. (Bıyıkoğlu:64)

Bu gelişmeler sonucunda beklenen durum gerçekleşmiş, Ekim 1912 tarihine gelindiğinde ilk olarak Karadağ, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. 13 Ekim 1912'ye gelindiğinde ise diğer Balkan Devletleri, Osmanlı İmparatorluğu çeşitli taleplerde bulunmuştur. Balkan Devletleri'nin Osmanlı'dan talepleri şu şekildedir:

- 1) Rumeli'ye özerklik verilmesi ve illerin milli nüfuslara göre ayrılması,
- 2) Rumeli'den yapılacak olan ıslahatları kendileri tarafından belirlenmesi ve Büyük devletlerin kendilerine bu konuda destek olmasını talep etmişlerdir.

Bu talepleri Osmanlı kabul etmeyip tepki göstererek taleplere karşılık olarak Balkan Devletleri ile olan ilişkilerini kesti. (Tuğlacı, 1984:105) Osmanlı İmparatorluğu'nun böyle bir tepki vermesi son derece olağandı, çünkü talep edilen şartlar oldukça ağırdı. Bu durum Osmanlı ile Balkan devletleri arasında kaçınılmaz son olan Balkan Savaşları'nı başlattı.

2.3.2.1. 1.Balkan Savaşı

Savaşı başlatan en küçük Balkan Devleti yani Karadağ oldu. Karadağ'ın kuzey Arnavutluk'a ve Yeni Pazar'a girmesiyle savaş başlamış oldu.(Dündar, 2002:23) Çok geçmeden Avusturya, Rusya, İngiltere ve Fransa 10 Ekim 1912 de Osmanlı Devletine bir nota verdi ve buna göre büyük devletler savaşın çıkmasına ve barışı bozacak olan her davranışa karşı olduklarını bildiriyorlardı. Büyük Devletler, Berlin Anlaşmasının 23. Maddesine göre idare sistemindeki reformları üstlenecekti. Ancak bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğüne veya sultanın haklarına zarar verecek nitelikte olamazdı. Ve son olarak Balkanlar'da herhangi bir

savaş çıkarsa Büyük Devletler Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarındaki hiçbir değişikliği kabul etmeyecekti.(Erim, 1953:449)

13 Ekim'de Balkan Müttefikleri, Osmanlı'ya taleplerini sundular: Bu talepler şu maddeleri içeriyordu: 1) Vilayetler özerk olacaktı ve Vilayetlerin başında İsviçreli ve ya Belçikalı valiler olacaktı. 2)Hristiyanlar yalnızca kendi vilayetlerinde ve Hristiyan subayların komutası altında yapacaklardı. 3) Yerel yasama meclisleri kurulacaktı. 4) İslahatların gözetimine büyük devletlerle beraber Balkan devletleri de katılacaklardı. 5) İslahatlar 6 ay için yürürlüğe girecek ve Osmanlı devleti seferberliği tek yanlı olarak sona erdirecekti. Osmanlı devleti elbette bu koşulları kabul edemezdi. Zaten Balkan devletlerinin de böyle bir beklentisi yoktu. Bu durumun kabul olmayacağını biliyorlar ve savaşa hazırlardı. (Akşin:75)

Ancak bu durum Balkan Devletleri'ne engel olmadı ve Karadağ'ın dışında 17 Ekim 1912 günü Bulgaristan yine aynı gün Sırbistan ve iki gün sonra yani 19 Ekim 1912 günü de Yunanistan savaşa katıldı. Bunun üzerine Osmanlı İmparatorluğu bu devletlere karşı savaş ilan etti.(Toprak, 2002:47)

Osmanlı'nın Trablusgarp'ın etkisiyle askeri açıdan ciddi anlamda zayıf olduğu bu dönemde Rusya'nın bir savaş çıkmayacağını da garanti etmesiyle Osmanlı Balkanlar'da çok fazla asker bulundurmamıştı. Bunun sonucunda Balkan Devletleri'nin askeri üstünlüğü söz konusu idi. Bu durumu Oktar anılarında şu şekilde anlatmaktadır. *“Bak Mehmet Ali bu kırmızı ile gördüğün 75 bin küsur rakamı bizim asker ve silah kuvvetimizdir. Beri yanda gördüğün 135 bin rakamı da Sırpların kuvvetidir. Bunun altındaki 30 bin rakamı da Bulgarların bize, yani garp cephesine sevk ettikleri kuvvettir. Bu hesabın haricinde Yunan ve Karadağ kuvvetleri de vardır.”*(Okar, 2013:211)

Bu sürede Osmanlı Devleti oldukça güç durumdaydı. Ekonomik anlamda çok zayıftı ve bunun dışında ordunun ulaşım imkânları oldukça kısıtlıydı. Bu dönemde taşımacılık at, eşek, manda öküz gibi canlı hayvanlarla sağlanıyordu ve bu durum oldukça güçtü. Ege Denizi üzerinden de Yunanlılar nedeniyle taşımacılık yapılamıyordu. Üstelik seferberlik ilan edildikten yalnızca 16 gün sonra savaş başlamıştı hem araç gereçlerin taşınması hem de askerlerin silahaltına alınması bu kadar kısa bir süre içinde mümkün olamayacaktı.(Artuç:109)

Osmanlı Devleti'nin başında tam da bu dönemde askeri anlamda zayıflığa neden olacak farklı sorunlar vardı. Bunlardan birisi Trablusgarp diğeri ise On İki Ada'ya çıkartma yapan İtalyanlar'dı. Burada İtalyanlar tarafından gerçekleştirilecek bir kuşatmaya karşı Selanik ve İstanbul'dan İzmir'e asker gönderilmesi de Balkanları zor durumda bırakıyordu. Balkanlarda oluşan hareketlilikten Osmanlı başından beri farkında olmasına rağmen başka bölgelerdeki askeri ihtiyaçlar nedeniyle Balkan devletlerine asker gönderilememişti. *“Savaşan taraflardan Osmanlı Devleti'nin toplam nüfusu 23.806.000, Balkan Devletleri'ninki ise 10.167.000 kişi idi. Ancak Osmanlı Devleti'nin nüfusu Anadolu ve Arabistan'a kadar uzanan geniş topraklar üzerinde yayılıyor, bunun da ancak 15 milyon kadarından asker alınabiliyordu. Bu sebeple Balkanlarda ancak 450.000 kişilik Türk ordusu bulunmasına karşılık, 510.000 kişilik Balkan Devletleri ordusu vardı. Alemdar Gazetesi'nde yer alan bir habere göre Osmanlı ordusu sayısı 415.000 kişi idi.”*(Halaçoğlu:15)

2.3.3. 22-23 Ekim 1912 Kırklareli Savaşı

Türk-Bulgar Savaşı Kırklareli'nin doğusunda başladığında kötü olan hava koşulları Bulgarlar'ın lehineydi. Çünkü Türk orduları savaş yerlerine ulaşmakta kötü hava koşulları nedeniyle geç ulaşıyorlardı. Bu ulaşım engeli asker taşınmamasının yanı sıra burada bulunan askerlere yiyecek-içecek taşınmasını da engelliyordu ve hem askeri açıdan hem sayıca az hem de askerin savaşabilme gücünü azaltıyordu. Haberleşme neredeyse imkânsızdı. Bu nedenle fazla kayıp vermeden geri çekilmek en doğru karar olarak görüldü. *“Doğu ordusu, Doğu Cephesi'nde Bulgarlar karşısında kısa zamanda bozguna uğramış, 22-23 Ekim 1912'de Kırkkilise (Kırklareli) muharebesinin de kaybedilmesiyle Lüleburgaz'a çekilmişti”* (Nüzhet, 1987:26)

2.3.4. 28 Ekim-2 Kasım 1912 Lüleburgaz Savaşı

Kırklareli Savaşı'ndaki çekilmeden sonra Bulgar'la yaşanan ikinci savaşı ve bu savaş sonucunda Türkler çekilmek zorunda kalmıştı. Lüleburgaz Savaşı'nın da kaybedilmesi nedeni erlerin iyi komuta edilememesi ve geç kalınmasıydı. Ayrıca bu

savaşta ordu Kırklareli'ndeki ordudan da daha zor durumdaydı. Yiyecek-içecek ve savaş gereçleri bakımından oldukça güç durumdaydı. Çünkü Kırklareli Savaşı'nda çekilirken taşıma gücünün de etkisiyle tonlarca yiyecek bırakılmıştı ve ordu, büyük bir açlık çekiyordu. Ayrıca kötü hava koşulları da yine ordunun güçsüz kalmasını destekledi. 28 Ekim'de başlayan savaşta her iki tarafta orduyu iyi yönetemediği için ciddi kayıplar vermiş ve daha fazla kayıp verilmemesi için 30-31 Ekim'de çekilmeler başlamıştı. (Artuç:150)

2.3.5. 17-18 Kasım 1912 Çatalca Savunması

Doğu ordusu Kırklareli ve Lüleburgaz'dan Çatalca'ya kadar çekilmişti ve İstanbul'a çok fazla yaklaşmıştı. Bu bölge ciddi anlamda savunulması gereken bir alandı çünkü Bulgarlar yaklaşık bir hafta gibi kısa bir süre içerisinde İstanbul sınırına ulaşmıştı ve burada başarılı olmayan bir savunma ağır sonuçlara yol açabilirdi. Bu açıdan bakılırsa son derece önemli bir savaşı temsil ediyordu. (Armaoğlu:669) İstanbul'da alınan önlemler neticesinde Bulgarlar ilerleyemedi ve geri çekilmek zorunda kaldı. Ayrıca ordu daha iyi komuta edilmiş ve güçlenmişti. Savaş sonucunda Türkler 1300 kayıp verirken, Bulgarlar çok daha fazla kayıp vermişti. Bulgarlar'ın kaybı yaklaşık 12000 kişi civarındaydı. (Artuç:166)

2.3.6. Balkan Savaşları Sırasında Edirne'deki Durum

Bulgarların ilerleyemediği bir başka yer ise Edirne'ydі. Oysa savaşın başladığı zaman ilk düşünce Edirne'den çok rahat ilerleneceği yönündeydi. Edirne kuşatması Kırklareli kuşatmasından sonra yaşandı. Çok ağır koşullar altında geçen bu müdafaa insanlık tarihi açısından birçok acı günlere sahne olmuştur. Edirne'nin ağır koşullara rağmen müdafaasının yalnızca vatan toprağı olduğu için değil aynı zamanda stratejik bakımdan hem Türkler hem de Bulgarlar taşıdığı önemdi. Bu önem şu şekilde izah edilebilir: *“Edirne Türkler ve Bulgarlar için askeri bakımdan çok önemli meskûn bir mahaldi. Meriç, Tunca ve Arda suyolları ve vadilerinin birleştiği bir yerdeydi. Bulgaristan ile Anadolu'yu bağlayan demiryolu hattı ve karayolları burada*

noktalanıyordu. Ayrıca bu serhat şehri, Balkanlar ve Anadolu yolları üzerin deki önemli yeri ile her zaman dikkat çekiyordu.” (Çelen, 2014:302)

Müdafaa yıllarında yaşananlara bakıldığında koşulların ağırlığı dikkat çekiyordu. Edirne’de kolera salgını bir yandan gıda sıkıntısı ve açlık diğer taraftan baş gösteriyordu. Savunma açısından oldukça zor durumlar söz konusuydu. Bu anlamda Edirne müdafaası şanlı bir müdafaaydı. Bulgar ordusu bu durum karşısında moral bozukluğu yaratarak müdafaayı kırmaya çalışıyordu. Şehrin üzerinde uçan uçaklar propaganda kâğıtları dağıtarak Edirne’yi canları pahasına müdafaa eden Türklere karşı yıldırma politikası güdüyorlardı. Bu propaganda kâğıtlarında yazan cümle şuydu “*Doğu ordunuz İstanbul’a çekildi, ordunuzda bulaşıcı hastalık çıktı, Yaver Paşa 10.000 kişiyle esir edildi. Direnmenin bir yararı yok şehri teslim ediniz.”(Çelen, 2014:305)*

17 Aralık 1912’de Londra Müzakereleri başladığı halde pek işe yaramadı. Bulgarlar Çatalca’dan ilerleyemeyince tekrardan 21 Ocak 1912 de Edirne üzerinden saldırdılar. Edirne, Şükrü Paşa tarafından büyük gayretlerle savunulmuştu. (Çağan, 1993:200)

24 Mart’ta Bulgar orduları tüm kuvvetleriyle Edirne’ye yüklendi ve 26 Mart’ta Edirne güçlü bir müdafaaya rağmen teslim edilmek zorunda kaldı. O günü yaşayanlar mevcut durumu şu şekilde anlatıyor. “*Bu sırada şehirde büyük bir insan kalabalığı toplanmıştı. Cephelerden kalan ve terhis edilerek gelen erler meydanda, sokak aralarında grup grup toplanmışlar bir kısmı da disiplinsiz bazı hareketler göstermekteydi. Şehirde bulunan Hristiyan halksa, Türkün kötü gününü sevinçle karşılıyordu. Artık oç alma zamanı gelip çatmıştı. Hemen işe başladılar. Türk mahallelerine hücum ederek mala, cana ve ırza saldırdılar. Bu mahallerin dar sokaklarından zaman zaman kadın çığlıkları ve iniltiiler işitiliyordu. Kıyık mahallesinde bulunan komutan evi talan edilmişti.” (Çelen, 2014:307)*

Bu Osmanlı Devleti için ciddi bir kayıptı. Nitekim bu durum sindirilemeyecek ve ilk fırsatta yani 22 Temmuz 1913’te Edirne geri alınacaktı. (Armaoğlu;680)

2.3.7. Savaşlarda Batı Cephesinde Yaşanan Durum

Batı ordusuna bakıldığında; burada da askerlerin çoğu seferberlikten önce terhis edilmişti. Bölge halkından da çok fazla destek alınamıyordu çünkü Rumeli'deki en önemli desteği olan Müslüman Arnavutlar bağımsız bir Arnavutluk ideali peşindeydi. Bir kısım asker ise Yemen'de idi. Bu durum Batı ordusunun da savaşlar süresince askeri açıdan oldukça zayıf durumda olmasına neden olmuştu. (Artuç,182)

Sırplar 20 Ekim'de Priştine'yi aldıktan sonra Karadağ ve Bulgarlarla birleştiler bununla beraber Yunanlılar da katılınca Türk Ordusu başedemez hale geldi. Çok geçmeden 23 ve 24 Ekim de Kumanova'da giriştiği savaşta yenilgiye uğradı. Ardından Sırplar Üsküp'e girdiler.

Batı ordusu bu dönemde Balkan ordularına karşı oldukça zor durumdaydı. Bunun tek nedeni sayıca az olmaları değil aynı zamanda açlık ve hastalığın ordu içerisinde baş göstermesi de ordunun zayıflamasına neden olmaktaydı. Oktar'ın anılarında mevcut durum şu şekilde ifade edilmekteydi. *“Biz Bekir'in karargâhına giderken dört asker bir hendek içerisinde oturmuşlar, sessiz sedasız duruyorlardı. Bu Mehmetlere selam verdik, burada niçin oturduklarını sorduk “Ecelimizi bekliyoruz” dediler. Hakikaten de bunlar hendek içerisinde ecellerinde başka ne bekleyeceklerdi? Bu gibi halleri göre göre alışmıştık. Garp ordusunun dağınık kalmış askerlerini doyurmak kudreti kimsede yoktu.”*(Okar, 2015:255)

8 Kasım 1912'de ise Yunanlılar Selanik'e girdi. Selanik de hem Bulgarların hem de Yunanların gözü olmasına rağmen Yunanlar erken davranarak Selanik'i ele geçirdi. Yunanlılar aynı dönemde Bozcaada, Limni, Samotraki (Semadirek) ve Taşoz adalarını ele geçirdi. Ayrıca Girit'e asker çıkardı.

Sonuçta bakıldığında Rumeli'nin önemli kısmı birkaç hafta gibi kısa bir süre içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nun elinden çıkmıştı. 28 Kasım 1912'de Arnavutlar bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bu savaşların en önemli sonucu ise 19. Yüzyıl'da başlayan parçalanma süreci 20. yüzyıl'da doruk noktasına ulaşıyor ve Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu yaklaşıtıyordu. (Sander: 325)

2.3.8. 30 Mayıs 1913 Londra Anlaşması

Balkan savaşlarından sonra ihtiyaç duyulan anlaşma 30 Mayıs 1913'de Londra da imzalandı ve anlaşma maddeleri şu şekilde idi:

- 1) Arnavutluk ile ilgili kararı büyük devletler alacak,
- 2) Ege adaları ile ilgili kararları büyük devletler alacak,
- 3) Selanik, Güney Makedonya ve Girit Yunanistan'a bırakılacak,
- 4) Orta ve Kuzey Makedonya Sırbistan'a bırakılacak ve
- 5) Kavala, Dedeğaç ve Edirne ise Bulgaristan'a bırakılarak tüm Rumeli kaybedilmiş oluyor.

Aslında denebilir ki Osmanlı, Londra Anlaşması'ndan sonra Midye-Enez hattının batısını tamamen kaybetmiş oluyordu.

2.3.9. II. Balkan Savaşı

Balkan savaşlarının birinci kısmı Osmanlı'ya karşı açılmış adeta bir Balkan Devletleri'nin milliyetçiliğinin baş gösterdiği savaştır. İkinci savaş ise Midye- Enez hattının batısında kalan toprakların Balkan devletlerince paylaşılması sırasında kendi aralarında yaşadıkları savaştır. Bu Osmanlı'nın Edirne'yi geri alması için yaşanan bir mucize gibiydi. Balkan devletleri Osmanlı İmparatorluğu'ndan aldıkları toprakları paylaşamadılar ve bunun sonucunda Bulgaristan müttefiklerine saldırdı ve yenilgiye uğradı. (Akşin: 89)

İlk ittifak Yunanistan ve Sırbistan arasında yapıldı. İttifakın nedeni Bulgaristan'ın çok fazla toprak aldığı düşüncesiydi. Ve ittifakın sonucunda Bulgaristan, Makedonya'dan atılacak ya da çok küçük bir parça Bulgaristan'a bırakılacak ve kalan topraklar ise Yunanistan ve Sırbistan arasında paylaşılacaktı. Balkan Devletleri'nin bu savaşları aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun bu durumu fırsata çevirmesiyle sonuçlanacaktı. Osmanlı mevcut durumundan dolayı savaşa girmek ve girmemek arasında kalsa da savaşa girmekten yana tavır göstermiştir. Ve 20 Temmuz'da harekete geçmişler. Ve kısa bir sürede yani 23 Temmuz da Edirne Bulgarların elinden alındı.(Bayur: 402)

Osmanlı Devleti savaş sonucunda Balkan Devletleri'yle sırasıyla anlaşma yapıldı. İlk anlaşma Bulgarlarla yapılan İstanbul anlaşmasıydı. Buna göre Kırklareli ve Edirne Osmanlı Devleti'ne kalacak ve Meriç Nehri iki devlet arasında sınır kabul edilecekti.

Anlaşmanın diğer maddeleri ise şu şekildedir: *Bulgaristan'a terk edilecek arazide yaşayan Türkler dört yıl içinde Osmanlı sınırlarına göç edip etmeme hakkına sahip olacaklardı (Madde 2). Eğer göçmeye karar verirlerse mallarını satabilecekler, kalanlar ise, Hristiyan komşuları gibi, sivil ve siyasî haklara sahip olacaklardı (Madde3). Ayrıca burada kalan Türkler her türlü din ve mezhep hürriyetine sahip olacaklar, okullarda devlet dili dışında eğitim-öğretim Türkçe olacaktır. Bunlar müftü ve başmüfettişlerini kendileri seçecekler ve bunların maaşları Bulgar hükümetince ödenecektir. Müftüler evlenme, boşanma, vasiyet, miras ve nafaka konularında mutlaka karar yetkisini sahip olacaklar ve Bulgar makamları da bu kararları aynen uygulayacaktı. Bunlardan başka Bulgarlar, Bulgaristan'daki Türklerin mülkiyet haklarına saygı gösterecek, zorunlu olmadıkça kamulaştırmayacak, kamulaştırma hâlinde değerini peşin olarak ödeyecekti.*” (Armaoğlu: 684)

Bu anlaşmanın ardından Yunanistan'la anlaşma yoluna gidilmiştir. 14 Kasım 1913'de Atina Barış Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma sonucunda Osmanlı İmparatorluğu, Girit'i kesin olarak Yunanistan'a bıraktı.(Erim:477)Ayrıca “*Güney Epir'i, Selanik'i, Makedonya'nın büyük bir bölümü ve Ege Adalarının bir kısmını elde eden Yunanistan topraklarını iki misline çıkardı.*” (Akalin:73) Bu anlaşmadan sonra Osmanlı yine önemli topraklarını kesin olarak kaybetmiş oldu. Ve sıra Sırbistan ile yapılacak anlaşmaya gelmişti. 13 Mart 1914 günü Sırbistan'la da İstanbul'da bir barış anlaşması imzalandı.

2.3.10. Balkan Savaşları'nın Sonuçları

Osmanlı İmparatorluğu açısından son derece önemli sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Osmanlı'nın Balkanlardaki topraklarında önemli bir azalma olurken, diğer Balkan Devletleri bağımsızlıklarını kazanmış ve topraklarını genişletmiştir. Aynı zamanda Balkan Savaşları'nın ardından Balkan topraklarındaki

Türk ve Müslüman nüfusu azalmış ve bunun yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da gücü ve hâkimiyeti kırılmıştır.

“Son değişikliklere göre ise, Sırbistan ile Karadağ'a (sınırları henüz çizilmemiş) 1.749.000 nüfus katılarak, iki devletin nüfusu % 56 oranında arttı. Böylece ikisinin birlikte nüfusu 4.922.000 kişiye yaklaşmıştır. Yunanistan'ın nüfusu ise 2.632.000'den 4.777.000'e çıkararak, % 81 oranında artmıştır. Bulgaristan ise, bir taraftan 633.000 nüfus kazandığı halde, diğer taraftan (Dobruca'dan) 305.000 nüfus kaybettiğinden, nüfusu ancak 328.000 kadar artmıştır. Böylece Bulgar nüfusu da % 7 arasında artarak, 4.657.000 kişiye ulaşmıştır” (Halaçoğlu:26). Rakamlardan da görüldüğü üzere Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyeti son derece azalmış ve neredeyse kaybedilmiştir.

Avrupa topraklarının %83'ünü (Bu rakam 33 il ve 158 ilçeyi temsil etmektedir.) ve nüfusunun %69'unu kaybeden Osmanlı İmparatorluğu, Balkan Savaşları'ndan ciddi bir kayıpla ayrılmıştır denilebilir. Kaybedilen topraklar da kalan Türkler diğer uluslar tarafından baskı görmüş ve bu da aslında göçleri beraberinde getirmiştir. (Halaçoğlu:26).

2.4. 93 Harbine Kadar Yaşanan Göç Hareketleri

Rumeli'den büyük Türk göçlerinin başlangıç tarihi olarak 93 Harbi'nin yaşandığı tarih temel alınmaktadır. 93 Harbi'nden önceki yani 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar yaşanan göç hareketlerine bakıldığında daha az sayıda olduğu görülmektedir. Çünkü bu tarihte Rumeli'de Türk gücü tamamen kaybolmamış ve Türklerin kendilerine tehdit olarak görebilecek gelişmelerin birçoğu yaşanmamıştı. İlk göçlerde 1683-1699 yılları arasında yaşanan Osmanlı-Avusturya savaşları etkili olmuştur. Bu göçlerin neredeyse tamamı Üsküp'ten İstanbul' yapılmıştır. Üsküp şehri, bu tarihlerde Edirne'den sonra Türkler açısından en önemli ve en kalabalık Rumeli şehriydi. Avusturyalı General Piccolomini bu savaştan sonra Üsküp şehrini yakmış ve bunun sonucunda bu bölgede yaşayan halkın bu topraklara bir güveni kalmamasıyla beraber Üsküp'ten İstanbul'a bir göç hareketi oluşmuştur. (Hoca, 1986:124)

Göç hareketlerinin yaşandığı bir başka önemli tarih 1806 yılıdır. 1806 yılından başlayıp 1812 yılına kadar devam eden Türk göçlerinin temel nedeni ise özellikle Balkanlar'daki Rum Sırp ve Bulgar milliyetçiliğinin etkisiyle Türklere karşı yapılan zulümlerdir. Bu tarihten itibaren Türkleri Rumeli topraklarından atma düşüncesi doğmuş ve özellikle hane sayısı açısından Türklerin daha az olduğu bölgelerde etkin olmaya başlamıştır. Bu zulümlerin sonucunda yaklaşık 200.000 Türk ve Müslüman, Anadolu topraklarına göç etmiştir.

1828-1829 yılına gelindiğinde ise Güney Trakya'dan Türk ve Müslüman göçlerinin yaşandığı görülmektedir. Bunun nedeni ise Osmanlı-Rus Savaşı'nda yaşanan olaylardır. Bu olaylarda Ruslar kasaba ve köyleri talan etmiştir. Yaşadıkları yerlerin zarar görmesi bu dönemde Türkleri Balkan topraklarından göç etmeye zorlamıştır. Bu dönemde göç edenlerinde genellikle İstanbul'a göç ettikleri görülmektedir. (Ağanoğlu:33)

2.5. 93 Harbinden Sonra Yaşanan Göç Hareketleri

1877-1878 Osmanlı Rus savaşından sonra Balkanlar'dan Anadolu'ya ciddi sayıda göç yaşandığı dikkat çekmektedir. Bu dönemde yalnızca Balkanlar'dan değil aynı zamanda Kırım'dan, Kafkasya'dan ve diğer bazı Türk ülkelerinden de Osmanlı İmparatorluğu'na göçler olmuştur. Bu dönemde alınan göçlerle ilgili kesin bir sayı verilememesine rağmen yaklaşık olarak açıklanan göçmen sayısı 1.250.000 kişiydi. (McCharty:150)

Büyük oranlarda yaşanan Türk göçlerinin en önemli sonucu Balkanlar'daki yapının değişmesine ve Balkanlar'da Türk nüfusunun azalmasına neden olmasındır.

Bu dönemde geçici olarak Anadolu topraklarına yerleşen bir kısım Türk savaşlardan sonra Balkan topraklarına geri dönmemiştir. Bu durumda Balkan topraklarında yaşayan Türk nüfusunu azaltan etkenler arasında sayılmaktadır. *“Savaş öncesi Tuna ve Edirne Vilayetlerinde yaşayan Müslüman nüfus toplam 1.500.000 civarındaydı. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında savaş ve katliamlar nedeniyle 515.000 kişi Osmanlı topraklarına yerleştirilmiştir. Bunlardan bir kısmı eski*

topraklarına geri dönmüştür. Savaş sırasında 261.937 kişi yani eski nüfusun % 17'si katledilmiş ya da sürgünler esnasında ölmüştür” (Ağanoğlu:35)

93 Harbi'nde özellikle Bulgaristan da yaşayan Türklere ciddi anlamda eziyet edildiği idrak edilmektedir. Bunun en önemli nedeni Rusların Bulgaristan'daki Türk hâkimiyetini kırmak istemesidir. Ve bu dönemde Bulgaristan'da yaşayan Türklerin öldürüldüğü ya da baskı ve korku unsurları oluşturularak buralardan göç etmeleri sağlanmıştır.

Baskılar sonucunda Bulgaristan'da hızlanan Türk göçleri başlamıştır. Yıllar açısından bakıldığında 1893-1902 yılları arasında Bulgaristan'dan göç eden Türklerin sayısı Bulgaristan resmi istatistiklerine göre 70,606'dır. Özellikle 1893'de 1 yıl içinde rakam 11.460'dır. Bu rakamlar Bulgaristan'da henüz Türklerle büyük sorunlar yaşanmadığı ve Balkan Savaşı yaşanmadığı halde göçlerin devam ettiğini göstermektedir. Henüz kopmamış ama gitgide gerilen bir Bulgar- Türk ilişkisini temsil etmektedir. (Şimşir, 1985:50)

TABLO-4: 1893-1902 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Yaşanan Türk Göçleri (Arafat, 2000:35)

Yıllar	Göç Eden Kişi Sayısı
1893	11,460
1894	8,837
1895	5,095
1896	1,946
1897	2,801
1898	6,640
1899	7,354
1900	7,417
1901	9,339
1902	9,717
TOPLAM	70,603

Berlin Anlaşması'ndan sonra Balkan topraklarından yaşanan göçlerin ise genellikle Müslüman Boşnaklar tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu durum, Avusturya-Macaristan tarafından işgal edilmiş olan Bosna Hersek'te Boşnak Müslümanlara yapılan zulümden kaynaklanmaktaydı. Bu zulümden kaçan 120.000 kadar Boşnak'ın Anadolu topraklarına göç ettiği görülmüştür. (Armaoğlu:563) Bu dönemde Balkan topraklarında yaygın olan “*Panislamizm*” nedeniyle Müslümanlar Balkan topraklarında Türklerin en önemli desteği idi. Bu nedenle Boşnakların göç etmesi de Türklerin Rumeli'deki gücünü ve desteğini azaltan etkenler arasında yer almaktadır.

Son olarak bu dönemde yaşanan bir diğer göç hareketi ise Girit Adası'ndan yapılmıştır. Girit Adası'na 21 Kasım 1898 tarihinde verilen özerk yönetim hakkından sonra kendini adada güvende görmeyen Türkler, Girit Adası'ndan İzmir'e göç etmiştir. Balkan topraklarında yaşanan katliamlar da Girit Adası'nda yaşayan Türkler'in güvenini kıran temel etkiler arasında yer almaktadır.

Bu tarihlerde göç eden Türkler açısından güdülen iskân politikası genellikle boş araziler doğu illerinde tespit edilmesine rağmen yolun uzak olmasından dolayı Batı'daki şehirlere yerleştirilmeleri uygun görülmüştür. Bu yüzden göç edenlerin büyük bir çoğunluğu Edirne, Aydın, Bursa, Selanik, Kastamonu ve Konya'ya yerleştirilmiştir. (İpek:165)

Balkan Savaşları'ndan sonra zaman zaman azalma olmasına rağmen neredeyse günümüze kadar devam eden göçleri beraberinde getirmiştir. Kaybedilen Balkan Savaşları aynı zamanda Avrupa'da Osmanlı İmparatorluğu'nun saygınlığını kaybetmesine de neden olmuştur ki bu sonraki dönemde İmparatorluğu zor durumda bırakmıştır.

2.6. Balkan Savaşlarından Sonra Yaşanan Türk Göçleri

Balkan Savaşları'ndan önce ve sonra aslında Türk Göçlerini tetikleyen en önemli nedenlerden birisi Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik gücünde zayıflama yaşanmasıdır. Bu durum Balkan Devletleri'nin kendilerinde İmparatorluğa başkaldıracak gücü görmelerini sağlamıştır. Balkan devletlerinin kendilerini güçlü

hissetmeye başlamalarından itibaren ise güdülen ilk amaç Balkan topraklarında Türk nüfusunu ve Türk gücünü azaltmak olmuştur. Bunun için Türkleri ya öldürme ya da göçe zorlama politikaları gütmüşlerdir.

Ancak göçe iten en önemli neden bu değildi. Balkanlarda yapılan göçün en büyük nedeni Rusya'nın yürüttüğü Panislavist politikadır. Bunun etkisiyle Balkan uluslarında Türk düşmanlığı oluşmuştur. Bu Türk düşmanlığı özellikle 93 Harbi'nden sonra başlamış Balkan Savaşları ile devam etmiş ve Balkan Savaşları sonrasında Türklere karşı zulümler artmıştır. Ayrıca Fransız İhtilalinin doğurduğu milliyetçilik duyguları da artık Balkan uluslarının Türkler ile bir arada yaşamalarının önüne geçmekteydi. Tüm bunlar sivil halkta baskıları arttıran unsurlar olmuştur. Topraklarında Türkleri görmek istemeyen Balkan Devletleri Türklerin bir kısmını öldürmek bir kısmının ise korkarak bu topraklarını bırakıp gitmelerini sağlamak amacıyla mezalimler uygulamıştır.

Balkan savaşlarından sonra yaşanan göçler birçok acı olaya sahne olmuştur. Göçenler için vatana dönmek kavramı birçok acı olayın neticesinde gerçekleşmesi Balkan savaşlarını yaşayanların toplumsal hafızasında ciddi etkiler yaratmıştır. Bu döneme tanık olanların anıları olayın ağırlığını belgeler niteliktedir. *“Soğuk öyle şiddetliydi ki üstümdeki koyun derisi cekete rağmen ısınamıyordum. Çoğu ince pamuklular içinde olan biçare kadınlarla buz kesmiş çocukların katlandığı ıstırap kim bilir nasıldı, bunu siz tasavvur edin. Gün doğmadan epey önce ölüm pek çok bebeğin feryadına son vermiş olmalıydı. Anneler ölü bebekleri birileri gömer umuduyla trenden atıyordu. Yerlerini anında birileri kapacağı için kimsenin inmeye cesareti yoktu. Açıkta geceleleyen muazzam mülteci kalabalığı yeniden bitkin perişan yollara düşmüştü. İnsanı derinden etkileyen bu vakarlı manzara bir milletin hicretiydi.”*(Wright, 2013:213)

2.6.1. Balkanlar'da Gerilim

Balkanlar'da Türk hâkimiyetinden sonra tek millet olmamanın doğurduğu temel sonuçlardan bir tanesi de gerilim dönemlerini doğurmasıdır. Gerilim dönemleri

kimi zaman bölgede yaşayan Türk ya da Müslümanlar için çok ağır sonuçlar doğurmuştur.

Fetihler sırasında Türk halkının Balkan ulusları açısından ve Hristiyan halk açısından gerilim dönemleri yaşandığı akla gelebilir. Fakat yine de Osmanlı'nın katliam yapmamaya özen gösterdiği unutulmamalıdır. Aksine özellikle teslim olan Hristiyanlar Osmanlı Devleti tarafından yağma ve tahrip yapılmaması için korunmuştur. "*Ondan önce Murad'ın, kendiliğinden teslim olan Trakya kalelerini (Banatoz, Misini gibi) yağma ve tahripten koruduğu ve halkı yerinde bıraktığı, fakat itaat etmeyenleri fetihten sonra yağma ve tahrip ve halkını esir ettiği de malumdu*" (İnalçık-A,149) Osmanlı İmparatorluğu, Balkan halklarının güçlenmesine engel olmamış bu yüzden başka dinlere mensup "*yerli senyörler*" söz konusu olmuştur. (İnalçık-C,21)

2.6.2. Bulgaristan

93 Harbinden itibaren zulümlere başlayan Bulgarlar Balkan Savaşları'ndan sonra da bu tutumlarını sürdürmüştür. Bu anlamda Bulgarların yaptığı baskılar Türkleri bezdirmeye yönelik gerçekleştirilen en sert baskılardır İlk amaç Bulgaristan'da yaşayan Türklerin varlığına son vermek olmakla beraber bir diğer amaç ise yaşayan Türkleri Bulgarlaştırmaktı. Ağır baskılar içeren "*Hristiyanlaştırma Dönemi*" başlatıldı Bu Hristiyanlaştırma sürecinde ağır katliamlar gerçekleşmiş ve direnen Müslümanlar katledilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarında en güçlü olduğu dönemlerde dahi Hristiyan vatandaşlara saygı göstermiş ancak Hristiyan uluslar Osmanlı'nın ilk güç kaybettiği dönemde Müslümanlığı ve Türklüğü yok etme çabasına girmiştir. "*Güçlü ve görelî olarak daha gelişmiş olan Osmanlı Devleti, eğer isteseydi neredeyse Balkan nüfusunun büyük bir bölümünün dinini değiştirmeyi hatta onları Türkleştirmeyi başarabilirdi.*" (Karpat, 2012:29)

Bulgar komitacıları Müslüman halkı yalnızca öldürmekle kalmamış bunun dışında köyler yağmalanmış yaşanmaz duruma getirilmiş. İşkenceler yapılmış, kadınlara ve kız çocuklarına tecavüz edilmiş ve tecavüz ettikten sonra öldürmüştür.

Bu vahşet karşısında bu topraklarda yaşayan Türkler evlerini köylerini terk ederek kendilerine yeni yaşam alanları bulmak üzere bu topraklardan ayrılmıştır. Bu dönemde yaşananlar Bulgaristan Türkleri'nin hafızasında şüphesiz ki derin izler bırakacaktı.

Bunun sonucunda Bulgaristan'dan toplu Türk göçleri yaşanmıştır. Yaklaşık 200.000 kişinin yaşadığı yerleri terk ederek göç etmeleri ile sonuçlanmıştır. Savaştan sonraki yıllarda yani 1914-1934 yılları arasında yaklaşık olarak yılda 10.000 kişi Türkiye topraklarına göç etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki göç sayısına bakıldığında 100.000 civarındaydı. (Şimşir, 1985:57)

2.6.3. Yunanistan

Yunanistan'ın bağımsızlığından hemen önce başlayan ve daha sonra da devam eden Türklerin Yunan topraklarından atılma çabaları da Bulgarlardan çok farklı olmamıştır.. Toplu katliamlar, işkenceler yaşanırken aynı zamanda dinlerini değiştirmeye yönelik ağır baskılar yapılmıştır.. Yunan baskılarının amacı topraklarında bulunan Türkleri en aza indirmek kalanları ise Türk yapısından arındırarak Yunanlaştırmaktı. (McCharty:11) Aslına bakılırsa bu neredeyse tüm Balkan devletlerinin izlediği ortak politikaydı. Bu politika ile Türklerin varlığını Balkan topraklarından tamamen silmek amaçlanmaktaydı.

Selanik Yunanların eline geçtikten sonra mevcut durumu Kölnische Zeitung gazetesi muhabiri şu sözlerle yansıtmıştır: *“Selanik'teki AyiaSofia Camii üzerinde haç yükseliyor yeniden. Yeni fatihler haçı diktiler, ama nerede Hristiyanlık ve insanlık belirtileri? Haç, merhametin sembolüdür, ama Rumlar kanla lekelediler onu. Talan, katliam, ırza geçme, korkunç oranlarda yükseldi. Çeteler yakın köylerdeki Müslümanlara yapmadıklarını koymadılar. Çok sayıda göçmen açlıktan ya da süngüyle öldü. Yunanlıların beslemeyi kabul ettikleri silahları alınmış Osmanlı askerlerinden çoğu keza açlıktan öldü.”*(Çelen, 2014:277)

Osmanlı İmparatorluğu'nun işgal politikasının aksine Balkan devletlerinin politikası işkence ve katliamlara dayanmaktaydı. Selanik'in durumunu o gün şöyle özetliyordu. *“Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci başkenti olan bu şehirde hüznü ve buruk bir bayram kutlandı. Bütün camiler, göçmenler ve askerlerle dolu olduğundan*

bayram namazı ancak iki camide kılındı. Ne top atıldı, ne de resmî kabul yapıldı. Eski askerler ve hatta subaylar önemsiz sebeplerle öldürülüyorlardı. Birçok Müslüman ileri gelen, Pire'ye sürülmüştü. Şehrin dışında yollar öldürülen göçmenlerin cesetleriyle doluydu".(Çelen, 2014:278)

Osmanlı açısından bakıldığında ise tam aksi bir politika izlediği dikkati çekmektedir. Halil İncik konuyu “Ceneviz ve Venedik, İslam memleketleriyle ticaretleri dolayısıyla feodal Avrupa'nın bu haçlı girişimlerinin iyi karşılamadılar. Haçlı Seferleri için Papa'nın izniyle Hristiyan hükümdarlar, kendi uyrukları üzerine ağır vergiler yüklemeye kalkıştılar; bu da halkın hoşnutsuzluğuna neden oluyordu. Osmanlı İmparatorluğu ise, köylü kitleleri arasında hoşnutsuzluktan bilinçli olarak yararlanıyor; kilise ve senyörlerin aksine köylünün koruyucusu rolünü benimsiyordu.” şeklinde açıklamaktadır (İncik-B,39)

2.6.4. Sırbistan ve Karadağ

Bulgarlardan sonra en fazla baskı yapan Balkan halkı Sırlardır. 5 Aralık 1912'de Kosova'da katledilen insanların sayısı neredeyse 20.000'di. Katliamların son derece ağır olduğu bir diğer yer ise Priştine'ydi. Priştine'de ise katledilenlerin sayısı 5.000 civarındaydı. Bu anlamda Sırp kralının bizzat verdiği emirde söylediği söz Türklere ve Müslüman Arnavutlara olan nefreti ortaya koyar nitelikteydi “*"Bu adamlar benim ne işime yarar? Öldürsünler, yalnız kurşunlanarak değil; o cephane israfı olur; değneklerle dövülerek"*(Ağanoğlu:79) Yalnızca bu sözden bile Sırların Balkan topraklarında yaşayan Türklere ağır baskı yapacakları açıktı. Türkler açısından değerlendirildiğinde Türklerin de bu yapılanlara benzer baskılar yaptıkları ileri sürülmektedir Özellikle anadili Türkçe olmayan Müslüman Arnavutların baskı ve zulümle Müslümanlaştırıldıkları iddia edilmektedir. Ancak bunun doğruluğunu kanıtlayan bir belgeye rastlanmamaktadır. (İncik-C,21)

Şüphesiz ki gerek Balkan Harbi gerekse Balkan Harbi'nden sonra yaşanan mezalimler oradan göç eden insanların hafızasında derin izler bırakmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkim olduğu yıllarda birbiri ile komşuluk ilişkisi kurmuş ve beraber yaşamış insanlar birbirlerine nasıl düşman olabildiklerini gören halklar

birbirine güvenmemeyi /ilişki kurmamayı ve kendi gibi olanla beraber olmayı tercih etmişlerdir. Bu özellikle Türkler ve Müslüman Arnavutlar üzerinde derin izler bırakmıştır. Bu korku çeşitli dönemler de Türkiye'ye göç etmeye neden olmuş. Hem Osmanlı döneminde hem de Türkiye döneminde parçalar halinde Türkiye ye göç ettikleri görülmüştür.

Balkan Savaşları sonrasında devam eden baskılar aynı zamanda 1915 sonrasındaki göçleri doğurmuştur. Sivil halka yapılan bu mezalimler ve yakılıp yıkılan köyler kaybedilen mallar aynı zaman da 1915 sonrası Türk göçlerini doğurmuştur. Bu yaklaşık olarak 115.000 Türk'ün Balkan topraklarına göç etmesine neden olmuştur. (Oğuzoğlu, 2002:18)

2.7. Türkleri Göçe İten Temel Nedenler

Türkleri göçe iten ana sebepler yakından incelendiğinde Müslüman halka yapılan işkenceler ve 93 Harbi'nden sonra kaybedilen topraklar olarak görülmesine rağmen bu ortamın kısmen yumuşama yaşandığı yıllarda da göçlerin devam ettiği görülmektedir. Bu dönemden sonra yaşanan göçler milliyetçilik, dini nedenler ve ekonomik nedenlerden dolayı yaşanmıştır. Balkanlar'da yalnızca savaş ve katliamların göçe neden olmadığı bu anlamda açıktır. Bu nedenle göçleri yalnızca savaşlara bağlamak hatalı olacaktır. Aynı zamanda savaşa iten nedenlerinde aşağıda sayılan gerekçeler olduğu unutulmamalıdır.

2.7.1.Balkanlarda Milliyetçilik

Osmanlı İmparatorluğu incelendiğinde; milliyetçilik hareketlerinin aslında ilk olarak Balkanlar'ın Hristiyan unsurlarında ortaya çıktığı görülmektedir.. Balkanlar'da kaybedilen toprakların temel nedeni farklı milletlerin milliyetçiliği olmuştur. Bu dönemde Türk hâkimiyeti Balkanlar'daki bütünlüğü sağlamaktaydı. *“Türk Hâkimiyeti bugün ortadan kalksa başlayacak olan ırk kavgasında ilginç milliyetlerden biri ve ya diğeri şüphesiz yok olacaktır. Ancak hâlihazırda ki vaziyette şimdilik hepsi muhafaza edilip yan yana mevcut olabilirler.*(Özbilen, 2014:113)

Osmanlı'da milliyetçilik yüzünden kaybedilen topraklar sayıldığında Romanya, Karadağ, Yunanistan, Bulgaristan, Sisam, Girit adalarını ve en son da Rumeli olduğu görülmektedir. Ziya Gökalp (1976: 89), milliyetçiliğin gücünün Osmanlı aydınları tarafından zamanında fark edilemediğini, boş yere önünün alınmaya çalışıldığını, bu gücün biraz da İslâmlığın ve Osmanlılığın çıkarı için kullanılmasının düşünülmediğini ifade etmektedir. *“Balkanlardaki Pomaklar da Müslümanlıkları dolayısıyla Osmanlı-Türk kimliğini benimsemiş ve kimliğin bedelini kanla ve ıstıraplarıyla ödemiştir. Osmanlılık, Türklük için bir ön aşamadır. Ve 19. yüzyılda dini, dili farklı insanlar bir Osmanlı eliti oluşturuyordu.”* (Ortaylı, 2015:30)

Balkanlar'da kaybedilen toprakların bir milliyetçiliğin sonucu olarak ortaya çıkmasından sonra bu bölgede yaşayan Türk ve Müslümanlar'da da Türk milliyetçiliği yayılmaya başlamıştır. Bunun temel nedeni kendi benlik kültür ve dinlerini korumak olarak görülmüştür. Balkanlar'daki milliyetçiliğin kökenlerine bakıldığında milliyetçilik tarihi kadar eski olduğu görülmektedir. Bunun ana nedeni Balkan halklarının etnik yapısındaki canlılıktır. Hiç kuşkusuz Balkanlar'da en geç ortaya çıkan milliyetçilik Türk milliyetçiliğidir. Bu anlamda Namık Kemal'in “vatan” diye bahsettiği kavram bugünkü anlamından çok Osmanlı ve İslam'ı temsil etmekteydi (Ortaylı, 2015:15).

Milliyetçiliği, isteğe bağlı(Batı) ve organik(Doğu) olarak iki kutuba ayıran Özkırımlı Balkan milliyetçiliğini altta daha yaygın olduğunu savunur. Bu anlamda Balkan milliyetçiliği Doğu blok milliyetçiliğini temsil etmektedir. Balkan uluslarının milliyetçilik kavramına daha duygusal baktıkları görülmektedir. Bunun temel nedeni orta sınıfın güçsüz kalması ve alt-üst grupların arasında ciddi ekonomik-ideolojik farklılıklar bulunmasıdır. Bu durum alt grupta duygusal/şiddetli milliyetçiliğin doğmasına neden olmuştur.(Özkırımlı, 1999:55)

Balkanlar'da oluşan milliyetçilikte de çıkış aşaması çerçevesinden ele alındığında direk bir milliyetçilik olmadığı dikkati çekmektedir. Adı geçen milliyetçiliğin aslında “Panislamizm'i” yani İslam uluslarını birleştiren bir milliyetçilik olduğu açıktır (Ortaylı, 2015:33) *“Osmanlı millet sisteminde, aynı zamanda ümmet topluluğu anlamına gelen millet kavramı etnik değil, dini grupları belirtmek için cemaat karşılığı olarak kullanılıyordu. Geleneksel ayırt edici çizgiler ulusal değil dinsel.”* (Ulusoy, 2014:60)

Aslına bakılırsa Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti söz konusu olan tüm yerlerde Türklükle övünmek duygusu çok uzun süre var olmamıştır. Türklüğünü zaten yaşayan bir milletin Türklüğü kaybetmemek adına herhangi bir çabaya girmemesi ve dahası Türklüğü ön plana çıkarma gereği duymaması bunun ana nedenini oluşturmasıydı. “*İstanbullular kendilerine şehri adını veriyor, taşralılara ise coğrafi yakınlığına göre Arnavut, Arap, Kürt, Laz diyorlardı. Rumeli ahalisi umumiyetle Arnavut'tu.*”(Gökalp, 2013:37) Yani Osmanlı'da Türk kimliğinin ön plana çıkarılmasına gerek dahi duyulmazdı. Kunhser'in ifadeleri de bu yargıyı destekler niteliktedir. “*1908'de bir İngiliz “Türkiye’de bir Müslümana “Türk müsün?” diye sorduğunuz zaman size muhtemelen “Ben Osmanlıyım” yahut buna benzer bir cevap verecektir. Bir Osmanlı eğer bir adam için “Türk’tür” derse bu adamın köylü ya da kaba saba bir insan olduğu anlamına gelir.*”Bakıldığı zaman milliyetçilik Balkanlarda ilk olarak Ortodoks Hristiyanlar arasında ortaya çıkmış ve İmparatorluğun Müslüman tebaası,1908 yılına kadar yani Jön Türk İhtilali’ne kadar tam anlamda bir milliyetçilik deneyimi yaşamamıştır.(Karpas, 2011:35)

2.7.1.1. Osmanlı Hâkimiyetinden Sonra

Osmanlı'nın Balkanlardaki hâkimiyeti sona erdikten sonra Türklerin buldukları ülkelerde etnik kökenlerinden kaynaklanan baskı görmeleri sonucunda kendi içlerine kapanarak bir direnç göstermeye başlamışlardır. Bu durum Rumeli Türkleri'nde güçlenen bir milliyetçilik olarak geri dönmüştür. (Şen, 2004:44) Bu güçlü milliyetçilik duygusu, Türklüğün hem övünç kaynağı hem de kaybedilmemesi gereken bir değer olarak görülmesini sağlamıştır.

1912'ye gelindiğinde ki, bu dönem Balkan Savaşlarını temsil eder, bu dönemden sonra dikkati çeken Yunan ve Bulgar Milliyetçilerin başvurduğu Türkleri temizlemeye yönelik olarak katliamlardır. Burada amaç Türkleri bu topraklar üzerinden kazıyarak bu topraklar üzerinde bulunabilecekleri miras talebinin önüne geçmektir. Bu anlamda Balkanlar'daki milliyetçiliği çetecilik faaliyetleri olarak da görebiliriz. (Ulusoy, 2014:54)Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkmasında Arnavutların ayaklanmasının çok büyük etkisi vardı. Çünkü çok önemli bir kısmı Müslüman olan

Arnavutlar, Osmanlı'nın ve Türklerin en büyük destekçisi olarak görülürdü. Bu anlamda Arnavutların ayaklanması tam bir hayal kırıklığı olmuştur. Ve İslam üstüne kurulan milliyetçiliğin kopuşunun başlangıcını temsil etmiştir.

“Makedonya, 20. yüzyılın başlarında Selanik, Manastır (Bitola) ve Kosova illerinin hemen hemen hepsini kapsayan bir büyüklüğe sahip olup, şehirde 1,6 milyon Müslüman, 900.000 (Makedon-Bulgar) 280.000 Rum, 110.000 Sırp ve 25,000 kadar Ulah yaşıyordu. Müslüman nüfusu üç ayrı etnik (Türk, Arnavut, Pomak) gruba ayırmak mümkün olsa da patrikte bunların tümü, kendilerini Müslüman olarak bir bütünün ayrılmaz parçaları saymaktadırlar.” (Karpaz, 2012: 8)

1912 yılında Rumeli'deki nüfusun dağılımı; İslam: 2.187.000, Bulgar: 965.000, Rum:957.000 ve Sırp:329.000'di. Bu dağılım içerisinde İslam olarak değerlendirilen kısmı ise; Türk, Arnavut, Boşnak, Tatar ve Pomaklar oluşturmaktaydı. İslam içerisinde yer alan Türk nüfusunun oranı ancak 1/3'dü. Bu yüzden Arnavutlar'dan alınabilecek destek ne denli önemliyse ayaklanma da o kadar önemliydi. (Çelen, 2014:184)

1912'den sonraki süreçte Türk bilincinin uyandığının önemli bir kanıtı da Mustafa Kemal'in sözleriydi. Sofya'dan Cebesoy'a gönderdiği mektup şu sözleri içermektedir: *“İngiliz-Alman rekabeti ve yeniden büyüyen Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan'ın iddiası yüzünden, pek yakında dünya harbinin patlayacağına inanılabilir. Hiçbir hazırlığımız olmadan acele bu harbe de sürüklenecek olursak, Anadolu'muz, Boğazlarımız ve 500 yıllık Türk İstanbul'umuz muhakkak tehlikeye girer. Bu sefer, bir kelime ile. Türklüğümüz mahvolur. Bundan sonra hiç olmazsa kendimizi hülyalara kaptırmamalıyız. Zira telafisi mümkün olmayacak bir felaketle karşılaşırız. Gerçekte hiçbir hissiyata aldanmadan, kesin kararımız, Türk çoğunluğunun çizdiği hudut hem dış siyasetimizin hem de savunmamızın temel taşı olmalıdır”* Türk milliyetçiliğinin tohumları Selanik'te atılmaya başlandı. Bu dönemde yayımlanan *“Genç Kalemler”* en temel milliyetçilik dergileri arasındadır. Bu anlamda Ziya Gökalp, Rumeli'de Türk milliyetçiliğini hareketlendiren ilk isimlerdendir.(Karpaz, 2012:11)

Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışı ile beraber 1930'lu yıllarda nüfus hareketleri başlamıştır. Bu hareketlilik özellikle Rumeli'de bulunan Türk nüfusunun Anadolu'ya göçünü beraberinde getirmiştir. Trakya ve Anadolu'ya gerçekleşen bu

mübadeleler sonucunda Rumeli'deki Müslüman ve Türk unsurlar iyice azalmıştır. 1930-1945 yılları arası Rumeli'de azalan Türk hâkimiyeti bu topraklarda yaşayan Türklerin içiçe ve kendi içlerine kapanık olarak ve benliklerini kaybetme korkuları ile hareket etmelerine neden olmuştur.

1945 yılından sonraki dönemler aslında bu topraklarda yaşayan Türklerin en zor zamanlarını temsil etmektedir. Çünkü 1945 yılı Rumeli de kaybedilen 150.000 daha Türk Müslüman unsurları temsil etmektedir. *“1945'ten sonra kardeşliği, insanlığı ön plana koyduğunu ilan eden Balkan komünist idarelerinin Müslümanlara hâkim olan faşist, milliyetçi, hükümetlerin tutumundan farklı olmamıştır. Yugoslavya'nın Tito hükümeti 150.000 kadar Müslümanı sınır dışı etmiştir.”* (Karpat, 2012:12) Balkanlar'da organik milliyetçilik bulunmaktadır. *“Coğrafi şartların belirlediği doğal kapalılık, birbirlerine bitişik yaşamalarına rağmen, kültürel açıdan izole ve birbirlerine uzak, hatta birbirlerine düşman halklar yaratmıştır.”* (Yetim, 2011:230)

“Balkan milliyetçiliği başka milletlerin milliyetperverliğine benzemez. Balkan milliyetçiliği baskın, suikast, bomba ve çete hareketleriyle dolu hususi, kızıl bir tarihe maliktir. Balkan milliyetperverliği yırtıcıdır, vahşidir. Balkan memleketleri hayvanat-ı vahşiye bahçelerine benzer, her hududun arkasında birbirinden demir parmaklıklarla ayrılmış diş ve turnaktan ibaret kan içici bir milliyetperverlik vardır. Bu milliyetperverlikler hudutların demirleri arasında mümtadi birbirine pençelerini uzatırlar ve yekdiğerini yırtarlar. Müştereken bizim üzerimize saldırdıkları zaman ne kadar vahşi iseler, Balkan Muharebesi'nden sonra gördüğümüz üzere kendi aralarında boğuşmaya başladıkları zaman da o kadar vahşidirler” (Tanrıöver, 1987:175-176) Tanrıöver'in de belirttiği gibi Balkanlar'da keskin bir milliyetçilik vardı. Aynı ya da oldukça yakın dilleri konuşanlar aynı ya da son derece benzer kültürlere sahip olan farklı milletler bu yüzden bir arada yaşamamıştır. Balkan milliyetçiliği öyle ki diğer tüm duyguların önüne geçmiştir.

Milliyetçilik yalnızca o günlerde Balkanlar'da kopmalara neden olmamış günümüzde de hala tam bir birliğin kurulmasının önüne geçmiştir. Bu yüzden neredeyse dilleri, kültürleri yaşayış tarzları aynı olmasına rağmen aynı topraklarda yaşayamamaktadırlar. Karpat bu durumu şu şekilde özetlemektedir. *“Bu milliyetçi-benmerkezcilik Balkanlar'da gerçek bir liberal demokrasinin kurulmasını*

engellemektedir. Ve günümüzde bile eski Yugoslavya'dan geriye kalanlara acı veren mücadelenin, kötülük dolu insanlık dışı iç savaşın asıl nedenidir.” (Karpas, 2012:57)

2.7.2. Dini Nedenler

Balkan Savaşları öncesi duruma göz atıldığında, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakim olduğu Müslüman ve Türk şehirleri vardı. Bunlar hem stratejik açıdan önemli şehirler hem de Osmanlı Avrupa'sının gelişmiş şehirleriydi. Bu anlamda buralardaki Müslüman hâkimiyetini kıramamak, Osmanlı'nın ya da Türklerin gücünü kıramamayı temsil etmekteydi. Özellikle Balkan Savaşları'ndan hemen önceki durum bu üstünlüğü kanıtlar nitelikteydi.

**TABLO-5: 1911 Yılında Balkan İllerinde Dine Bağlı Nüfus Sayıları
(McCarthy:144)**

İller	Müslüman	Rum	Bulgar	Toplam
Edirne	760,000	396,000	171,000	1,427,000
Selanik	605,000	398,000	271,000	1,348,000
Yanya	245,000	331,000	-----	561,000
Manastır	456,000	350,000	246,000	1,065,000
İşkodra	218,000	11,000	-----	349,000
Kosova	959,000	93,000	531,000	1,063,000
Toplam	3,242,000	1,558,000	1,220,000	6,353,000

Tablodan da görüldüğü üzere Balkan Savaşları öncesindeki Müslüman halkın büyük bir nüfus üstünlüğü görülmektedir. Yaklaşık olarak yüzde 51'ini temsil etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da hâkim olduğu dönemlerde dini hoşgörünün hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Tüm uluslar hem etnik kimliklerini korumuşlar hem de dinlerini özgürce yaşayabilmişlerdir. Ancak 93 Harbi'ne gelindiğinde Osmanlı'nın da güç kaybetmesinin etkisiyle bu sükûnet ortamı bozulmuştur.

Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyeti kırıldıktan sonra Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında hissedilir derecede bir ayrımcılık var olmuştu. “*Vatanın gittikçe girdab-ı felakete yaklaşmakta olduğunu herkes anlıyordu. Hristiyanların himaye maksadıyla Avrupa'nın müdahalesi, memlekette, evvelkinin aksi aksi bir müsavatsızlık hâsıl etmişti. Şimdi İslamların hiç bir işine bakılmıyor, memurlar Avrupa'nın nazar-ı dikkatinin matuf olduğu Hristiyan tebaa ile meşgul oluyordu. Onlara karşı yapılan haksız bir muamelenin müsebbibi derhal tecziye ediliyor, ötede İslamların hakkı aranmıyordu. Diğer taraftan ecnebi zabitan ve memurunun vücudu, İslamlar üzerinde fena bir tesir yapıyor, bunlarda yavaş yavaş bir kin uyandırıyor. Fakat idare-i sabıkanın muamelesi karşısında kimse sesini çıkaramıyordu.*” (Cengiz, 2015:23)

Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle dini nedenlerde Hristiyan halkı büyük bir hoşgörü sağlanmıştır. O dönemdeki anılarında Okar mevcut durumu şu şekilde ifade etmektedir. “*Biz dini meselelere karışmayız. Kilise içinde kavga olur biter, biz de sağ kalanları doğruca merkeze getirir başka hiçbir şeye karışmayız. Çünkü büyük mesuliyettir.*” (Okar, 2013:93)

Müslümanların dinlerini yaşamalarına müsaade edilmemiş bu konuda son derece ciddi baskılara maruz bırakılmışlardır. Bunun en temel nedeni Türklerden ve kültürel anlamda Türklere benzeyenlerden Balkanları arındırmak olmuştur. Çünkü genellikle Osmanlı'nın gücünden dolayı diğer Müslüman unsular ki bunlar Boşnak Pomak ve Müslüman Arnavutları temsil ediyordu; Türkleşme ve Türk kültürünü benimseme yoluna gitmiştir. Bunun için ilk amaç Müslüman halkın dinlerini değiştirmeleri yönünde baskı yaparak dinlerini değiştirmelerini sağlamak olmuştur. Bu anlamda 93 Harbi'nden itibaren başlayan bu baskılar günümüze kadar sürmüştür. Bunun en önemli kanıtı ise 1989 yılında Bulgaristan'da yaşayan Türklerin yaşadıklarıdır. (Halaçoğlu:38)

Bulgar Halkının Bulgaristan'da yaşayan Müslümanlara yönelik en önemli amacı Bulgaristan topraklarından arındırmak olurken, ondan sonrasında ise gelen amaç burada yaşayanları Bulgar Ortodoks kilisesine bağlamak amaçlanmıştır. Elbette ki Rumlar'da da bu durum farklı değildi. Rumlar da Rum Ortodoks Kilisesi'ne bağlama amacı güdüyorlardı. Bulgarlar girdikleri yerlerde ilk olarak büyük camileri kiliseye çevirmişlerdir. Direnen halkı ise işkence yaparak öldürmüşlerdir. (Halaçoğlu:41)

Bulgarlar aynı zamanda Müslümanların dinlerini değiştirmeleri için süre tanımışlar ve bu süre genellikle 4 günü kapsamış ve de bu sürede dinlerini değiştirmeyenleri öldürmüşlerdir. Hristiyanlığı kabul edenleri ise Bulgarlaştırmak amacıyla Bulgar mekteplerine göndermişlerdir. Üstelik bu faaliyetleri sürdürenler yalnızca devlet değil aynı zamanda komitacılar da olmuştur. Bulgarlaşmayan Müslümanlara katliam yapmaktan geri durmamışlardır.

Bulgarların yaptıkları baskılar aynı zamanda Müslüman isimlerini yok ederek isimler Hristiyan isimlerini Müslümanlara koymak şeklinde de olmuştur. Bunu aynı zamanda 1989 Türk göçünde de görülmektedir.

2.7.3. Ekonomik Nedenler

Anlatılan tüm savaş durumlarının yarattığı ekonomik etkiler şüphesiz ki tartışılmaz çünkü hem 93 Harbi'nde ancak asıl Balkan Savaşları'nda Balkan Devletleri tarafından girilen tüm topraklar yakılıp yıkılmış yani Türklerin yalnızca canına değil aynı zamanda malına da zarar verilmiştir. Bu tahribat sonucunda çoğu Türk'ün yaşadıkları evler dâhil kalmamıştır. Mevzubahis gerçeklik, göçe iten temel ekonomik nedenler arasında yer almaktadır. Can güvenlikleri olmamasına rağmen ekonomik açıdan Anadolu topraklarında zarar göreceğini düşünen Türklerin Balkan topraklarında da mallarına zarar verilince bu topraklara bağlayıcı neden ortadan kalkmıştı.

Aynı zamanda Bulgar çetecileri yerli halkı adeta vergiye tabii tutuyordu. Bu dönemde durum şöyle ifade edilmektedir. *“Kırçova 1500 haneli büyük bir Ulah köyü ve merkezi idi. Geceleri komitaların buraya girip çıkma ihtimaline binaen devriye gezer ve ahalinin istirahatini temine çalışırdık. Bizim taburun buraya gelmesinden evvel Bulgar komitaları bu nahiye merkezini zapt etmişler ve ahaliden vergi toplamışlar...”* (Okar, 2013:39)

Prof. Dr. Halil İnalçık Balkanlar da yaşanan asıl sorunun toprak sorunu yani ekonomik sorun olduğunu belirtmektedir. *“Fetih döneminin başarılı toprak paylaşım sistemi, 17'nci yüzyılda bozulmaya başlamış ve 19'uncu yüzyıl başında ise kaldırılmıştı. Bu sistemin bozulmasıyla birlikte miri/kamu toprakları Osmanlı*

yönetiminin de desteğiyle Müslüman ağalar toplamaya başlamış ve bu oluşan despotik derebeylikler Hristiyan köylüleri yarıcı olarak kullanmışlardı.” Doğu despotizmine dayanamayan Bulgarlar kendi topraklarına sahip çıkmak için harekete geçmiştir. Toprak meselesinde ki bu olaylar ileriki dönemlerde siyasal ayaklanmalarında temelini oluşturmuştur. (Hürriyet,2009) Divitçioğlu’da Asyanın Batı’dan daha farklı bir gelişme şekli gösterdiği belirtilmektedir. Bu anlamda Asya feodal beyler açısından Batı’ya uyum sağlayamamıştır. Batı’da kapitalizmin ilerlemesi Balkan uluslarının Osmanlı ekonomik-toplumsal yapısına uyum sağlayamaması sorununu doğurmuştur. (Divitçioğlu, 2015:140-141)

Zaten üzerinde durulduğunda asıl amaç yalnızca öldürmek değildi aynı zamanda da göç etmelerini sağlayarak Balkanlar’daki Türk varlığına son vermektir. Bunun için göçe zorlamak adına Türklerin yaşadıkları yerlere de zarar verildi. Bu şekilde Türklerin ekonomik durumlarına zarar verilerek Balkan topraklarında yaşayamamaları amaçlandı. Savaş sırasında yaşanan durumu ve yaşanan sefaleti Alman Binbaşı Hochwaechter şu şekilde aktarmaktadır. *“İstasyonda korkunç bir hava esiyor. Yerli halkın hepsi kaçmış. Kadın ve çocuklar manda arabalarıyla uzun kollar halinde demiryolu boyunca ya da kestirmeden Tekirdağ'a gidiyorlar. Köyleri yanmış, yersiz yurtsuz günlerce oradan oraya dolaşıyorlar. Karışıklık gittikçe artıyor, manzara tam sefalet ve perişanlık. Çocuklar yarı çıplak, kadınlar çamurda çıplak ayak.”* (Arslan:2011)

Genel olarak uygulanan politikada Hristiyan orduları Müslüman köylere ilk olarak giriyor ve ardından çeteciler girip bu bölgeleri yağmalıyordu. Bu şekilde yakılıp yıkılan Müslüman köylerinde pek yaşama imkânı kalmamıştı. Türkler göçe zorlanarak buralara Balkan ulusları yerleştirilmesi amaçlanmıştır. Cemil Efendi'den alınan 2 Ağustos 1913 tarihli raporda, *"Bulgarların bu civarı istilâsından 15-20 gün kadar sonra Türk köylerinde mezâlimin başladığını ve Bulgar hükümetinin Hristiyanlara, Müslümanları katletmek, kalanlarını hicrete mecbur etmek suretiyle, arazi ve mallarının kendilerine kalacağını bildirmesi pek çok masum insanın öldürülmesine sebep olmuştur"* denilmiştir. (Arslan:2011)

Bir taraftan bakıldığında ekonomik açıdan son derece zor durumda olduğu topraklarda yaşamak yerine Türkiye’ye göç edip en azından can güvenliği sağlama eğilimi olmuştur. Özellikle Türkiye’nin destek sağlamasıyla göçler hızlanmıştır.

Nitekim 1935 CHP parti programına göre “*yurtdışından gelecek Türklere her türlü yardım ve kolaylığın gösterilmesi öngörülmektedir*” (Ağanoğlu, 2001:276).

Ayrıca unutulmaması gereken bir diğer nokta da mübadele yıllarında Türkiye'nin verdiği ekonomik destekti. ” *Mübadele göçmenlerine tarla, bağ, bahçe, zeytinlik vb. Taşınmazların dağıtımıyla ilgili olarak, hükümetçe hazırlanmış olan genelgede ayrıntılı bir dağıtım ve paylaşırma planı oluşturulmuştur. Bu yöntemle, yerleştirilmiş olan mübadele göçmenlerine 5.000.000 dönüm arazi, 4.300.000 adet de zeytin, incir ve meyve ağacı dağıtılmıştır*” (Arı:2006) Bu aynı zamanda can ve mal güvenliği olmayan Türklerin göç konusunda cezbetmiştir. Bunun yanında göçmenleri ekonomiye katmak için onlara tarım yapabilecekleri araç gereçler verilmiş, hayvan desteği sağlanmış ve para desteği de sağlanmıştır. (Arı:2006)

1945 ve 1950 yıllarında Yugoslavya'dan göç edenleri de ekonomik olarak göçe iten durum Ağustos 1945 de çıkarılan bir kanunla düzenlenmiş olan Toprak Reformu'dur. Birçok köylünün topraklarına el konuldu. El konulan araziler millileştirildikten sonra topraksız köylüye ya da küçük toprak sahiplerine dağıtılacağı belirtildi ancak millileştirilen arazinin yalnızca yüzde 51'lik kısmı dağıtıldı. (Crampton, 2006:10)

2.8. Yugoslavya'dan Türk Göçleri

Yugoslavya, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan bir devlettir. Ülkenin adeta merkezi konumunda olan Sırbistan ise 1804 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanmıştı. 1878 yılında Berlin Anlaşması'ndan sonra ise tam olarak bağımsızlığını kazanmıştır. Yugoslavya'nın dağılmasından sonra onun yerini birçok küçük Balkan Devleti almıştır. Dağılmadan önce ise Sırbistan, Hırvatistan, Bosna Hersek, Kosova, Makedonya, Slovenya ve Voyvodino bölgelerini içermektedir. (Crampton, 2006:10) Bunlar 1990'da Yugoslavya'nın dağılmasına kadar bazı mutlak haklarına sahip olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir.

1912 yılında Balkan Savaşları'nda Yugoslavya ile ilişkiler gerilmişti. Kısmen bir yumuşamanın Lozan Anlaşması'yla ilişkilerin durulduğunu görülmektedir. Aslına bakılırsa Yugoslavya'dan gelen yoğun göçler özellikle 1952-

1967 yılları arasında görülmektedir. Bu dönemde yaşana göçler kitlesel göçler olarak görülebilir.

1920’li yıllarda Arnavutlara karşı bir yapılanma olarak görülmektedir. Arnavut halk her türlü sosyal ekonomik ve kültürel haktan mahrum edilmiştir. 1930’lu yıllara gelindiğinde aynı durum Türklere karşı söz konusu olacaktı. Ancak 1920-1930 arasına bakıldığında kısmen daha durgun bir Yugoslavya-Türkiye ilişkileri görülmektedir. 1930’a gelindiğinde Yugoslavya’da yaşayan Türklerin topraklarının millileştirme amacıyla el konulduğunu görülmektedir. Bu da ekonomik anlamda da Türklerin zor durumda kalmasına neden olmuştur.(Öksüz, 2000:185)

TABLO-6: 1923-1938 Yılları Arasında Yugoslavya’dan Türk Göçleri (Öksüz,2000:185)

GÖÇ EDİLEN YILLAR	GÖÇ EDEN SAYISI
1923-1933	108,079
1934	3,129
1935	3,489
1936	250
1937	65
1938	71
TOPLAM	115,273

Ekonomik yani mali nedenler açısından bakıldığında ilk olarak miras yoluyla toprakların bölünmesi ve genellikle tarım ile uğraşan Türklerin miras yoluyla toprakların bölünmesinden dolayı azalan topraklar sonucu zor durumda kalmışlardır. Bir başka neden düşünüldüğünde “100 dekardan büyük toprak sahibi olanların topraklarına el konulması, ticaretin tehdit edilerek esnafın malının müsadere edilmesi, işçilere ideolojik ayırım yapılması, verginin takdire tabi oluşu nedeniyle Türklerin yüksek oranda vergiye tabi tutulması vb.”(Ağanoğlu, 2001:321) gibi uygulamalar geldiğinde Türkler son derece zor durumda kalmıştır.

Bu durumda etkisiyle henüz yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ne 1923-1939 tarihleri arasında 120,000 Türk Yugoslavya’dan göç etmiştir. (Karpat:2005) Göç

edenler arasında 1923-1933 arasında gelenler serbest göçmen olarak göç etmiştir. Serbest göçmen olarak gelenlerin sayısı 108,179 kişi olduğu görülmektedir. Bunun dışında 1932-1940 yılları arasında ise iskânlı göçmenler Türkiye topraklarına göç etmiştir. Bu göçmenlerin ise yaklaşık sayısı 5,894'dir. (Ağanoğlu, 2001:320)

1945 yılına gelindiğinde Tito önderliğinde ki Yugoslavya görülmektedir. Tito döneminden hemen önce vurguladığı değerler aslında Türklere umut vaat ediyordu. Çünkü parti Yugoslavya'da bulunan tüm etnik gruplara eşit hak ve eşit güvenlik hakkı tanıyacaklarını vurguluyorlardı. (Crampton, 2006:11)

“Kasım 1945 seçimlerinde oyların % 90'ını Komünist Parti yönetimindeki Halk Cephesi Koalisyonu almıştır” (Yugoslavya, 2006). Bunun sonucunda Yugoslav Komünist partinin Sloven ve Hırvat kökenli lideri olan Josep Broz ya da bilinen ismi olan Tito dönemi başlamıştır. Tito'nun üç yönetim ilkesi bulunuyordu ve aslında bunlar barışı birliği ve kardeşliği vurguluyordu. Bunlardan ilki yerel özgürlüklerin sağlanmasıydı. İkincisi ise tam da içinde birçok etnik gurubu barındıran bir ülkenin dağılmamak adına bulundurması gereken bir ilkeydi: kardeşlik ve birlik içinde tek parti altında etnik uyumun sağlanmasını amaçlıyordu. Son olarak üçüncü madde ise dış politikada bağlantısızlık anlayışıyla dünya barışına destek sağlamayı amaçlıyordu. (Sander, 2011:576)

1946 yılının Ocak ayında Yugoslavya'da yeni Anayasa dönemi başlamıştır. Bu anayasa tamamen eşitlikçi söylemler içeriyordu. Bu anayasa tüm Yugoslav vatandaşlarına ırk, millet, dil, inanç eğitim ya da sosyal statü farkı gözetmeden eşit haklar tanıyordu. Ancak durumun hiç de anayasa da yazdığı gibi olmadığı açıktı.(Crampton, 2006:11)

Bu dönemde Yugoslavya'da kolektif yaşamın belirlenmesinin doğrudan etkileri Türkiye'ye yansımıştır. Şöyle ki 1945'den sonra göç eden Türklerden neredeyse tamamı hiç bir maddi gücü olmadan Türk topraklarına göç etmiştir. Bunun temel nedeni devletin mallara el koymasındı. Göç edenlerin Yugoslavya topraklarındaki malları kalmış ve kendileri ciddi maddi sıkıntılarıyla beraber Türkiye topraklarına göç etmiştir.

Tito döneminin hemen sonrasında yaşanan göçler bize gösteriyor ki Komünist Parti'nin barışçı söylemlerine rağmen Müslümanlara karşı barışçı bir yol izlenmemiştir. Ancak 1961 yılında Müslümanlar *“etnik”* olarak tanınmıştır. Millet

olarak tanınmaları ise 1971 yılını bulmaktadır. Yugoslav otoritelerce Müslümanların kendi başına bir ulusal kimlik olarak tanınması ise 1981 yılını bulmuştur. (Crampton, 2006:21)

“Türk evlerinin mahrumiyetine saygı duyulmayarak Türk olmayan unsurların ve komünistlerin evlere mecburi kiracı olarak yerleştirilmesi, kıyafetlere ve özellikle kadınların örtülerine müdahale edilmesi ve yasaklama getirilmesi, okullarda komünist propaganda, Slavlarla yaptırılmak istenen zorunlu evlilik, Türklerin Slav köylerine iskân mecburiyeti” (Ağanoğlu, 2001:321). Bu dönemde yaşanan bu kişisel hayata olan müdahale de Müslüman ve Türk halkı rahatsız etmekteydi.

Bu dönemden sonra Müslüman ve Türk vatandaşlar da epey azalan bir nüfus görülmektedir. Azalan bu nüfus kendi içine kapanık ve Balkan savaşlarından itibaren Müslüman ve Türklere çeşitli baskılar yaratmış ve de bu kendi içlerine kapanık bir toplum yaratarak diğer uluslarla sınırlı derecede iletişim kurulmaya ve fırsat ele geçtiği anda Türkiye topraklarına göç etmeyi hedeflemişlerdir. Ağanoğlu bu konudaki durumu şu şekilde ifade etmiştir. *“Eski Yugoslavya cumhuriyetleri içinde meydana gelen en ufak bir baskı, savaş ya da huzursuzluk [sonucu], Türkler ve ortak kültürü yıllarca paylaştığımız Müslüman ve akraba topluluklar sığınacak ülke [arar olmuşlardır]”* (Ağanoğlu: 2001).

Nitekim 1956 yılına gelindiğinde Türklere “siyah Toplama Kampanyası” adı altında çeşitli baskılar yapılmış sonuç olarak bu da Türkler için göçe iten bir neden olmuştu. Bu da Yugoslavya’dan çok ciddi bir göçe neden olmuştur. 1952 yılında yalnızca 32 aile yani 73 kişi göç etmesine rağmen 1956 yılında 30,162 kişi göç etmiştir.

TABLO-7: 1952 – 1967 Yılları Arasında Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçler
(Bayraklı,2007)

YIL	AİLE SAYISI	NÜFUS SAYISI
1952	32	73
1953	303	1,113
1954	2,437	9,728

1955	4,047	17,000
1956	8,083	31,969
1957	8,250	30,162
1958	8,741	18,403
1959	3,795	18,403
1960	3,417	13,304
1961	1,801	7,091
1962	1,286	3,399
1963	996	2,603
1964	318	1,288
1965	333	1,998
1966	783	3,672
1967	716	3,452
TOPLAM	46,338	175,392

2.9. Bulgaristan'dan Türk Göçleri

Özellikle 1877-1878 yıllarından sonra başlayan Bulgaristan göçlerinin 1989 gibi yakın bir tarihe kadar kitleler halinde devam ettiği görülmektedir. Bulgaristan'dan bu dönemde yaşanan göçlere bakıldığında 1879-1890 tarihleri arasında Türk topraklarına 18,033 kişi göçmüştür. Göçmenler genellikle Bulgar çetecilerin baskılarından kaçtıkları için bu bir tür zorunlu göçtür. Bu yıllarda göç açısından durgun dönemler olduğu görülmektedir. Bulgar-Türk ilişkilerinde çok ciddi bir gerginlik olmamasına rağmen bu göç hiç durmamış bazı yıllar az bazı yıllar çok olmuş ancak devam etmiştir. (Şimşir, 1996:200)

Balkan Savaşları'ndan sonra ikinci büyük göç dalgasını görülmektedir. Balkan Savaşları'ndan sonra Rumeli'den yaklaşık 200,000 kişinin göç ettiği görülmektedir. Bu göçlerin önemli bir kısmı Bulgaristan'dan olmuştur. Göç edenlerden 115.883 kişi Türk topraklarına yerleşmek için iskân talep etmiştir. (Şimşir, 1996:51)

Bulgaristan Askeri ihtilali de Bulgaristan'da yapılan göçleri hızlandıran bir diğer neden olarak ortaya konabilir. İnceleme yapıldığında 1934 yılına kadar yılda

yaklaşık olarak 10,000 kişi Türk topraklarına göç etmiş ancak 1934 tarihinden sonra bu sayı iki katına çıkmış ve yılda yaklaşık olarak 20,000 kişi Türk topraklarına göç etmiştir. (Öksüz:99)

1934-1939 yılları arasında toplam göç eden sayısına bakıldığında 198,688 kişinin göç ettiği görülmektedir. Yıllara göre Bulgaristan'dan göç edenler incelendiğinde özellikle 1935 yılında çok ciddi bir sayıya ulaştığını ve sonrasında da yüksek bir göç oranı olduğu gözlenmektedir.

TABLO-8: 1934-1939 Yılları Arasında Göç Eden Sayısı (Çolak, 2013:117)

Göç Edilen Yıl	Göç Eden Sayısı
1934	2.682
1935	24.968
1936	11.730
1937	13.490
1938	20.542
1939	17.769
TOPLAM	198.688

1940 yılından itibaren göçlerde bir azalma olduğu görülmektedir. Bu dönem İkinci Dünya Savaşı dönemleri olmakla beraber Türkiye neredeyse hiç göç almamıştır. Bunun nedenlerinden ilki Bulgaristan'ın bu dönemde yurt dışına çıkışları engellemesidir. Bu yıllara göre göç eden sayılarında 1934-1939 yıllarına göre çok ciddi bir azalma olduğu görülecektir.

TABLO-9: 1940-1949 Yılları Arasında Göç Eden Sayısı (Çolak, 2013:118)

Göç Edilen Yıl	Göç Eden Sayısı
1940	6.960

1941	3.803
1942	2.672
1943	1.145
1944	489
1945	631
1946	706
1947	1.763
1948	1.514
1949	1.670
TOPLAM	21.353

“Müslümanlara, Osmanlı Devletinden sonra da Türkiye ile birçok Balkan hükümeti arasında imzalanan çeşitli anlaşmalara rağmen Müslüman olmaları nedeniyle eziyet ediliyordu. Örneğin Bulgar Müslümanları, belirtildiği gibi Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan anlaşmalara konu olmuşlardı. 1951-52 yıllarında Bulgaristan Stalin’in tavsiyeleri üzerine Türk kökenli 152,000 yurttaşını Bulgaristan’dan sürdü.”(Karpat: 2012,251)

1984 yılında Bulgaristan da Todor Jivkov yönetimi Türk kültürel kimliğini yok etmeye çalışınca oluşmuş göçtür. Bu yıllarda Bulgaristan’da 900,000 Türk yaşıyordu, bu da yaklaşık olarak Bulgaristan nüfusunun %10’unu temsil ediyordu. 1989 göçü ise toplu ve zorunlu göçün en yakın örnekleri arasında yer almaktadır. (Akşin: 287) Bu tarihte asimilasyon ve baskı aynı anda izlenmektedir. 1989 yılında göç edenler genellikle asimile olmamak ve Türk benlik ve kimliklerini korumak adına göç ettikleri görülmektedir.

1984-1989 yılları arasında Todor Jivkov döneminde “Soya Dönüş Süreci” başlatılıyordu. Bu süreç Türklerin ana dillerini konuşmalarını yasaklayan bir süreçti. Bunun devamında da isim değişiklikleri geldi. Bulgaristan’da yaşayan Türk vatandaşların Türkçe olan isimleri Bulgarca isimlerle değiştiriliyordu. Konuya itiraz hakkı bulunmuyordu. Ancak konuya itiraz eden Türklere karşı işkenceler uygulanıyordu. (Asimilasyon ve Göç, 2014) Bu arada Bulgarlaşmaya karşı direnen Türkler hapse atılmış ya da Belene adında ki toplama kampına götürüldüler. Bu

dönemde 800 ile 2500 arasında insanın öldürüldüğü bildirilmektedir.(Akşin:287)Türkleri göçe iten bir başka temel neden din temellidir. “*Türklerin ibadet ettikleri camilerin bir kısmı kapatılmış camiye gidenler ise takip edilmiştir. İbadet tepkiyle karşılanmış, dinsizlik propagandası yapılmış, örf ve adetlere kadar müdahale edilmiştir.*” (Eroğlu, 1992:16)

1989’da yaşanan ve Türklerin Türklük duygularını yok ederek Bulgarlaştırma çalışmalarının nedenlerinden biri Bulgaristan’da artan Türk nüfusuydu. Bu nüfus artışı ve Türklerin ileride özerklik isteme ihtimaline karşı bir tür önlem ve asimilasyon çalışmasıdır. İsim değişikliği ile birlikte Türk okulları kapatıldı, Türkçe yayın yapan radyoların yayın yapmaları engellendi ve Türkçe yayın yapan gazete ve dergilerin basılması yasaklandı. (Ciğerci, 2012:114)

Aslına bakılırsa başlangıçtan itibaren korkulan durum bu nüfus dengesinin sonucu oluşabilecek Müslümanların ve Türklerin siyasi güç olarak Bulgar halklardan daha üstün konuma gelmesiydi. Bu sebeple Türklerin milli ve dini duygularını yok ederek kendilerini Bulgar ve Hristiyan hissetmeleri amaçlanmıştır. Bunun olmadığı zamanlarda ise artan nüfus Bulgar halkların Müslüman halkı göçe zorlamasıyla neticelenmiştir. (Hacıoğlu, 2014:28)

1975 yılından itibaren Bulgarların doğum oranları binde 16,6 iken Türkler de artış oranı çok daha hızlıydı ve binde 24,5 gibi bir oranı temsil etmekteydi. Bu başta Jivkov olmak üzere Bulgarları rahatsız eden bir unsurdu. Bunun iki temel nedeninden biri Türklerin bağımsızlık istemesi, bir diğeri de çok yüksek bir Türk nüfusunun olması sonucunda Türkiye’nin Bulgaristan üzerinde politikalar izleyebilme ihtimaliydi.” (Asimilasyon ve Göç,2014)

Oysa nüfus değerlendirmelerinden önce yani Bulgarların yaşadığı bu tedirginlikten hemen önce Türkler ve Bulgarlar arasında ciddi bir sükunetin olduğunu bu dönemde yaşanan göç sayısından da anlıyoruz. 1979-1988 yılları arasında göç edenlere bakıldığında 100 kişiden az olduğu görülmektedir. Bu oran o yılların hatta son yılların bile en az göç edilen sayılarını ifade etmektedir. (Eminov, 1997: 255) 24 Ekim 1985 de Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri olan Gorbaçov ve Jivkov’un konuşmaları sırasında Jivkov’un vurguladıkları aslında kendileri için tehdit olarak gördükleri durumu vurgular nitelikteydi. “*Bulgaristan'daki Türklere gelince, bunların sayısı 800 bin. 2000 yılına kadar 1 milyon olacaklar. Artış oranları çok*

yüksek... Türk tarafı bunları Türk milletinin bir parçası olarak görecektir. Bazı şeyler gözümüzden kaçmış...". (Asimilasyon ve Göç, 2014)

1989 yılında Bulgaristan'da yaşayan Türkleri Bulgarlaştırma çabaları oldukça baskın olmakla beraber asıl amaç bu değildi, asıl amaç Türkleri topraklarından yok etmek sayılarını azaltmak ve eritmektir. Bu anlamda Bulgarlaştırma çabaları bir tür eritme ve yıldırma politikası olarak da kıymetlendirilebilir. Önemli olan kısmın göç etmesini sağlamak kalanları ise Bulgarlaştırarak bir tür "ötekini" yok etme çabası olarak görülebilmektedir.(Hacıoğlu, 2014:29)

Etkiye tepki olarak Bulgaristan Türkleri'nin özellikle Kırcaali taraflarındaki Türk köylerinde örgütlenme faaliyetleri göstererek milli benliklerini korumaya çalıştıkları dikkati çekmektedir. Ortaya çıkan bu güç ise Bulgarları daha da hırslandırıyor.1984-1985 yıllarında Filibe Tren İstasyonu ve Varna Havaalanları'nın patlatılması, Türklerin gerçekleştirdiği terör faaliyetleri olarak görülmüş ve bu da Bulgarlar ve Türklerin arasını hızla açıyordu. 1980-1984 yılları arasında öldürülen Türklerin sayısı 700 ile 900 arasında olduğu görülmektedir.(Asimilasyon ve Göç, 2014)

Turgut Özal'ın göç konusunda Bulgaristan Türklerine büyük destek sağladığı görülmektedir. Tam bir sayı verilmemesine rağmen yaklaşık 600,000 Türk'ün Bulgaristan topraklarından Türkiye topraklarına göç ettiği bilinmektedir." *Turgut Özal bu süreçte Türkiye'nin Bulgaristan'da yaşayan tüm Türkleri almak konusunda kararlı olduğunu sert ve ısrarlı ifadelerle yinelemiştir. Bu söylemler, Türkiye'nin uluslararası arenada komünist bir devlet karşısında güç sahibi olduğunun da beyanıdır.*" (Çatır, 2012:227)Bulgaristan'da yaşanan ilk hareketlenmelerle beraber Turgut Özal göç edeceklerin yanında olacağını bildirmiştir. Nitekim 27 Şubat 1985 günü yaptığı konuşmada "*Bulgaristan'ın göndereceği soydaşlarımıza kucağımız açıktır*" demiştir. (Şimşir, 1992:65)

Göç edenlerin genellikle daha önce göç etmiş olan tıpkı neredeyse tüm göçmenlerin izlediği yolu izleyerek tanıdık ya da akrabalarının yanlarına göç ettikleri bilinmektedir. Bu sebeple genellikle İstanbul, Bursa ve İzmir bölgelerine göç ettikleri görülmektedir. Bunun dışında Trakya da önemli göç aldığı görülmektedir.

1989 yılında Türkiye'ye gelen göçmenler diğer yıllarda gelen göçmenler gibi genellikle maddi açıdan zayıf durumda oldukları dikkati çekmektedir. Bunun temel

nedeni Bulgaristan'dan göç ederken yanlarında ya hiçbir eşya getirememişler ya da getirenler ise Bulgaristan'da bulunan mallarını yok pahasına satarak Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye'ye göç ettiklerinde devlet yardım etmeye çalışmış ancak özellikle konut yardımıyla (Bu dönemde devlet göçmenlere konut kazandırmak adına uzun vadeli olarak konut satışı yapmıştır.) az sayıda göçmen yaralanabilmiştir. Bunun dışında göç ettikleri ilk yıllarda genellikle vasıfsız işlerde çalıştıkları görülmektedir. Ancak zamanla kendilerine uygun işler bularak uygun işlere yerleşebilmişlerdir.

Bunun dışında sosyal açıdan ilk göç ettikleri yıllarda toplumsal açıdan dışlanmışlık hissi oluşmuştur. Bunun temel nedenleri arasında Bulgaristan'dan göç eden Türklere yönelik göç ettikten sonra Türkiye'de Bulgar yakıştırmaları yapılmış olması kendilerini en rahatsız eden göç yönlerinden birisi olarak sayılmaktadır. Özellikle 1989 göçmenlerinde görülen durum, bugün hala Türk toprakları ve Bulgaristan toprakları arasında gidip gelmeleridir. 1989 göçmenleri Bulgaristan topraklarından tamamen kopamamış Türkiye'yi de vatanı olarak gören kesimi ifade etmektedir. Bunun belki de temel nedeni Balkanların tüm acılarına katlanarak 1989 yılına kadar bu toprakları yurt olarak benimsemeleri ve tüm Balkan acılarına tanık olmalarıdır.

1989 yılından sonra Bulgaristan da komünizmden kopuş görülmektedir. Bulgaristan'da totaliter rejimden uzaklaşma diğer Balkan ülkelerine göre kolay aşılsa da Batı tarzı ekonomik modeli benimseme süreci daha yavaş ve daha zordu. Jivkov'un düşüşünden sonra Bulgaristan'da 5 yıl boyunca son derece baskın bir rejim olduğu izlenmiştir. (Crampton, 2006:299) Günümüzde baskılar kısmen azalmakla beraber Bulgaristan'da yaşayan Türk vatandaşlar halen bulunmaktadır. 2011 sayımına göre Bulgaristan da yaşayan Türkler toplam nüfusun yaklaşık olarak yüzde sekizini oluşturmaktadır. (Asimilasyon ve Göç, 2014)

2.10.Yunanistan'dan Türk Göçleri

Yunanistan'dan Türk göçlerinden önce ki dönemde yani özellikle Tanzimat (1839) ve Islahat (1856) fermanlarından sonra gayr-i Müslim halkın Batı Anadolu, Trakya ve Karadeniz kıyılarına yerleştiklerini görülmektedir. Bunun temel nedeni

maddi açıdan güçlenen gayr-i Müslim halkın ve özellikle Yunanistan topraklarında iş bulamayanların bu bölgelere göç ederek ticaretle uğraşmalarıdır.(Erdilek, 2006)

“1830’da İzmir’de 80 bin Türk ve 20 bin Rum olduğu tahmin edilmektedir. 1860’da ise İzmir’de 41 bin Müslüman ve 75 bin Yunanlı vardır. Müslüman nüfus ise ekonomik bakımdan gerileyerek içlere doğru kaçmıştır. Yunan kolonicilerin akışı sadece kıyılara değil, Manisa, Akşehir, Aydın, Trabzon ve Giresun’a da olmuştur.” (Erdilek, 2006) Rakamlar gösteriyor ki özellikle yüzde 20’lik kısmını Rumlar oluşturmaktadır.

Yunanistan’dan Türk göçleri ise bu tarihten çok daha sonra yani Balkan Savaşları’ndan sonra net olarak görülmeye başlanmıştır. 1912-1913 döneminde Yunanistan’dan 140,000 Türk Anadolu topraklarına göç etmiştir. Aynı dönemde Türkiye’de yaşayan Rum vatandaşların da Yunanistan’a göç ettikleri görülmüştür. Yaklaşık 850.000 Rum, Yunanistan’ın özellikle sınır kentlerine yerleşmişlerdir. Sınır kentlerine yerleşen Rumlar bu kentlerde nüfusun artmasına neden olmuş ve bunun sonucunda Müslümanlara baskı yaparak özellikle Resmo, Kandiye, Hanya, Selanik kentlerinden göç etmelerine neden olmuşlardır. (Arı,2006)

Bu karşılıklı göç Cumhuriyet tarihinin en yoğun göç hareketlerinden birini temsil etmektedir. Bu dönemde görülen mübadele neredeyse Dünya tarihinde dahi zor görülecek zorunlu göç hareketidir (Ağanoğlu, 2001:280).

30 Ocak 1923 yılında mübadeleyi içeren *Lozan Ahali Mübadelesi Sözleşmesi* imzalandı. Bu sözleşmeye göre 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren 1milyon 250 bin Türkiye Cumhuriyeti uyruklu Ortodoks Hristiyan Yunanistan topraklarına göç edecek ve 500 bin Yunanistan uyruklu Müslüman’ın zorunlu mübadelesi başlamıştır. Bunun sonucu yaklaşık iki milyon insan yaşadıkları topraklardan zorunlu olarak göç etmeye zorlanmıştır. Bu dönemde göç edenlere mübadil denilmektedir (Erdilek,2006).

Bu göçler sırasında 1 buçuk milyon mübadil Yunanistan’a göç etmiş ve 500 bin mübadil de Türkiye topraklarına göç etmiştir. Bunun sonucunda Yunanistan’da ciddi bir nüfus artışı olmuştur. Bunun sonucu Yunanistan topraklarında yaşayan Türklere baskılar yapılmaya başlanmıştır. Bu da mübadil sonrası göçleri tetikleyecek bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır.(Yıldırım, 2012:78)

Bu dönemde Türkiye’ de herhangi bir işsizlik yaşanmaması ve mübadillerin de zorluk çekmemesi için Yunanistan’da yaptıkları iş kolunun uygun oldukları

bölgelere göre yerleştirilmişler ve bu durumda göç sonrası süreçleri daha kolay atlatmaları ve Türkiye ekonomisinin de zarar görmemesi hedeflenmiştir. Bu da Yunanistan da kalan Türkler için çekici faaliyetler arasında yer almıştır.(Ağanoğlu, 2001)

Ayrıca göç edenlerin zor durumda kalmaması için yaşayabilecekleri ve ekonomik faaliyetlerde bulunabilecekleri arazi desteği de sağlanmıştır.” *Mübadele göçmenlerine tarla, bağ, bahçe, zeytinlik vb. Taşınmazların dağıtımıyla ilgili olarak, hükümetçe hazırlanmış olan genelgede ayrıntılı bir dağıtım ve paylaşım planı oluşturulmuştur. Bu yöntemle, yerleştirilmiş olan mübadele göçmenlerine 5.000.000 dönüm arazi, 4.300.000 adet de zeytin, incir ve meyve ağacı dağıtılmıştır*” (Arı,2006)

Aynı dönemde göçmelere bu toprakları ekip biçmeleri içinde yardımda bulunulmuştur. Bu kimi zaman malzeme yardımı şeklinde görülmüş kimi zamanda kredi yardımı olarak karşımıza çıkmıştır. Bu dönemde verilen bu imkânlar mübadele göçmenlerinin Türkiye topraklarına adapte olmasını kolaylaştırmış. Ve maddi ve manevi olarak göçün ağır sonuçlarını atlatmalarına yardımcı olmuştur.

Göçler 1934-1960 döneminde azalan oranda devam etmiştir. Bu dönemde 23.788 kişinin Türkiye topraklarına göç ettiği görülmektedir. 1960-1970 yılları arasında 10 yıllık dönemde 2081 kişinin Türkiye topraklarına göç ettiği görülmektedir. Bu anlamda 1960-1970 yılları arasında diğer Balkan ülkelerine oranla oldukça az nüfusun Türkiye topraklarına göç ettiği izlenebilmektedir.1923-1995 yılları arasında Türkiye’ye göç edenlerden yaklaşık olarak yüzde yirmi beşini Yunanistan’dan gelen göçmenler temsil etmektedir. Sayısal olarak ise 424.645 kişi olduğu izlenmektedir. Bakıldığında büyük bir oranı temsil etmekte beraber göç edenlerin yaklaşık olarak yüzde 95’i mübadele göçmeni olduğu görüldüğünde Yunanistan’dan çok az sayıda serbest göçmenin Türkiye topraklarına göç ettiği dikkati çekmektedir. (Bayraklı:45)

Halil İncılık, Rumeli’de yaşanan güç durumları net bir biçimde özetlemektedir. “*Yerlerinden, yurtlarından acımasızca göçe zorlanan Rumeli Türkleri ve Müslümanlarının bu acı alın yazısı tarihçeye şu gerçeği açıklamaktadır. Aynı ayrı halkları, dinleri ve kültürleri koruyucu geniş kadrosu içinde toplayan ve bir çeşit common wealth karakteri taşıyan Osmanlı rejimi yerine milli devletler gelince, Balkanlar birbirini boğazlayan bağnazlıklara sahne olmuştur.*” (İncılık, 2012: 10)

Yukarıda anlatılan tüm durumlar Rumeli göçmenlerinin hafızalarında derin izler bırakmış, kaderlerini ve geleceklerini belirlemiştir.

III. BÖLÜM

RUMELİ GÖÇMENLERİNİN SİYASAL KATILIMI VE DAVRANIŞI: BAYRAMPAŞA İLÇESİ ÖRNEĞİ

Araştırmanın son bölümü olan bu bölümde ilk önce ilçeye dair bazı detaylara değinildikten sonra araştırma sonuçları hakkında bilgi verilmesi amaçlanmaktadır.

3.1. Bayrampaşa İlçesi'nin Konumu

1990 yılına kadar Eyüp'ün bir semti olarak bulunan Bayrampaşa, 1990 yılından sonra ilçe statüsü kazanmıştır. Bugün yaklaşık olarak 300,000 yerleşik nüfusu bulunan ve 11 mahalleden oluşan ilçenin içerisinde iş, eğitim, ulaşım merkezleri yakınında bulunması ve otoparkı içerisinde barındırması nedeniyle günlük nüfusu yaklaşık 1 milyona ulaşmaktadır. İlçe İstanbul ilinin Avrupa yakasında yer almaktadır. Bayrampaşa'nın doğusunda Eyüp, batısında Esenler, güneyinde Zeytinburnu ve kuzeyinde Gaziosmanpaşa ilçeleri bulunmaktadır. İlçe sınırlarının yaklaşık yüzölçümü 961,31 ha'dır (kilometrekaredir). (Güler, 2015:70)

3.2. Bayrampaşa İlçesi'nin Demografik Yapısı

Bayrampaşa ilçesi, İstanbul'daki en yoğun göç alan ilçeler arasında yer almaktadır. Hatta Bayrampaşa ilçesi göçlerle büyüyen bir ilçedir denilebilir. Bayrampaşa özellikle komşu ülkelerden yoğun göçler almış ve nüfusunun yüzde 60'ını bu göçler oluşturmaktadır. Bayrampaşa'nın aldığı göçler genellikle Balkanlar'dan olmak üzere Orta Asya ve Karadeniz gibi birçok bölgeyi içermektedir. Balkanlar'dan göç almasının en önemli nedenlerinden birisi de ilçenin temellerinin 1927 yılında Filibe'den göç eden iki ailenin bu bölgede tarım ve hayvancılık faaliyetlerine başlaması neticesinde atılmasıdır. Böylece ucuza alınan geniş arazilerle birlikte Bulgaristan'da yaşayan akrabalarını bu topraklara göç etmelerini sağlamışlardır. Daha bu tarihten itibaren ilçe Balkan göçmenleri ile anılmaya başlamıştır. (Bayrampaşa Tarihsel Gelişimi,2015)

Yıllar içerisinde ilçenin nüfusu incelendiğinde hızla büyüdüğü ortaya çıkmaktadır. “İlçede 1960’lı yıllarda 4000-5000 hane olan nüfus, 1965’de 10.000 hane, 1970’de 40.000 hane olmuştur. 1970 nüfus sayımına göre 124.085 olan ilçenin nüfusu, 1990 yılında 212.670 kişi, 1997 yılında 240.427 kişi, 2000 yılında 246.692 kişi, 2007 yılında 272.196 kişi ve bu tarihten sonra İlçede bulunan Cezaevinin gitmesinin etkisiyle azalan nüfus, 2011 yılı itibariyle 269.709 kişi olmuştur.” (Güler:72)

İç ve dış göçler bakımından nüfus değerlendirildiğinde, iç göçler genellikle Karadeniz ve Trakya bölgesinden alınmaktadır. Dış göçlerin ise neredeyse tamamı Balkan devletlerinden alındığı görülmektedir. “Bayrampaşa’da nüfusun %48’ini oluşturan Balkan kökenli vatandaşlar kendilerini, “Muhacir”, “Göçmen”, “Boşnak”, “Hersekli”, alanda yapılan görüşmelerde bunlara ek olarak “Trakyalı”, “Sancaklı”, “Karadağlı” diye adlandırmaktadırlar.” (Güler:73)

1927 yılında ilçe ilk olarak Bulgaristan’dan göç almaya başlamıştır. 1950 yılında Makedonya’dan göç eden Türklerle beraber göçler artmaya başlamış ve 1960 yılında Boşnakların göç etmesiyle beraber doruğa ulaşmıştır. Bu yıldan sonra göç edenler ise akraba, tanıdık, hemşeri gibi bağlarından dolayı Bayrampaşa ilçesine göç etmeyi tercih etmişlerdir. Bu da Bayrampaşa’nın bir çeşit “göçmen barınağı” haline gelmesini sağlamıştır.

Son yapılan nüfus sayımına göre 272.000 kişi olan Bayrampaşa’nın yaklaşık 140.000 kişilik kısmını Balkan kökenli vatandaşların oluşturduğu, Çerkezlerin yaklaşık 10–20.000 kişilik nüfusu oluşturduğu, İç Anadolu kökenliler 15–25.000 arası, Doğu kökenli vatandaşların ise 20–25.000 kişilik nüfusu oluşturduğu düşünülmektedir.(Güler,73)

3.3.Bayrampaşa Belediyesi’nin Göçmenlere Yönelik Projeleri

Bayrampaşa Belediyesi, ilçe içerisinde bulunan Balkan nüfusunun fazla olmasından dolayı Balkan göçmenlerine yönelik çeşitli projeler geliştirmiştir. Bu projeler sayesinde hem Balkan ülkeleri ile iletişim içinde olunarak ilçede yaşayan Balkan göçmenleri ile Balkanlar da yaşayan Türkler arasında köprü görevi görülmüş hem de toplumsal hafızanın canlı tutulması sağlanmıştır. Bayrampaşa’da yaşayan

Rumeli göçmenlere dönük bu etkinlikler seçmen davranışları açısından kısmen olsa da etkili olmaktadır.

3.3.1.Balkanlar'da Ramazan Projesi (Bereket Konvoyu)

1994 yılında Bayrampaşa'da Ramazan aylarında yapılmaya başlanan bu proje 2005 yılından itibaren ülke sınırlarını aşmıştır. Proje Türkiye'de, Avrupa'da ve özellikle Balkanlar'da gerçekleşen bir iftar programı haline gelmiştir. Bayrampaşa Belediyesi'nin düzenlediği "Bereket Konvoyu" 2005 yılından bugüne kadar 9 Balkan ülkesinde (Bosna-Hersek, Bulgaristan, Makedonya, Kosova,Sırbistan, Karadağ, Yunanistan, Arnavutluk, Romanya), 60'a yakın şehir ve 3 Avrupa ülkesinde(Almanya Avusturya ve Fransa)5 şehir, Lübnan ve Türkiye'de de 25 şehirde 500.000'i aşkın yurttaş ve soydaşımıza ulaşarak birlik ve beraberlik duygularının kaybolmamasını hedeflemektedir. (Bayrampaşa Belediyesi,2015)

Bayrampaşa Belediye Başkanı Atilla Aydıner proje hakkında şu sözleri söylemiştir: *"Balkanlar'da Ramazan projesi dostluk, barış, kardeşlik ve kültür projesidir. Biz Balkanlar'da sadece iftar sofraları kurmakla kalmıyoruz, aynı zamanda gönül sofraları da kuruyoruz. 10 yıldır Türkiye ve Balkanlar arasında dostluk köprüleri inşa ediyoruz."* (Bayrampaşa Belediyesi,2015)

Balkanlar'da yapılan bu etkinliğin seçmen davranışı açısından etkili olup olmadığı incelendiğinde toplumsal hafızayı canlı tutan bu tarz etkinliklerin seçmen davranışını etkilediği anlaşılmaktadır.

Özellikle yerel seçimlerde seçmenlerin mevcut partiyi destekleme konusunda yapılan bu etkinliklerin kimi katılımcıları etkilediği görülmektedir. Aysel isimli katılımcı yerel seçimlerde Ramazan ayı projesinin kendisinde olumlu bir etki yarattığını şu sözlerle belirtmiştir: *"Birçok başkan geldi-gitti ancak Bayrampaşa'nın nüfusunun çok önemli bir kısmı Rumeli göçmeni olmasına rağmen Rumeli topraklarını önemseyen olmadı ancak şimdiki başkan bu durumu önemsiyor ve bizlerin geldiği topraklara oralarda yaşayan insanlara destek oluyor, onlara bizim yani Türkiye'nin var olduğunu onlara hatırlatıyor. Ve inanın oradaysanız buna gerçekten ihtiyacınız oluyor."*

Bu durum seçmen davranışları konusunda özellikle kendisi göç eden ve Balkan topraklarında yaşamış olan seçmenlerde “*toplumsal hafızanın*” etkili olduğunu göstermektedir. Ailesi göç etmiş ancak Türkiye’de doğan katılımcılarda ise bu durum çok fazla belirleyici olmamaktadır. Yavuz isimli katılımcı konuya farklı bir açıdan yaklaşmaktadır: “*Benim için öncelik Türkiye’de bu hizmetin en iyi şekilde Türkiye’de verildikten sonra başka ülkelere yardım edilmesi gerekiyor. Hala doğru dürüst beslenemeyen insanlar var. Belediyenin önceliği bu olması gerektiğini düşünüyorum.*”

Var olan durum, göç edenlerin siyasi davranışlarında toplumsal hafızanın daha fazla etkili olduğunu kanıtlar niteliktedir. Aktarımla sağlanan deneyimler birebir yaşanandan daha etkisiz bir hal almaktadır. Bu durum, duygusal bağların daha zayıf kalmasına neden olmaktadır.

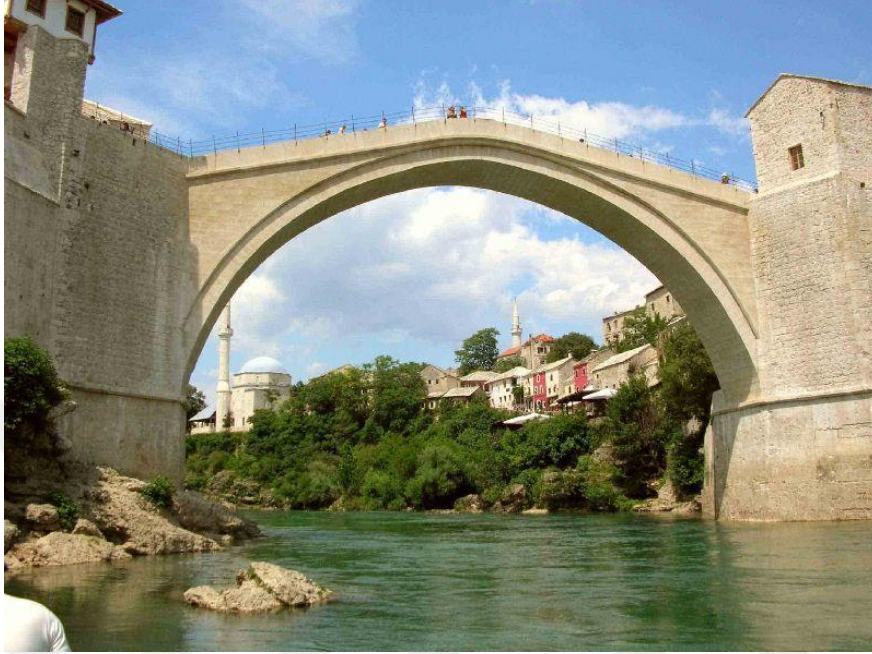
3.3.2. Mostar Köprüsü, Sokak İsimleri ve Dernekler

Bayrampaşa Belediyesi toplumsal hafızanın canlı tutulması adına kültürel ve mimari anlamda da yansımaları ilçeye yansıtmaktadır. Bu amaçla Mostar Köprüsü’nün bir benzeri Bayrampaşa ilçesinde inşa edilmiştir.

Mimar Hayreddin tarafından 1566 yılında inşa edilen bu köprü özellikle 1992 yılında Sırp’ların saldırısına uğramış, 1993’de ise Hırvatlar tarafından köprüye daha büyük zarar verilmiş ve aynı yılın Kasım ayında tamamen yıkılmıştır. Bunun üzerine Türkiye’nin de büyük katkıları ile beraber 2003 yılında yerine konulmuştur. Bu köprü özellikle bölge Müslümanları açısından son derece büyük önem taşımaktadır. Bölgede yaşayan Müslüman ve Boşnaklar, köprüyü kendilerine kalan en büyük Osmanlı hatırası görmektedir.(Mostar’ı Tanıyalım:2016)

Bayrampaşa Belediyesi, toplumsal hafızanın canlı kalması ve özellikle anılara duyulan saygıyı vurgularcasına 2009 yılında Kartaltepe ve Kocatepe mahallelerini bağlamak adına Mostar Köprüsü’nü inşa etmiştir. Bu bölgede çok yoğun bir şekilde göçmen yaşamasının yanı sıra bölgede yaşayanların çoğunlukla Bosna-Hersek’ten göç etmesi de dikkati çekmektedir. Bu sebepten bölgede yaşayanlar arasında bu bölge “*Boşnak Mahallesi*” olarak da anılmaktadır.

Şekillerde görüleceği üzere Mostar'da bulunan ve Bayrampaşa'da bulunan köprüler arasında ki benzerlik dikkat çekici ölçüde büyüktür.

Resim-1: Bosna-Hersek'in Mostar Şehrindeki Mostar Köprüsü

Resim-2: Bayrampaşa İlçesi, Kocatepe Mahallesi'ndeki Mostar Köprüsü

Toplumsal hafızanın canlı tutulmasının yanı sıra bu köprünün yapımı aynı zamanda seçmenlerin kendilerine duyulan bir saygı olduğunu düşündürmüştür. Ali isimli katılımcı durumdan hoşnutluğunu şu sözlerle açıklamaktadır: “*Mesela Mostar*

köprüsü yaptılar. Bu benim için çok hoş bir durum hem çok hoş bir görüntü hem de bize duyulan hoşgörü açısından çok iyi. Oralari unutmuyoruz ama bundan da önemlisi burada unutulmadığımızı yok sayılmadığımızı görüyoruz.”

İlçede dikkati çeken bir başka önemli nokta ise sokak ve cadde isimleridir. Sokak ve cadde isimlerinde de yine Rumeli çağrışımı bulunan isimler kullanılmaya özen gösterilmiştir. Kosova Caddesi, Balkanlar Caddesi, Manastır Caddesi, Rumeli Sokağı, Vardar Sokağı, Üsküp Sokağı, Balkan Sokağı bunlardan bazılarıdır. İlçede yaşayan Rumeli göçmenleri kendilerini ait hissetmeleri konusunda bu durumun katkısının büyük olduğunu vurgulamaktadır. *“Hoşumuza gidiyor tabii sevildiğinizi sayıldığınızı hissediyorsunuz... Ayrıca etrafta kendimizden birileri daha var. Bu bizi hem güvende hissettiriyorlar hem de daha fazla seviyoruz. Başka bir semtte asla bu kadar rahat hissedemem...”* diyerek 1956 yılında Selanik ilinden göç eden bir katılımcı Bayrampaşa’daki Rumeli algısının ilçede yaşayanlar açısından olumlu bir durum teşkil ettiğini vurgulamaktadır.

Bayrampaşa’daki göçmenlerin “göçmen” ya da “muhacir” kimliklerini büyük bir çabayla muhafaza etmeye çalıştıklarını ve ilçede hâkim olan Rumelilik havasını hissetmemek neredeyse mümkün değildir. Balkan simgelerini barındıran alışveriş alanları, çay bahçeleri, dükkânlar hatta apartman isimleri görmek mümkündür. *Rumeli Tathıcısı, Rumeli Vasıta, Rumeli Baza, Balkan Mühendislik, Balkanlar Lokantası, Üsküp Köfte* gibi isimler semtin her bölgesine yerleştirilmiştir. Balkanlı olmak ya da Rumelilik, Bayrampaşa’da yaşayanlar arasında benimsenen ve hissedilen hatta yaşanan bir duygudur.

Bayrampaşa’da neredeyse her mahallede bir Rumeli Derneğine rastlamak mümkündür. Bu derneklerin fazla olmasının nedeni göç ettikleri Balkan ülkelerine hatta köylerine göre farklı mahallerde ağırlıklı olarak yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Balkanlar’da komşu olarak yaşayanlardan bir kısmı bugün Bayrampaşa’da hala komşu olarak yaşamaktadırlar. Hatta sadece ilçede değil mahalleler arasında dahi bu farklılık bulunmaktadır. Örnek verilecek olursa; Altıntepsi Mahallesi’nde, Üsküp Güreler Köyü’nden göç edenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgede *“Üsküp Güreler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği”*, Kanatlar köyünden göç edenlerin yaşadığı bölgede ise *“Kanatlar Kültür ve Yardımlaşma Derneği”* bulunmaktadır.

İrili ufaklı birçok Rumeli Derneği bulunan ilçede ortak hareket edilmesi gereken konularda bir araya gelinerek ortak kararlar alınması da söz konusudur. “*Bosna Sancak Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin ev sahipliğini yaptığı ve Rumeli Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Bayrampaşa Şubesi, Kanatlar Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Bayrampaşa Manastırlılar Derneği, Kosova Priştineliler Derneği, Pirlepeliler Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Kırçovalılar Derneği, Kınalılar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği,*” (Bayrampaşa Dernekleri Toplandı:2016) gibi derneklerin başkan ve yönetim kurulu üyelerinin katıldığı toplantıda gençlere yönelik yapılması gerekenler değerlendirilerek ciddi anlamda siyasi güç oluşturulmuştur. Özellikle yerel seçimlerde belirleyici rol oynayabilecek denli fazla üyeyi bünyelerinde bulundurdıkları düşünüldüğünde ilçe politikalarında Balkanlara yönelik faaliyetlerin yer alması olağan karşılanmaktadır.

Derneklerde Balkan Halk danslarına yönelik eğitimler ve bazılarında Balkan dillerine yönelik kurslar verilmektedir. Ayrıca Bayrampaşa Belediyesi'ne ait Bayrampaşalı gençlere yönelik olarak kurs vermeyi amaçlayan ”*BAYGEM (Bayrampaşa Gençlik Merkezi)*” de her yıl Balkan dillerinden biri ya da birkaçına ait dil kurslarına ulaşmak mümkündür. 2016 yılı itibariyle Boşnakça kursu verilmektedir. (Baygem:2016) Bununla beraber 2013 yılında gerçekleştirmiş olduğu “*Balkan Gençlik Forumu*”da 16 Balkan ülkesinden gençlerin katıldığı ve sorunlarına değinildiği önemli bir etkinlik olmuştur.(Balkan Gençlik Forumu:2013)

Özellikle 1950’li yıllarda göç edenlerin yaşadığı Bayrampaşa’da Türkiye’de doğan ilk kuşağın Balkan kültürünü unutmaması ve sahiplenmesi için gençlere yönelik faaliyetlerin yapılması ilçede yaşayanlar açısından desteklenen bir durumdur. Fatma isimli seçmen konu ile şu sözleri kullanmıştır: “*Gençler geleneğini göreneğini bilsin istiyoruz biz yaşadıkça zaten bilirler ama kendileri de sevsin bizden sonrada sürdürsünler geleneklerimiz kaybolmasın*” diyerek kendileri için Balkan/Rumeli kültürünün yaşamasının önemini vurgulamıştır.

3.3.3. Kardeş Şehirler

“Kardeş şehir, coğrafi olarak uzak yerleşim alanlarının, kültürel ve ticari alışveriş amacıyla oluşturdukları birlikteliktir. Bu birliktelik, sosyo-ekonomik gelişimi yükseltmek amacıyla proje ve programlar yürüten iki veya daha fazla belediyenin ortak uygulamasıdır. Kardeş şehir ya da uluslararası ilişkiler terminolojisinde “Sister City”,1950’li yıllardan itibaren ABD şehirleri ile dünyanın geri kalan ülkelerindeki şehirler arasında barış ve karşılıklı anlayışın geliştirilmesi amacıyla ortaya çıkmıştır. Avrupa’da da aynı yıllarda özellikle Fransız ve İngiliz şehirleri arasında dostluğun geliştirilmesi amacıyla ‘twinning’ adı verilen kardeşlik ilişkileri kurulmaya başlanmıştır.”(Kardeş Şehirler:2016)

Bayrampaşa ilçesi, Zeytinburnu ve Pendik ile beraber en fazla kardeş şehre sahip ilçeleri temsil etmektedir. Bu kardeş şehirlerden önemli bir kısmını Balkan şehirleri temsil etmektedir. İlçede yaşayanların geride kalanları unutmamak ve kendilerini unutturmamak adına verdikleri bu çaba yerel yöneticilerce desteklenmiştir. Kardeş şehirlerden bazıları şunlardır: “Plastnitsa, Komuna Şuta Orizari, Kırcova (Makedonya), Selanik (Yunanistan), Illica (Bosna-Hersek), Elli Kale Vibyeti Rojaze (Sırbistan).” (Belediyelerin 715 Kardeş Şehri Var: 2010) Bayrampaşa Belediyesi, kardeş şehirlerine yönelik olarak maddi-manevi desteklerde bulunmakta ve ilişkilerini pekiştirmektedir.

3.4.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada Rumeli’den göç eden Bayrampaşa’da yaşayan göçmenlerin Türkiye siyasetindeki seçim tercihlerinde hangi değerleri önemsedikleri konusunda ışık tutmak ve seçmen davranışı kapsamında yapılacak olan diğer çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

3.4.1. Araştırmanın Önemi

Yapılan çalışma henüz literatürde çok fazla yer almayan Balkan göçmenlerini konu almaktadır. Bu kapsamda literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır. Araştırmanın yapıldığı ilçe, Türkiye'nin en büyük ili olan İstanbul'da en fazla Rumeli göçmeninin yaşadığı illerden birini temsil etmesi açısından önemlidir.

Araştırmada Rumeli'nin Türkiye'ye en fazla göç veren bölgelerinden katılımcı görüşlerine yer verilerek çalışmanın zenginleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, Yunanistan, Bulgaristan ve Dağılma döneminden önceki Yugoslavya göçmenlerinden 30 kişi ile görüşme sağlanmıştır. Görüşmeye katılanların farklı yaş aralığında, farklı cinsiyetten, farklı dönemlerde göç eden ve farklı mezhepten olmasına ilaveten Bayrampaşa ilçesinin farklı bölgelerinde yaşayanların olmasına dikkat edilmiştir. Bu kapsamda araştırmanın gerçeğe en uygun sonuçları vereceği düşünülmektedir.

Katılımcılara yönlendirilen sorularda hedeflenen seçmenin seçim faaliyeti sırasında ne tür öncelikler vererek oy kullandığının tespiti. Çalışmanın mülakat (derinlemesine görüşme) yöntemiyle yapılmış olması ve katılımcıların kimliklerinin gizli tutulmasıyla seçmenin gerçeğe örtüşen yanıtlar vermesi amaçlanmaktadır.

Araştırma kapsamında birinci bölümde yer alan seçmen kuramlarının ve üçüncü bölümde yer alan seçmen görüşlerinin birbiriyle ilintilendirilerek verilmesi ve ilişkiyi kurarken ikinci bölümde yer alan tarihsel perspektiften yararlanılması açısından ve de literatüre bu alanda katkı sağlayacağı düşünüldüğünden çalışma özgün olup öneme haizdir.

Derinlemesine görüşme yapılan seçmenlerin takma isimleri doğum yılı, göç yılı, eğitim durumu, göç ettiği yer, cinsiyet ve mezhepleri verilmiştir. Bununla beraber son genel seçimlerde oy verdikleri parti de yer almaktadır. Ancak araştırmanın devamında takma isimleri kullanılarak görüşme detaylarına yer verilecektir.

TABLO-10: Görüşmeye Katılanlar Listesi

İsim	Doğum Yılı	Göç Yılı	Eğitim durumu	Göç Edilen Yer	Cinsiyet	Mezhep	Parti
Aysel	1957	1960	İlköğretim	Makedonya	Kadın	Sünni	AKP
Serkan	1949	1957	İlköğretim	Makedonya	Erkek	Sünni	AKP
Ayşe	1935	1965	Yok	Yunanistan	Kadın	Sünni	AKP
Gamze	1989	1960	Lise	Makedonya	Kadın	Sünni	AKP
Zeynep	1980	1965	İlköğretim	Yunanistan	Kadın	Sünni	AKP
Elif	1986	1955	Lise	Makedonya	Kadın	Sünni	AKP
Gökhan	1986	1950	Lise	Kosova	Erkek	Sünni	AKP
Feride	1933	1962	Yok	Arnavutluk	Kadın	Sünni	AKP
Murat	1951	1965	İlköğretim	Makedonya	Erkek	Sünni	AKP
Fatma	1958	1962	İlköğretim	Yunanistan	Kadın	Sünni	AKP
Nagihan	1989	1955	Üniversite	Bulgaristan	Kadın	Sünni	AKP
Sinem	1991	1989	Üniversite	Kosova	Kadın	Sünni	AKP
Eda	1952	1954	İlköğretim	Makedonya	Kadın	Sünni	AKP
Yavuz	1979	1957	İlköğretim	Makedonya	Erkek	Sünni	AKP
Yusuf	1970	1962	Üniversite	Makedonya	Erkek	İnanmıyor	CHP
Ali	1981	1951	Üniversite	Makedonya	Erkek	Alevi	CHP
Sabiha	1989	1819	Lise	Bosna Hersek	Kadın	Sünni	CHP
Burhan	1980	1975	Üniversite	Bosna Hersek	Erkek	Sünni	CHP
Bahar	1978	1950	Lise	Yunanistan	Kadın	Sünni	CHP
Fatih	1993	1890	Üniversite	Bulgaristan	Erkek	Sünni	CHP
Arda	1994	1956	Üniversite	Makedonya	Erkek	Alevi	CHP
Güler	1986	1956	Üniversite	Makedonya	Kadın	İnanmıyor	CHP
Güzin	1990	1890	Üniversite	Bulgaristan	Kadın	Sünni	CHP
Gülnur	1973	1989	Lise	Bulgaristan	Kadın	Sünni	MHP
Tuncay	1991	1912	Üniversite	Bulgaristan	Erkek	Sünni	MHP
Derya	1992	1958	Üniversite	Makedonya	Kadın	Sünni	MHP
Sema	1989	1955	Lise	Kosova	Kadın	Sünni	MHP
Emre	1992	1947	Üniversite	Bulgaristan	Erkek	Sünni	MHP
Ahmet	1950	1989	Lise	Bulgaristan	Erkek	İnanmıyor	HDP
Osman	1976	1989	Lise	Bulgaristan	Erkek	İnanmıyor	Belirtmedi
Gaye	1990	1989	Üniversite	Bulgaristan	Kadın	Sünni	Belirtmedi

3.5. Katılımcı Görüşleri

Katılımcıların partiler hakkındaki görüşleri ve parti uygulamaları hakkındaki tartışmalarına değinilmiş olup aynı zamanda seçmenlerin hangi partileri destekledikleri ve de bu partiyi destekleme nedenlerine geniş yer verilmesi amaçlanmaktadır.

3.5.1. AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi)

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP ya da AK Parti) ¹14 Ağustos 2001 tarihinde kurulmuştur. Kuruluşunda bugünde partinin önemli isimleri arasında yer alan Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül ve Bülent Arınç'tır. Partinin resmi belgelerinde ise siyasal yelpazedeki yeri muhafazakâr sağ olarak tanımlanmaktadır. Bugün parti başkanı olan Binali Yıldırım aynı zamanda Türkiye'nin Başbakanı ve Recep Tayyip Erdoğan Türkiye'nin Cumhurbaşkanı'dır.

2001 yılından bu yana Türkiye'de büyük bir seçmen kitlesine sahip olan partinin Bayrampaşa ilçesi açısından da ciddi bir başarısı söz konusudur.

TABLO-11: AKP'nin Bayrampaşa İlçesinde Aldığı Oy Oranları (Habertürk, 2016)

SEÇİMLER	AKP OY ORANI
31 Mart 2014 Yerel Seçim	% 50,4
7 Haziran 2015 Genel Seçim	% 45.60
1 Haziran 2015 Genel Seçim	% 55.4

Ayrıca cumhurbaşkanlığı seçimlerinde AKP'nin adayı Recep Tayyip Erdoğan %56,33 oy almıştır. *“Genel olarak bakıldığında Bayrampaşa'da yaşayan Rumeli göçmenlerinin özellikle 1950 yılından sonra göç edenlerden oluştuğu*

¹ Genellikle partiyi destekleyen seçmenler AK Parti söylemini tercih etmektedir. Bunun temel nedeni “Ak” kelimesinin temizliği-saflığı çağrıştırmasıdır.

görülmektedir. Hatırlanacağı gibi 1950-60 döneminde ülkede merkez sağ ve merkez sol partiler arasında yoğun bir çekişme ve iktidar değişimi görülürken, 1960'lı yılların ortalarından itibaren siyasal iktidarlarda ibre merkez sağ partilere doğru kaymıştır. Özellikle yakın dönemde sol aleyhine daha fazla bozulan seçmen dengesi sonuçta ülkede yüzde 65'lik bir sağ seçmen ağırlığının oluşumuyla neticelenmiştir. Bu seçmen dağılımından Rumeli kökenli göçmenlerin de etkilenmesinden daha doğal bir sonuç olamazdı kuşkusuz.” (Dural-Eseler, 2016:78)

Benzer durum 1950-1960 yılları arasında gerek Yugoslavya gerekse Bulgaristan'dan göç eden katılımcılarda da görülmektedir. Geldikleri dönemde Demokrat Parti (DP) iktidardı ve bu dönemde göç edenler genellikle DP'nin var olduğu seçimlerde DP'ye oy vermeye devam etmiş. DP'den sonra ise çoğunlukla merkez sağ partilere oy verme eğilimi göstermişlerdir. Bu durumda genel eğilim DP'den sonraki süreçte Anavatan Partisi' ne (ANAP) oy verme eğiliminde olmuştur. Bugün ise aynı kişiler bazı istisnalar dışında Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AKP) destekleme eğilimindedir. (Özlem,2011)

Rumeli göçmenleri en genel anlamda göç ettikleri dönemde hangi parti varsa o partiye ya da o partinin ardılına oy verme eğilimine sahiptirler. (Özlem, 2011) Bu sebeptendir ki göç ettikleri dönem açısından Bayrampaşa'da yaşayan göçmenler açısından AKP sonucu oldukça doğaldır. Görüşmeye katılan AKP'lilerden yalnızca 2 tanesi 7 Haziran seçimlerinde AKP'ye oy vermediğini belirtmektedir. Diğer katılımcıların tamamı araştırma kapsamında yer alan tüm seçimlerde AKP'yi desteklediğini belirtmektedir. 7 Haziran seçimlerinde Gülnur isimli AKP'yi desteklemeyen aday: *”Neredeyse hiçbir seçim vaadi yok... Parti nasılsa kazanır düşüncesi hâkim... Bir de Kürt politikalarından dolayı bu seçim MHP'ye oy verdim... Ama o da koalisyon fikrine sıcak bakmıyor...Anlaşılan erken seçim olursa yine AKP'ye döneceğiz”* şeklinde AKP'yi eleştirmektedir. Kürt politikalarından dolayı partiyi cezalandıran seçmen AKP-MHP koalisyonunu düşünmektedir. Ancak AKP-MHP koalisyonu olmaması halinde tekrar AKP'ye dönmektedir. Bu durumda aslında seçmen Adalet ve Kalkınma Partisi'ne güvenmekle beraber Kürt politikalarına karşı MHP'nin yanında yer almasını istemektedir.

Görüşmeciler arasında AKP'ye oy verdiğini belirten seçmen profiline bakıldığında Türkiye'de yapılan diğer bölge seçmenlerine paralel sonuçlar çıktığı görülmektedir. Bayrampaşa'da yaşayan göçmenlerin önemli bir kısmı 1950-1960 yılları arasında göç eden "serbest göçmenleri" temsil etmektedir. Serbest göçmenler genellikle göç ettikleri ülkelerde mallarını değerinin çok altında satarak yada mallarını bile satamayarak Türkiye'ye göç etmiş ve Türkiye'de maddi yardım almayan ya da çok küçük maddi yardımlar alan göçmen kesimini ifade etmektedir.

Erken dönemde göç edenlere nazaran kentlerin merkezinden uzak yerlere yerleşmiş kesimi temsil etmektedirler. Şerif Mardin'in merkez-çevre yaklaşımında ifade ettiği gibi kentin çevresinde bulunanlar ekonomik anlamda daha zayıf, daha az eğitilmiş ve eğitim ihtiyacını dini eğitimle karşıladıklarından dolayı daha dindar kesimi temsil etmektedir. (Mardin, 2012:35) Bu anlamda Bayrampaşa'da yaşayan Rumeli göçmeni "çevre" yi temsil ediyor denilebilir. Birikime çok önem veren Rumeli göçmenleri bugün maddi sıkıntılarını büyük ölçüde atlatmıştır. Bu da genç kuşağın ya da Türkiye'de doğan ilk kuşağın zenginleşmesi ve merkezle kaynaşması anlamına gelmektedir. Ekonomi ve eğitim alanında kendini hızla geliştiren Rumeli gençlerinde genellikle "aileden farklı siyasal tercih "gösterme eğilimi hâkimdir. Bu anlamda Bayrampaşa "merkezleşen yerler kuramı"na göre "merkezleşen çevre" yi temsil etmektedir.

Aygül 2014 yılında yaptığı çalışmada yaklaşık aynı sonuçlara ulaşmaktadır. AKP'nin 2001 yılından bu yana kırsalda ya da kentin merkezinden uzak bölgelerde daha fazla oy aldığı görülmektedir. Bunda kentlerin sosyolojik yapılarının da önemi vardır. Genellikle kent merkezlerinde laik ve orta sınıf sakinleri yaşarken, kent merkezinden uzaklaştıkça dindar ve muhafazakâr eğilim hâkim olmaya başlamıştır. Bu anlamda şehir merkezinden uzakta yaşayanların AKP'den oy alma olasılığı artmaktadır. (Aygül, 2016:183)

Merkez-çevre ya da aile-çocuk çatışması, görüşme yapılan ailelerin büyük çoğunluğunda yaşanmaktadır. Bu durumu özellikle sağ partilerde görünmekle beraber sol partilerde genellikle aile ile paralel oy verme eğilimi söz konusudur. Orta yaşlı-yaşlı seçmen genç seçmeni "geçmişte yaşanan zor günleri bilmiyorlar" şeklinde eleştirme eğiliminde oldukları görülmektedir. Genç seçmen ise ailesini "Emekliler, çalışanın yaşadığı zorlukları bilmiyorlar" şeklinde eleştirmektedir. Aynı ailede anne-

babaların, çocuklarına oranla daha fazla AKP'ye oy verme eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu durum yapılan bir başka araştırmada da “*AKP seçmen kitlesinin 45 yaş ve üstü olanlarında %70 e varan bir bağlılık sergilenmektedir.*” şeklinde vurgulamaktadır. (Radikal,2015) Görüşmecilerde AKP'yi en az eleştiren hatta neredeyse hiç eleştirmeyen yaş grubu bu yaş grubunu temsil etmektedir.

Bununla beraber genellikle eğitim seviyelerinin diğer parti seçmenlerine göre daha düşük olduğu dikkati çekmektedir. Özellikle dikkati çeken eğitim seviyesi düşük ve maddi açıdan durumu kötü olan (genellikle mavi yakalılar) AKP seçmeni ekonomik verilere göre AKP'yi değerlendirirken, eğitim seviyesi yükselen, ekonomik açıdan kısmen daha iyi durumda olan (genellikle beyaz yakalı) AKP seçmeni hak ve özgürlük kavramlarına göre değerlendirmektedir. Bununla beraber Çaha seçmen profillerinde temel farklılıkların eğitim- kültür düzeyinden değil “din” kavramından kaynaklandığını da eklemektedir. (İnternethaber,2010) Bu hak ve özgürlükler özellikle başörtülü kadın seçmenler tarafından sıkça dile getirilmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde de belirttiklerini Serkan isimli seçmen bir cümlede özetler gibiydi : “*Millet fakir... Millet yarı aç yarı tok... Millet bilmem kaç yıl sonra doymaya başladı, Cumhuriyet yürüyüşü² dediler. Bu millet gelir mi? Gelmez. Millet evdeki çorbasının derdinde.*”

3.5.1.1.Partiye Olan Aidiyet Duygusu

Columbia Ekolü'nün de desteklediği gibi seçimlerde kullanılan oy, sosyal kimliklerin siyasi tercihlere etkisidir. Bununla beraber Columbia Okulu, seçmenlerin oy kullanırken geçmiş alışkanlıklarından vazgeçmeyeceklerini ve seçmenlerin partilerine tutku ile bağlı olduklarını belirtir. Bu noktada partisine dine bağlı olduğu kadar bağlı seçmenler ortaya çıkmaktadır.

Özellikle 3 seçim döneminde de AKP'yi destekleyen ve cumhurbaşkanlığı seçiminde de Recep Tayyip Erdoğan'a oy vermiş olan seçmende partiye karşı sonsuz güven ve sonsuz bağlılık söz konusudur. “*AKP'den önce yaşamamışız*”, “*AKP öncesi*

² 2007 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde “Cumhuriyete sahip çık” içeriğiyle gerçekleştirilen yürüyüş

kâbusmuş”, “AKP öncesi... Ne idi o kara günler”, “Allah başımızdan eksik etmesin” dört ayrı görüşmeden alınmış bu cümleler seçmenin Adalet ve Kalkınma Partisi’ne olan bağlılığını vurgular niteliktedir.

Michigan Ekolüde benzer bir yaklaşımla bunu destekler ve “*parti kimliği*” kavramını literatüre kazandırır. AKP seçmenin önemli bir kısmı “*parti kimliğinin*” seçmen davranışı açısından önemli olduğunu görüşmelerde kanıtlamaktadır. Eda isimi katılımcı: “*Biz göç ettiğimizden beri sağ partileri destekleriz. Zaten babamlar geldi. O zaman Menderes vardı biz çocuğuz ben 5 yaşlarındayım babam Menderesi çok tutardı, ülkeyi böyle adamlar kurtarır derdi. Aklımıza hiç sol parti gelmedi nitekim Özal geldi biz Özal’a oy vermeye başladık şimdide Tayyip var onu destekliyoruz.*” Geldikleri dönemde Demokrat Parti iktidarda iken ailesinin Demokrat Parti’yi desteklediklerini belirten görüşmeci kendilerinin de oy kullanırken buna paralel görüşteki partileri desteklediklerini belirtmişlerdir. Görüşmecilerin çok büyük bir kısmı ailelerinin adeta birer devamı olarak Turgut Özal’ı ve Anavatan Partisi’ni desteklemeye devam etmiş ve günümüzde de aynı nesil Adalet ve Kalkınma Partisi’ne oy vermektedir.

Adnan Menderes dönemiyle beraber halktan kopuk siyasilere yerine halkla iç içe siyasiler mesajı verilmeye başlamış ve DP’nin o meşhur sloganı oluşmuştur “*Yeter Söz Milletindir*” Ancak Özal döneminde gelindiğinde bu durum kısmen kırılmıştır. “*Çankaya’nın Şişmanı İşçi Düşmanı*” sloganına rağmen muhafazakâr seçmenlerin desteğini alarak DP’nin bir ardılı olarak görülmeye başlamıştır. “*Özal’lı ANAP dönemi, Türkiye’de hem yeni bir sürecin öncüsü olması, [burada vurgulanması gereken ekonomik alanda liberalizasyon ve yeni sağ ideolojiye uygun politik zeminin sağlanmasıdır], hem de muhafazakâr siyasi üslubun kullanılması ile birlikte muhafazakâr kimliğin toplumsal alanda yeni bir boyut kazanması nedeniyle önem taşımaktadır.*” (Türköz,2016:114) Aynı siyasi düzlemde yer alan AKP’nin de bugün benzer seçmen kitlesi tarafından desteklendiği izlenmektedir. Adnan Menderes’in idam edilmesi, ve Turgut Özal’ın zehirlendiği iddiasının ardından Recep Tayyip Erdoğan’ın “*biz bu yola kefenimizle çıktık*” sözleriyle beraber üç parti “ölüm” ekseninde birleştirilmiş ve AKP’li seçmen tarafından “*Astınız, Zehirlediniz Yedirmeyiz*” sloganı DP, ANAP ve AKP’yi ortak potada birleştirmiştir.(Yaşlı,2013)

Yukarıda belirtildiği üzere genç seçmenler eğitim alarak ailesinden farklı siyasi tercihlerde bulunma eğilimine girmiştir. Ancak 1950-1960 yılları arasında göç eden birinci kuşak ekonomik yetersizliğinde etkisiyle eğitim imkanlarından yoksun kalmıştır. Bu kesim genellikle eğitiminin çoğunu aileden almış ve onlara benzer tercihlerde bulunmuştur. Ailesi ile beraber seçmen “*merkez sağ*” ideolojinin izinden devam etmiş ve bunda aile bireylerinin kullandığı cümleler etkili olmuştur. Michigan Okulu’nda da vurgulandığı gibi henüz oy vermeyen birey ailesinden duyduklarını hafızasına kazır ve ileri yaşlardaki seçmen davranışını buna göre uygulamaya geçirir.

Oy veren katılımcıların önemli bir kısmı AKP’nin sağ parti olmasının önemli bir tercih sebebi olduğunu açıkça belirtmektedirler. Murat isimli katılımcı: “*AKP’yi zaman zaman eleştiririm bazı uygulamaları bana çok ters geliyor Kürt açılımı filan. Ama yine de AKP’ye oy veriyorum çünkü sağda başka güçlü parti yok ve biz asla sol partiye oy vermeyiz... MHP’ye versem en fazla koalisyon olacak... Koalisyondan çok dilimiz yandı.*” ifadelerini kullanmaktadır. Seçmen aynı zamanda geçmiş deneyimlerinden³ dolayı “*koalisyon*” fikrini seçim tercihlerinin uzağında tutmaktadır. Az miktarda görüşmeci AKP’nin sağ parti olmasının oy vermelerinde etkili olmadığını vurgulasa da kendilerine yöneltilen “*Daha önce hiç sol partiye oy verdiniz mi?*” sorusuna “*Hayır*” cevabını vermişlerdir. Söz konusu cevap, seçmen tercihlerinde aslında ideolojik davrandıklarını kanıtlar niteliktedir. Bunun temel nedeni tüm görüşmeciler tarafından “*din*” kavramına bağlanmaktadır. Serkan isimli katılımcı “*Dinimizi rahat yaşıyoruz benim için CHP eşittir Alevi zihniyeti*” şeklinde cevap vererek “*sağ partileri Sunni İslamın temsilcisi*” olarak görmektedir.

AKP’ye oy veren görüşmecilerin önemli bir kısmı AKP’nin devleti çok iyi yönettiğini düşünerek oy verdiğini belirtmektedir. İlk açıdan bakıldığında bu durum ekonomik olarak görülmele beraber neredeyse görüşmecilerin tamamı hayatlarında hiçbir zaman sol partiye oy vermemişlerdir. Bu açıdan değerlendirildiğinde durumun yalnızca sosyo-ekonomik değil aynı zamanda ideolojik olduğunu kanıtlar niteliktedir. Serkan isimli seçmen: “*Sağ parti olması benim için büyük bir ayrıcalıktır. Yani aynı adam mesela CHP’de olsa belki de oy vermezdim... Ama AKP aynı zamanda ülkeyi*

³ Yakın dönemde yaşanan 2001 krizinin nedeni seçmenler tarafından koalisyon (DSP-MHP-ANAP) olarak değerlendirilmektedir.

çok iyi yönetiyor. Ekonomimizi güçlendirdi dünyada Türkiye'nin adını bilmeyen ülkeler bugün artık Türkiye'yi tanıyor. Bunun temel nedenini ben Tayyip Erdoğan'ın liderlik özelliklerine bağlıyorum” Araştırma kapsamında yer alan AKP seçmeninin çok özel bir durum olmadıkça sol partiye oy vermediği açıktır. Bu anlamda araştırmada yer alan katılımcıların neredeyse tamamı gelecekte bir sol partiye oy vermeyeceklerine dair ipuçları verir nitelikte görüş belirtmektedir.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki sağ seçmenin önünde bir MHP seçeneği olmasına rağmen akla gelen ilk tercih Adalet ve Kalkınma Partisi seçeneğidir. Dural'ın yeni seçmen teorisi neden AKP sorusunu açıklar niteliktedir. Sağ seçmen neredeyse hiçbir koşulda sol partilere oy vermemektedir. Ancak iki ya da daha fazla sağ parti olduğunda da kendisine en somut vaatlerde bulunan ve en somut kazançlar sağlayan partiye yönelme eğilimindedir. Burada seçmenin “koalisyon” istememesinin nedenlerinden belki de en önemlisi 2000 ve 2001 yılları arasında koalisyon hükümetlerinin var olduğu dönemde art arda yaşanan iki büyük krizdir.

Bu alanda yapılan farklı bir çalışmada bu teoriyi destekler niteliktedir. Araştırmaya göre mevcut parti olan AKP'nin iktidara gelmesinde ekonominin zor ve kasvetli ortamından etkilenenlerin payı olmuştur. Bu durum partinin iktidarında diğer faktörlerin yanı sıra önemli bir başarı olarak atfedilir. Bir başka şekilde söylenecek olursa, AKP sadece muhafazakâr seçmenlerin değer yargılarına hitap ederek değil aynı zamanda onlara sosyo-ekonomik refahıda sunarak başarısını pekiştirmektedir. (Başlevent-Kirmanoglu, 2016:89-91)

3.5.1.2.Ekonomide İstikrar İçin AKP

Araştırma kapsamında yer alan AKP seçmeninin tamamı AKP'nin ekonomiyi çok geliştirdiğini ve Türkiye Cumhuriyeti'nde ekonomik anlamda en parlak dönem olduğunu belirtmektedirler. İşsizliğin azaldığını ayrıca kiracı sayılarındaki azalmaların ve buna paralel çevrelerinde ekonomik anlamda zenginleşen bir kitlenin olmasının da seçmeni AKP' ye oy vermeye yönlendirdiğini belirtmektedirler.

Direk kendisi göç eden kadın görüşmeciler ve ailesi göç etmiş ve fakat kendisi Türkiye’de doğan kadın görüşmeciler arasında bu anlamda ciddi farklılıklar görülmektedir. Türkiye’de doğan ve ailesi göç eden görüşmecilerin siyasi katılım gösterirken özgürlük, terör, hak gibi daha soyut belirleyicileri tercih ettikleri görülmektedir. Feride isimli katılımcı: *“Biz geldiğimizde fakirlik nedir gördük, bir kıyafetler giyerdik yamasından normal kumaşı görülmezdi bile o kadar fakirlik gördük o yüzden bugün gelinen nokta bizim için hayaldi ekonomide istikrar yüzünden AKP’yi destekliyoruz”* şeklinde görüş belirtmektedir. Burada ortaya çıkan hafızalarında göçün etkisi bulunduğu ve bundan dolayı ekonomik açıdan eski olumsuz günlerini yaşamak istememektedirler. AKP’yi ekonomik açıdan istikrarlı bulan seçmen eski günleri yaşamamak adına Adalet ve Kalkınma Partisi’ni desteklemektedir.

Fatma isimli katılımcı konuyla ilgili fikirlerini belirtirken şu cümleleri kullanmaktadır: *“Bundan önce bakardım kimsenin işi yok gücü yok şimdi insanlar çalışıyor mal mülk ediniyor neredeyse bütün gençler ev almaya başladı. Sonra bakıyorsunuz karı-koca çalışıyor ev alıyor yani nasıl diyeyim gençler bunlar sayesinde zenginleşmeye başladı ondan dolayı destekliyoruz.”* Seçmenin yalnızca bireysel zenginleşmeden dolayı değil aynı zamanda ülke ekonomisinin de iyi gitmesini önemsendiği görülmektedir. Sorumluluk hipotezini de destekleyen bu görüşe göre etrafın ya da ülkenin iyi gitmesi seçmeni AKP’yi tercih etmeye yönlendirmiştir.

Özellikle AKP seçmeninde partiye karşı ciddi bir ekonomik güven duygusu bulunmaktadır. Ve mevcut ekonomik durumu diğer partilerin sağlayamayacağına ilişkin yaygın bir kanı hâkimdir. Aysel isimli katılımcı: *“Ben sol bir sendikaya üye oldum. DİSK’e yani... Ama iş yerindekilerin ısrarları da etkili oldu... Ne yalan söyleyeyim çok şey kazandırdı bize... Bizim iş yeri servisimiz böyle kamyondu af edersin ama sanki hayvan taşır gibi... Sendikaya geçince bu değişti servislerimiz otobüs oldu. Maaşlarımız değişti 3 ayda bir çift maaş almaya başladık. Yiyecek yardımı filan... Çok faydası oldu yani...”* Bunun üzerine hangi partiyi destekliyorsunuz sorusuna “AKP” cevabını vermiş ve *“Hiçbir zaman sol bir partiyi desteklemedim ne ben ne de ailem... Sendikacılıkta bir başarı söz konusu evet ama parti olarak ekonomide sol partilerin başarılı olduklarını neredeyse görmedim diyebilirim... Hatta bana göre sağ partilerin elde ettikleri başarıları hayal dahi edemezler ben o kadar başarılı buluyorum elbette her parti değil MHP şuanda çok kötü bir siyaset yönetiyor*

mesela...” demiştir. Parti seçimleri konusunda sağ seçimde sola karşı ciddi bir ön yargı söz konusudur. Sol bir sendikaya üye olabilen seçmen iş sol bir partiye geldiği vakit sola olan güvensizliğini dile getirmekten çekinmemektedir.

Halka yakınlık kendine benzeyeni sevme ben ve öteki kavramları da seçmen için seçim davranışı gösterirken önemli bir kriterdir. Ancak bu ben ve öteki kavramları hemşericilikten daha çok Elif isimli katılımcı: *“Bana benzeyen ve benim gibi yaşayandır”*. *“Halk partisi ama halka yönelik bir faaliyeti yok... DSP (Demokratik Sol Parti) vardı mesela o da sol parti ona da oy vermedik ama inanıyorduk. Ama CHP öyle değil... Halka hiçbir zaman inemedi...”* AKP’li seçmen CHP’yi halka inemedi ya da halka benzeyemedi şeklinde eleştirmektedir.

Fatma isimli katılımcı: *“Kardeşim CHP’li benim... Onun AKP karşıtı olmasını anlarım... Turizm sektöründe çalışıyordu. Bu ekonomi iyi gitti dolar hep düşük... Bunlar önceden 5 kazanıyordu şimdi 2-3 kazanıyor o desteklemez tabii”* Kişisel ekonomik çıkarların zedelendiği durumlarda önceliği kendi gelirine tanıyan seçmenin farklı partilere yöneldiği belirtilmektedir. Seçmen aslında kardeşinden bahsederken kişisel ekonomik çıkarlarının zedelendiğini ve bu sebepten AKP yerine farklı bir partiyi desteklediğini vurgulayarak kamu tercihi teorisini de desteklemektedir. Seçmen ilk etapta ülkenin ekonomik durumunun iyileşmesini önemser; ancak bununla beraber ülke ekonomisinin iyi gitmesinden bireysel ekonomisi zedelenebiliyorsa o noktada yapısı gereği bencil olan birey kendi ekonomik durumunu düşünmeye başlar. Bu iki durumdan ortaya çıkan en genel sonuç; sorumluluk hipotezi önemli bir kavramdır ancak seçmen davranışı açısından asıl belirleyici kamu tercihi teorisidir.

3.5.1.3.Sağlık ve Ulaşım’da Reform

AKP’nin desteklenmesinde sağlık ve ulaşım alanlarındaki gelişmelerin seçmen davranışlarında önemli etkilerinin olduğu belirtilmektedir. Bu anlamda görüşmecilerin arasında yer alan gerek AKP seçmeni gerekse diğer parti seçmenleri arasında Adalet ve Kalkınma Partisi’nin yaptığı olumlu işlerin ilk sırasında sağlık ve ulaşım yer almaktadır.

AKP’li seçmenlerin hepsi AKP’nin yaptığı en önemli reformların sağlık alanında olduğunu belirtmektedirler. Yavuz isimli katılımcı: *“Eskiden SSK’lının gittiği 3-5 hastane vardı ama ne çile özel hastanenin önünden bizim gibi hasta geçemezdi bile... Doktorlar yüzüne bakmıyor... E o da haklı kapıda birikmiş insan yığını...”* Seçmen için özel hastaneleri kullanabilmek AKP’nin önemli bir başarısı olarak görülmektedir. *“Ameliyat sıranı beklerken ölürdün”, “Dişimi çektiler bir kere burada Maltepe’de adam iğneyi yaptı uyuşmasını beklemeden çekti o ağrı neydi adam arkadaki sıraya bakıp seni beklersem bu sıra nasıl bitecek dedi” “Sabahtan akşama kadar ilaç sırası bekliyorduk... Akşama doğru sıra geliyordu depoda ilaç bitti cevabını alıyorduk.”* AKP seçmeni sağlık alanında yaşadıkları zorlukları bu cümlelerle anlatmışlar ve bunun üzerine Adalet ve Kalkınma Partisi ile ilgili olumlu cümleler kurmuşlardır. Anlaşılan o ki sağlık alanında yapılan reform seçimlerde yapılan birçok soyut vaadin önüne geçmektedir.

Sağlık alanında yapılan reformlara diğer parti seçmenleri de katılmaktadırlar. Derya isimli katılımcının 1953 yılında ailesinin sağlık alanına ilişkin düzenlemelerde eski ile bir kıyas yapmasının ardından mevcut durumun ne kadar iyi olduğunu vurgulaması dikkat çekicidir: *“Nasıl diyeyim daha 6’da kışın henüz hava aydınlanmamış biz hastanedeyiz önümüzde de insan dolu yani millet geceden hastanelere giderdi. Doktora girip muayene olmayı becerebilirsen seni bitmek bilmeyen ilaç kuyrukları beklerdi sonra ilacın kaldıysa şanslısın bir de ilacın bitip daha sonra gelecek olması vardı ki illallah ederdin. Sağlıklı gitsen garanti ediyorum hasta çıkardın. Şimdi ile o zamanın sağlık sektörü kıyaslanamaz bile. Bugün ben MHP’ye oy veriyorum ama sağlık alanındaki gelişmelerini inkâr edemem”* Bu anlamda MHP seçmeni AKP’nin sağlık alanında başarılı bulunduğunu belirtmektedir. CHP seçmenlerine AKP’nin olumlu yönleri sorulduğunda onlarında önemli bir kısmı Adalet ve Kalkınma Partisi’nin sağlık alanında önemli adımlar attığını ancak bu kadar uzun yıllar iktidar da kalabilme şansı başka partilere de verilse en az bu kadar gelişme kaydedileceği belirtilmiştir. Arda isimli katılımcı AKP’nin büyük gelişmeler kaydettiğini ancak bu durumun AKP’nin başarısını yansıtmaktan daha fazla uzun yıllar iktidar partisi olmasının bir neticesi olduğunu vurgulamaktadır. *“Sağlıkta reform yapıldı deniliyor evet sağlıkta büyük gelişmeler var ama izin verin de o yapılsın*

bunca yıl iktidarda başka bir parti kalsa başka bir partide en az bu kadar yapardı” şeklinde görüşlerini belirtmektedir.

Tuncay isimli katılımcıda AKP üzerinde değerlendirme yaparken AKP’nin sağlık alanında başarılı olduğuna değinmektedir. *“AKP hakkında 80 sonrası yeşil kuşağın Türkiye de İslam’ın deforme edilmesi ve 80 darbesi sonucunda solculuğa ve komünizme karşı İslam’ın yüceltilmesi ve bu dönemde FP ve RP’den ayrılan yenilikçilerin kurduğu bir partidir. Başlangıçtaki hedeflerinin tamamen dışına çıkmış sağlık ve ulaşımda başarılı olmuş ancak dış politika eğitim gibi alanlarda başarısız olmuştur.”*

Ulaşım alanında da başarıları vurgulanan AKP’nin özellikle günün önemli kısmını yolda geçiren seçmen tarafından takdir edilmektedir.” *Yol yaptı da ne oldu diyorlar... Biz de tek yol yaptı diye oy vermiyoruz... Diğerleri hiçbir şey yapmadığı için oy veriyoruz”* diyerek yalnızca AKP’nin başarısını değil aynı zamanda diğer partilerinde başarısızlığından dolayı AKP’ye oy verdiğini vurgulamaktadır.

Sağlık ve ulaşım alanında yapılan reformlar hem Adalet ve Kalkınma Partisi seçmeni hem de diğer parti seçmenlerince başarılı bulunmasına rağmen tek başına parti seçiminde etkili olmamaktadır. Ancak diğer kriterlerle de desteklendiğinde AKP için olumlu sonuçlara varılmasını sağlanmaktadır. Özellikle AKP seçmeni açısından son derece “övünülecek” gelişmeler olarak görülmektedir. Bu anlamda seçmen için hizmet almak önemli bir belirleyici olmakla beraber ideolojiden ve diğer ekonomik etkenlerden daha arka planda gelmektedir.

3.5.1.4.Dini ve Mezhepsel Faktörler

Yukarıda belirtildiği üzere Rumeli’den göç edenlerin göç ettikleri yıllar parti tercihlerinde son derece önemlidir. Ancak bunun en önemli istisnası mezhep farklılıklardır. Aynı yıllarda aynı yerde göç eden iki kişinin birbirinden farklı siyasal tercihler göstermesinin en önemli nedeni “mezhep” farklılıklarıdır. Bu da seçmen davranışında din kavramının ne denli önemli olduğunu belirler niteliktedir. Mardin’in de vurguladığı gibi seçmen parti tercihinde kendi dini inançlarını saygı gösteren/ göstermeyen partiye göre önceliklendirmektedirler.

3.5.1.4.1. Türban Meselesi

Türban yasağı 1990 yılının ikinci yarısında 28 Şubat sürecinde yaşanmaya başlanmış ve en çok üniversiteler de okuyan kadın öğrencileri etkilemiştir. Türban/başörtüsü nedeniyle okuduğu okula girmeyen kadın öğrenciler başını açarak okula girebildi ve bazıları da okulu bıraktılar. AKP'nin önemli seçim vaatleri arasında yer alan türban meselesi AKP iktidarının ancak 11. yılında yayımlanan bir genelgeyle türban yasağı kaldırıldı. (Türkiye'de Başörtüsü Yasağı: 2013)

Sünni seçmenler için AKP'nin din ve ilahiyat alanında yapılan çalışmaların kimileri eleştirilmekte kimileri ise beğeniyle karşılanmaktadır. Özellikle "türban" konusunda getirdiği özgürlük Sünni seçmen tarafından takdir edilmektedir. *"Avrupa'da okuyorlar biz de türbanlı diye okula giremiyor böyle şey olmaz"* diyerek türban konusunda AKP'ye destek veren seçmen hak ve özgürlüklerin kısıtlanmadığını bunun aksine AKP döneminde belli bir kesimin özgürlüğünü arttığını vurgulamaktadırlar. *"Özgürlük kısıtlandı diyorlar özgürlük kime göre neye göre kısıtlandı... Bana göre arttı... Başu kapalı diye okuyamayan, çalışamayan kızların özgürlüğü arttı."*

Özellikle kadın seçmenler AKP'nin türban konusunda getirdiği değişikliklere, yani kamu alanlarına getirilen türban özgürlüğüne destek vermektedirler. Gamze isimli katılımcı *"Hangi partiyi destekliyorsunuz?"* sorusuna *"AKP"* cevabını veriyor ve ekliyor. *"Ben türbanlı değilim ailemde baktığınızda türbanlı olan yok... Eşim CHP'li ama kadınlara verilen başörtüsü özgürlüğü benim gözümde AKP'yi farklı kılıyor... İnsanlar özgür olmalı. Türkiye'de kadınların eğitimsiz kalmalarının nedenlerinden birisi türbandı... Eğitimsiz kadın eğitimsiz anne demek... Eğitimsiz anne ise eğitimsiz toplum demektir."*

AKP'li seçmenlerin neredeyse tamamı türban konusunda yapılan yeniliklerden memnun olduklarını ifade etmektedirler. Özellikle AKP'li kadın seçmen bu konuda daha partiye daha fazla destek olmaktadır.

3.5.1.4.2. İmam Hatipler

30 Mart 2012 tarihinde kabul edilen İlköğretim yasası ile beraber eğitimde 4+4+4 sistemine geçildi. Bu sürecin din başlığı altında alınmasının temel nedeni ise görüşmecilerin bu sistemi sadece “imam hatip” çerçevesinde değerlendirmeleridir. Sürece göre artık ilköğretimde ikinci 4 yılda veliler çocukları imam hatip ortaokullarına gönderebilecektir.

Görüşmecilerin önemli bir kısmı bu uygulamadan memnun değildirler. Türban konusunda olumlu görüş belirten görüşmecilerin neredeyse tamamı 4+4+4 sisteminden memnun olamadıklarını belirtmektedirler. Gamze isimli katılımcı: *“Mahallemizde ne güzel okulumuz var... Neymiş onu imam hatip yaptılar... Ben çocuğumu ya İmam-Hatip'e göndereceğim ya da servis tutup ücret ödeyip farklı bire okula... Madem bu tarz bir uygulama var ücretsiz servis konulsun”*. Bir başka görüşmeci *“Memnun değilim... Kızım başka okulda oğlum başka... Karma karışık oldu... Servis parası ayrı masraf... Bizim bütçemiz belli”* şeklinde eleştiride bulunmaktadır.

Maddi açıdan yapılan değişiklikten memnun olmayan birey sistemden de memnun olmadığını belirtmektedir. Bu durumda yeni seçmen teorisinde Dural'ın da belirttiği gibi seçmen manevi öğelerden daha fazla maddi öğeleri önceliklendirmektedir. (Dural,2014:507-508). *“Bu sistem çok yanlış okullarda bilim öğretilmeli... Benim kızım matematik öğretmeni 3 yıldır atanamıyor. Ama din öğretmenleri düşük puanlarla atanıyor... Çünkü okullarda din dersi matematikten önemli tutuluyor yanlış bir uygulama.”* Seçmen açısından bakıldığında yine kendisi ya da yakınının bir hakkı/çıkarı zedelenmektedir.

Direk bir kar/zarar ilişkisi yaşamayan seçmenlerde konuya eleştirmekte ancak onlar farklı açıdan değerlendirmeye almaktadır. Zeynep isimli katılımcı Türkiye’de imam hatip liselerindeki artışın bilimsel gelişmeleri durduracağından dolayı eleştirmektedir: *“Adım başı imam hatip doldu... Bu ülkenin imam açığı yok ülkenin doktor, bilim insanı açığı var.”*

Sonuç olarak AKP seçmeni konu hakkında fikir belirtmemekte ya da imam hatip konusunda olumsuz fikir belirtmektedir. Doğrudan maddi açıdan zarar gören

seçmenler olayı bu açıdan değerlendirirken direkt bir zararı olmayan seçmen ülke açısından durumu değerlendirmektedir. Bu durumda seçmenin öncelikli olarak bireysel çıkarlarını önemsediğini savunan kamu tercihi teorisi desteklenmektedir.

3.5.1.4.3. Alkol Yasağı/Zammı

2013 yılında çıkan yasa sonucunda saat 22.00'den sonra bakkal/ büfe gibi yerlerde alkol satışları yasaklanmıştır. Bununla beraber alkol reklamları yasaklanmıştır. Aynı zamanda sigara ve alkolde son yıllarda ciddi oranda zamlar yapılarak vatandaşın alkol ve sigarayı bırakması amaçlanmıştır.

AKP'li seçmenler alkol yasağı ve sigara zamları hakkında farklı yorumlarda bulunmaktadır. Bazı seçmenler uygulamanın yanlışlığını ve vatandaşın mağdur olduğunu Fatma isimli katılımcı AKP'ye oy vermesine rağmen konuya eleştirel yaklaşmaktadır. *“Çok yanlış bir uygulama sigara kullanmıyorum... Ama 30 yıl kullandım bu öyle zamlarla bırakılacak bir şey değil. İnsan eve ekmek götürmeyip sigara alır.”* şeklinde açıklarken ,bazı seçmenler sigara ve alkol bıraktırmak adına iyi bir yol olduğunu belirtmektedir. Zeynep isimli katılımcının konuyla ilgili fikirleri şöyledir: *“Güzel bir şey böylece sigara almazlar yavaş yavaş bırakırlar”* demektedir.

Genel olarak AKP seçmeni arasında oluşan bu farklılık sigara/alkol kullanan ya da geçmişte kullanıp bırakmış olanlar yasağa ve zamlara karşı çıkarken, hiç alkol/sigara kullanmamış olanlar yasağı yerinde bulmaktadır. En genel anlamda alkol/sigara yasağına maddi açıdan değerlendirme yapılıyor denilebilir. Serkan isimli katılımcı: *“Çok yanlış bir uygulama bonzai filan hep ondan çıktı... Eskiden bu lisede okuyan çocuklar bira alıyordu... İki üç bira alıyor o ona yetiyordu... Şimdi çocuk 3 bira alacak para yetmiyor... O fırsatçılar 3-5 liraya satıyor bu zehirleri ona yöneliyorlar... İçen içiyor zam filan engel olamaz... Ne saat yasağı ne zam içki içmek isteyeniyi engelleyecek uygulamalar değildir”* sözleriyle aslında bu tarz yasaklamaların toplumda daha büyük sorunlara yol açabileceğini vurgulamaktadır.

3.5.1.4.4.Alevi/Bektaşî Seçmenler

Görüşmecilerin özellikle 1954-1960 yılları arasında Rumeli'den göç eden ve Sünnî mezhebine sahip olanların neredeyse tamamı bugün AKP'yi desteklediklerini belirtmektedirler. Ancak aynı yılda göç eden göçmenlerde mezhep farkı siyasi parti tercihlerinde de önemli farklılıklara neden olmaktadır.

Yapılan görüşmelerde Alevi-Bektaşî mezhebine sahip Rumeli göçmenlerinin neredeyse tamamının ise Adalet ve Kalkınma Partisi'ne karşı çıktıklarını, bu partiye oy vermediklerini ve vermeyeceklerini belirtmektedir. Bu noktada ise aslında mezhebin göç edilen yıla göre daha önemli bir faktör olduğunu açığa çıkarmaktadır. Ali isimli görüşmecinin konuyla ilgili fikri şöyledir: *“AKP bu denli özgürlükleri kısıtladıkça tüm ülke yönetimini dahi mükemmel yapsa oyumu AKP'ye vermem”* diyerek AKP'nin ekonomik gelişmelerden çok bireysel özgürlüklere önem verdiği zaman Alevi seçmenin kısmen sempatisini kazanacağı belirtilmektedir.

Görülen o ki mezhep gibi faktörler etkili olmadıkça Rumeli göçmenlerinden sağ parti seçmenleri AKP'ye oy verme eğilimi göstermektedir. Ve özellikle sağlık ve ulaşım alanlarında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin faaliyetleri son derece başarılı bulunmaktadır.

Rumeli göçmenleri açısından muhafazakâr eğilimleri çok fazla olmamasına rağmen AKP'yi desteklemeleri geldikleri yıla ve söz konusu partinin ekonomik vaatleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Kamu Tercihî Teorisi ve Yeni Seçmen Teorileri aslında AKP'ye oy verenlerin tercihlerini yansıtır niteliktedir.

Merkez-çevre teorisi açısından da AKP seçmeni önemli bulgulara sahiptir. Bayrampaşa merkezleşmeye ya da merkezle içli dışlı olmaya başladıkça siyasal tercihlerinde CHP ya da diğer partilere kayma olduğu görülmektedir. Bu merkezleşme genç seçmenin parti tercihlerine yansımaktadır ve bu yüzden yaşlı ya da orta yaşlı seçmen parti tercihinde daha sabit ve geleneğe bağlı kalmaktadır.

3.5.2. CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)

Cumhuriyet Halk Partisi, Mustafa Kemal Atatürk tarafından 9 Eylül 1923'te kurulmuştur. Partinin kuruluş adı Halk Fırkasıdır. Parti 1924 yılında "Cumhuriyet Halk Fırkası", 1935 yılında ise "Cumhuriyet Halk Partisi" adını aldı. 1927 yılında "Cumhuriyetçilik", "Halkçılık", "Milliyetçilik", "Laiklik" CHP'nin dört temel ilkesi olarak benimsendi. Daha sonra 2 ok daha eklendi bunlar "Devletçilik" ve "İnkılapçılık" ilkeleridir. CHP'nin tarihi Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinin önemli bir parçasıdır. Bugün Türkiye'de Sol'un önemli temsilcisi olmakla beraber parti başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'dur.

Rumeli'den gelen göçmenlerde genel olarak CHP eğilimi özellikle 1950'den önce göç etmiş olanlarda ve Alevi göçmenlerde görülmektedir. 1950 yılından önce göç eden görüşmecilerin önemli bir kısmı bugün özgürlüklerin ve laikliğin teminatı olarak CHP'yi görmektedir.

TABLO-12: CHP'nin Bayrampaşa'da Seçim Sonuçları (Habertürk, 2016)

SEÇİMLER	CHP OY ORANI
31 Mart 2014 Yerel Seçim	% 39,3
7 Haziran 2015 Genel Seçim	% 27,80
1 Haziran 2015 Genel Seçim	% 28,1

Ayrıca Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde MHP-CHP çatı adayı Ekmeleddin İhsanoğlu %39,91 oy almıştır.

3.5.2.1. CHP Seçmeni Profili

CHP seçmeni açısından duruma bakıldığında genel olarak Türkiye de bulunan seçmen profili ile aynı olduğu görülmektedir. Genellikle "beyaz yakalılar" olarak değerlendirilebilecek eğitilmiş ve maddi olarak iyi durumda olan seçmen

kitlesini temsil etmektedir. Aynı zamanda CHP'ye oy verenler genellikle yaşlarından bağımsız olarak CHP'yi tek alternatif olarak görmektedirler. “*CHP'den başka herhangi bir partiyi desteklemedim desteklemem de*” gibi keskin ifadeler kullanan CHP seçmeninin parti konusundaki tercihlerinin değişmesi neredeyse imkânsız gözükmektedir.

Bununla beraber CHP seçmeni genel anlamda eğitim düzeyleri yüksek olan seçmen tabakasını temsil etmektedirler. Rumeli'den erken dönemde göç eden kesimi temsil eden bu seçmenlerin maddi durumu diğer parti seçmenlerine göre daha iyidir. Bunun temel nedeni eski göçmen olmalarından kaynaklanmaktadır. Mevzubahis olgunun iki avantajı bulunmaktadır. Birinci avantajı, 1923-1960 yılları arasında göç edenlerin devletin toprak ve diğer maddi olanaklardan yararlanmalarınıdır. Bu anlamda özellikle tek parti döneminde göç edenlerin neredeyse tamamı CHP'yi desteklemektedir. Bu beklide kendilerine sahip çıkılmasından kaynaklanan bir vefa örneğini de taşımaktadır. Maddi anlamda güçlü olmalarının bir diğer nedeni neredeyse tüm Rumeli göçmenlerinde ortak olarak görülen kendi deyimleriyle “mal sahibi olma çabasından” kaynaklanmaktadır. Bu anlamda erken ya da geç dönemde göç etmiş olsun tüm Rumeli göçmenleri geldikleri yere ait olabilmek için mal satın almışlardır. Ancak erken dönemde göç edenlerin bu anlamdaki avantajı aldıkları gayri-menkullerin değer kazanması olmuştur. Bu nedenle de yeni göç edenlere göre kısmen daha iyi bir maddi duruma sahiptirler.

İlk etapta Trakya illerinden birine yerleşen göçmenlerin genellikle Trakya illerinde toprakları ya da evleri bulunmakta ve yılın bazı aylarını İstanbul'da geçirmektedirler. Bu maddi zenginliğin bir başka önemli getirisi, eğitim imkânlarının daha iyi olması ve daha eğitilmiş olmalarıdır.

Sağ partilerde görülen aile içindeki oy farklılaşması CHP'de neredeyse hiç görülmemektedir. Genel olarak ailede kuşaktan kuşağa aktarılan bir tür “*CHP geleneği*” sürdürülmektedir. Ailesi 1927 de Selanik'ten göç eden bir görüşmeci bu durumu şöyle ifade etmektedir. Fatih isimli görüşmeci “CHP geleneğini” şöyle vurgulamaktadır: “*Biz aileden CHP'liyiz Atatürk'ün döneminden beri destekledik hep de destekleyeceğiz. Çünkü bizler Batılıyız... Batı; özgürlüğün, modernliğin ve çağdaşlığın temsilidir. Bugün Türkiye'deki partilere bakarsanız CHP dışındakilerde bir Arap hayranlığı ve Ortadoğu ülkesi olma peşinde olduklarını görürsünüz... Biz ya*

Balkan ülkelerine benzeyip çağdaş, özgürlükçü ve Avrupalı olacaktık ya da Ortadoğu'ya benzeyerek gelenekçi, İslamcı, bağnaz... Maalesef şuan ikinciye daha yakınız... Bu yüzden iktidar olmasa da en güçlü muhalefet için bile CHP."Seçmen ben ve öteki ayrımında kendini batılı olarak tanımlamakta ve CHP dışındaki partileri öteki olarak görmektedir. Daha çağdaş ve Batıya daha benzeyen parti olarak gördüğü CHP'yi desteklemektedir. CHP seçmeni göç ettiği yerleri yani Batı'yı kendine baz alarak Ortadoğu ya da doğuyu ötekileştirmiş ve kendinden olana oy verme eğilimini sürdürmüştür.

3.5.2.2.Özgürlük Teminatı CHP

Yapılan görüşmelerde görüşmecilerin büyük bir kısmı CHP'ye oy vermelerinin önemli nedenini CHP'nin yaşamlara saygılı olmasına bağlamıştır. Bahar isimli seçmenin konuya ilişkin tutumu son derece açıktır: *"CHP yaşamlarımıza karışmıyor mesela ne var şimdi (AKP dönemi kastediliyor) belli saatten sonra hareketlerimiz kısıtlanıyor baskı yapıyor ancak insan vatanında rahat hareket etmeli ayrıca Cumhuriyetin teminatı ve Atatürk'ün partisidir."* Hareketlerinin kısıtlanması ve özgür olamamak, AKP'ye karşı bir tepkiyi ve CHP'ye karşı desteği doğurmaktadır.

1950'den önce Rumeli'den Türkiye'ye gelen göçmenlerin geldikleri dönem açısından incelendiğinde tek parti dönemine denk geldiği görülmektedir. Bu anlamda tek parti döneminden göç edenlerin bugün CHP'ye oy vermeleri göçmen seçmen davranışına uygun genel sonuca yani *"hangi parti döneminde göç ettiyse o partiye ya da ardılına oy verme"* teorisine uygun olduğu görülmektedir. (Özlem,2011)

CHP'ye oy veren seçmenlerin Türkiye genelinde olduğu gibi kalıplaşmış seçmen ya da taban seçmen olduğu görülmektedir. Gümüş bu durumun nedenini toplumsal hafızaya bağlamaktadır. (Gümüş, 2013:187) Parti liderinden, seçim vaatlerinden, parti programından tamamen bağımsız olan partiye bağlılık CHP seçmeninde genel olarak görülen bir eğilimdir. Fatih isimli görüşmeci: *"CHP' de bugün Kemal Kılıçdaroğlu var. Mesela bize diyorlar Kemal Bey için o Tuncelili ne sen onun dilinden kültüründen anlarsın ne o senin... Ama ben de diyorum ki kime oy vereyim? Diğerleri hiç olmaz hiç değilse CHP Atamızın partisi..."*sözleriyle CHP'nin

genel başkanından ya da kadrosundan daha önemli olan konunun CHP'nin varlığı olduğu belirtmiştir. CHP'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk sevgisinin bugün dahi CHP'ye seçmen kazandırması da kolektif belleğin seçmen davranışı açısından aslında ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Burhan isimli katılımcının *“hangi partiyi destekliyorsunuz ?”* sorusuna verdiği cevapta bu teoriyi destekler niteliktedir. *“CHP'yi destekliyoruz biz ezelden beri ailemde hep CHP'yi destekledi bizde CHP'yi destekliyoruz”* şeklinde cevap vererek geçmişlerinden itibaren CHP'ye olan bağlılıklarını ifade etmiştir.

3.5.2.3. Güçlü Muhalefet

Görüşmeye katılanlarda iki göçmen kendilerini AKP'ye ve CHP'ye yakın hissetmemelerine rağmen, Türkiye'de güçlü bir muhalefet olması gerektiğine inandıkları için CHP'ye oy verdiklerini belirtmektedirler. Bu görüşmeciler CHP'nin kemik seçmeni arasında yer almamakta ve sağ partilere ve özellikle AKP'ye tepki göstermek için oy verdiklerini belirtmektedirler. Güler isimli katılımcı konuyla ilgili değerlendirmeyi yaparken AKP'nin siyasetin her alanında bulunmasından dolayı eleştiride bulunmaktadır: *“AKP'nin hem yasama hem yürütme hem de yargı gücünü elinde bulundurmasını doğru bulmuyorum bu anlamda meclisteki ezici çoğunluğunun son bulması gerektiği ve güçlü bir muhalefet olması gerektiğini düşünüyorum barajı geçen sınırlı parti ve AKP'den sonra gelen parti olduğu için CHP'yi destekliyorum gerçekten görüşlerimi destekleyen bir parti olduğunda o partiyle devam edebilirim elbette.”* Bu anlamda bu tarz seçmenler farklı bir alternatifleri olduğunda ya da AKP'nin meclisteki ezici çoğunluğu kaybetmesi halinde farklı bir partiye yönelebileceklerini belirtmektedirler. Bu anlamda bu da bir tarz “protesto oyu” olarak değerlendirilebilecektir. Baskın parti varlığı seçmende “diktatörlük” korkusu yaratmaktadır. Bu ihtimal seçmenin elindeki en büyük “cezalandırma mekanizması” olan oy kavramının etkisini azaltacağı için büyük tehlike olarak görülmektedir. Bu anlamda David Easton'un “Siyasal sistem kuramı”nı anımsatmaktadır.

3.5.2.4. Alevi Seçmenler

Görüşmeciler arasında yer alan iki Alevi katılımcının da CHP'ye oy vermesi ve çalışmanın tüme varım hesasına göre yapılması nedeniyle Alevi seçmenlerin CHP'yi desteklediği yönünde genel çıkarımda bulunulmuştur.

Rumeli göçmenlerinin geldikleri döneme göre oy vermelerinin en önemli istisnası Alevi seçmenlerdir. Görüşmeye katılan tüm Aleviler hangi yıl göç ederse etsin bugün CHP'ye oy verdiklerini belirtmektedirler. Bu durum göç edilen yıldan daha önemli olan bir nokta varsa din ve ideoloji olduğunu kanıtlar niteliktedir. Mezhep farkının, Alevileri CHP'ye yönlendirmesinin temel nedeni cumhuriyetin ve laikliğin devamlılığı konusundaki tutumlarından ve şeriat kaygılarından ileri gelmektedir. Arda isimli katılımcı CHP'ye oy vermeme nedenini Aleviliğe yönelik olumlu bir tutumun olmamasına bağlamaktadır: *“CHP'den başka hangi partiye oy verebilirim ki... İmam hatipler, din dersleri, başörtüsü bize yönelik zerre çaba yok... Bir ülke sadece tek mezhep anlayışıyla yönetilemez.”* Aleviler kendi mezhepleri ile ilgili hiçbir çaba gösterilmemesinden ve Aleviliğe yönelik faaliyetlerin yapılmamasından dolayı şikâyetçi olmaktadır. Tek bir mezhebe mezhebe yani genel anlamda Sünniliğe ve özel anlamda Hanefiliğe yönelik olarak gerçekleştirilen faaliyetlerden dolayı eleştiride bulunmaktadır. *“Kendi aralarında ayrımcılık yapıyorlar... Kendilerinden olmayana ekmek yok”* diyerek Alevilerin ötekileştirildiğini vurgulamaktadırlar.

Ailesinin Alevi ancak kendisinin herhangi bir mezhebi savunmadığını belirten Yusuf isimli seçmen CHP'nin Alevilere yönelik tutumunda Alevilerin haklarını koruduğuna vurgulayarak şu ifadeleri kullanmaktadır: *“CHP bizim hak ve özgürlüklerimizi koruyor ve haklarımızı savunuyor bu anlamda başka parti hiç düşünmedik ve haklarımızı daha iyi savunan bir parti olmadıkça da düşünmeyeceğiz”* şeklinde CHP'ye olan bağlılıklarını belirtmektedir. Aynı zamanda CHP ye oy vermesinin bir nedenini de sol partilerin ve sol düşüncelerin Türkiye'yi olduğundan daha ileri götüreceğine inanmasına bağlamaktadır: *“Buraya geldik tanıdıklar vasıtasıyla iş bulduk ben bir okula temizlik görevlisi olarak girdim hanımım da bir fabrikaya girdi geçindik ama geldiğimiz dönemde Türkiye karıştı hanıma fabrikada*

demişler sizi Taksime götüreceğiz orada mitingler var Demirel'i savunacaksınız... Dağıtmışlar Demirel'in fotoğraflarını doğru Taksime benim hanım demiş ben gelmem bilmem ben Taksim falan demişler gelmezsen işten çıkarırız mecbur gitmiş.Sonra biz Ecevit'i çok severdik hep Ecevit'i destekledik işçilere çok haklar tanıdı Türkiye'ye Avrupa tarzı modernlikler getirdi o yüzden severdik zaten ne zaman Deniz Gezmişleri astılar Türkiye'de artık modernlik bitti onlar Türkiye'yi modernleştirecekti. Şuanda sol partileri destekliyorum AKP'nin ülkeyi gerilettiğini düşünüyorum” Modernliğin ve modernleşmenin sol partilerden geçtiğini savunan Alevi seçmen için Adalet ve Kalkınma Partisi, Türkiye’de gericiliği getiriyor.

Bahar: “Milletin ne yediğine ne içtiğine karışan bir iktidara nasıl oy verilir. Bu nasıl bir partililik bilmiyorum. Bana göre çıkarı olmayan adam AKP'ye oy vermez. Hangi insan tüm hakları kısıtlanırken partiyi desteklemeye devam edebilir ki?” diyerek aynı zamanda CHP'yi destekleme nedeninin aslında AKP'ye karşıtlık olduğunun altını çizmektedir. Bu durumda AKP'den ekonomik bir çıkarı olmadan AKP'ye oy verilemeyeceğinin üzerinde duran seçmen, dolaylı bir anlatımla seçmenlerin ekonomik temelli oy kullandığına işaret etmektedir.

3.5.2.5. Yerelde CHP “Hemşericilik”

CHP'nin oylarına bakıldığında Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ve yerel seçimler de genel seçimlerin yaklaşık yüzde onu kadar üzerinde olduğu görülmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yüksek olmasının temel nedeni çatı aday olarak MHP'nin de oylarını almasından kaynaklandığı açıktır. Ancak yereldeki yükselişin nedenini buna bağlamak mümkün olmamakla beraber MHP'de de yaklaşık olarak %10'luk düşüş olması yerelde oyların CHP'ye kayma ihtimalini güçlendirmektedir.

MHP'li görüşmecilerden neredeyse tamamı yerelde CHP'ye oy verdiklerini belirtmektedirler. Bunun nedeni ise özellikle yerel seçimlerde etkili olan “hemşericilik”dir. Yani ben ve öteki kavramlarıdır. Bununla beraber görüşmecilerinde fikirleri bu yöndedir. Bu durum kollamacılık ve patronaj ilişkileri ortaya çıkardığı için seçmenlerin kendilerini güvende hissetmeleri açısından önem taşımaktadır. (Schüler, 1998:106) Yerel seçimlerde CHP'den aday olan Bahri Sipahi Bosna Sancak doğumlu

olmakla beraber Rumeli Derneklerinde hizmette bulunmuş ve Bayrampaşa’da bu özellikleriyle tanınan adaydı. Buna karşın bugünkü belediye başkanı ve AKP adayı Atilla Aydın ise Karadeniz bölgesinde bulunan Rize doğumluydu. Bu anlamda MHP’den yerelde umudu olmayan ve AKP-CHP arasında seçim yapmak isteyen seçmen için CHP’nin adayı iyi bir tercih olabilirdi. Sema isimli katılımcı MHP’nin yerel seçimlerde başarılı olamaması ihtimali yüksek olduğu için CHP’yi desteklediğini belirtmiştir: *“Yerelde umudum pek yoktu bizim partiden o yüzden Bayrampaşa gibi göçmeni bol bir ilçe de göçmen bir adayın belediye başkanı olmasını daha çok isterdim.”* Bu anlamda MHP’li adayın seçileceğine inanmadığı için seçmen, kendinden olanı/kendine benzeyeni desteklemektedir. *“Normalde MHP’yi destekliyorum her zaman da sağ partilere oy veriyoruz ama şimdi MHP’den yerelde umutlu değiliz o yüzden yerelin günahı olmaz dedik, Bahri Beyi destekledik.”*

Yerelde ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde MHP seçmeninde oyunu alan CHP, Bayrampaşa’da önemli oy oranına sahip olmakla beraber göç edilen dönemden dolayı yani Bayrampaşa’nın özellikle 1950 yılından sonra göç edenleri içinde barındırmasından dolayı ikinci parti konumunda yer almaktadır. Bununla beraber eğitim seviyesinde artış olması halinde CHP’ye yönelik bir oy kayması olabileceği bir gerçektir.

3.5.3.MHP(Milliyetçi Hareket Partisi)

9 Şubat 1969 tarihinde Alparslan Türkeş tarafından kurulmuştur. Türk milliyetçiliğinin yanında İslam ülküsünü savunmaktadır. Bugünkü genel başkanı Devlet Bahçeli’dir.

TABLO-13: MHP Bayrampaşa Seçim Sonuçları (Habertürk, 2016)

SEÇİMLER	MHP OY ORANI
31 Mart 2014 Yerel Seçim	% 4,2
7 Haziran 2015 Genel Seçim	% 14,88
1 Haziran 2015 Genel Seçim	% 10,3

Ayrıca cumhurbaşkanlığı seçimlerinde CHP-MHP çatı adayı Ekmeleddin İhsanoğlu % 39,91 oy almıştır.

3.5.3.1. MHP'nin Seçmen Profili

MHP-CHP ile beraber seçmen kitlesi açısından eğitim düzeyi en yüksek olanlardan birini kapsamaktadır.(Bice, 2014:20) Genel teori açısından AKP seçmeninden daha fazla eğitilmiş ve CHP seçmeninden daha az eğitilmiştir. MHP'yi destekleyen göçmenlerin önemli bir kısmı kadın seçmenlerden oluşmaktadır. MHP'nin taşra olan bölgelerde genel görüntüyü oluşturan erkek egemen parti imgesi ülkenin kıyı şeridinde ve burjuvazinin yoğun yaşadığı bölgede değişiklik göstermektedir. İzmir, Bursa, Edirne Kocaeli ve Trabzon gibi siyasal karar alma sürecinde ekonomik dengenin başat önem taşıdığı bölgelerde “MHP” li kadınların aktif olduğu gözden kaçmaz. İzmir, Kocaeli Trabzon(Asenalarıyla) ön plana çıkan MHP'de güçlü bir kadın yoğunluğu ve erkek seçmenleri partiye çektikleri dikkati çekmektedir. (Dural, 2014:296-297) Bu anlamda Rumelili kadınları da bu sınıfa dâhil etmek mümkündür.

Daha önce de belirtildiği Rumeli göçmenleri genellikle göç ettikleri dönemde genellikle Türkiye'de hangi parti iktidarda ise o partiye oy verme eğilimi göstermektedirler. Bu durumun az da olsa istisnası 1989 Bulgaristan göçmenleri görülebilir. ANAP döneminde Türkiye'ye yerleşen Bulgaristan göçmenleri, görüşmeler sırasında bugün hangi partiyi destekliyorsunuz sorusuna genellikle MHP ve az sayıda CHP cevabını vermişlerdir. Bunun temel nedeni ise 1989 yılında Türklere yapılan baskıların ağırlığı nedeniyle milli duygularının ağır basması olarak görülebilir. MHP'yi destekleyenlerin genel savunusu Türkiye'de Türk milli duygularının varlığını savunan bir partinin var olması gerektiği düşüncesidir.

Kader Özlem'in “Balkan Göçmenleri ve Türkiye'deki Siyasal Seçimler” adlı çalışmasındaki 1989 Bulgaristan göçmenlerinin gösterdikleri seçmen davranışlarıyla ilgili görüşleri bunu destekler niteliktedir.” *1989'da gelen göçmenler öncelikle Turgut Özal'ın ve Mesut Yılmaz'ın göç sürecindeki etkin girişimleriyle 1990'lı yıllarda ANAP'a yönelik eğilim gösterirken; 1999 seçimlerinde DSP, MHP, DYP (Doğru Yol*

Partisi), ANAP ekseninde bölünmüşlerdir. Ne var ki 2000’li yıllarda yapılan seçimlerde 1989 göçmenlerinde ulusalcı-milliyetçi görüşün daha baskın olduğu görülmüş; bu kapsamında MHP ve CHP ön plana çıkmıştır.”(Özlem,2011) Ancak bunun yanı sıra “Türk” vurgusunu daha kuvvetli yapan MHP, Bulgaristan göçmenleri açısından daha fazla tercih edilen parti konumunu almıştır.

3.5.3.2. Göçmenlerin “Türk” Vurgusu

MHP’ye oy veren katılımcıların neredeyse tamamının MHP’ye oy verirken ilk beklentileri Türk ülküsünün ve Türklüğün yaşatılması olduğunu belirtmektedirler. Araştırma kapsamında yer alan görüşmecilerin MHP’ye oy verenlerin genellikle 1989 yılında Bulgaristan’dan göç eden Türklerde olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni sağ parti döneminde Türkiye’ye gelmeleri ile beraber Bulgaristan’da Türklüklerini yaşayamamaları ve bu sebepten Türk olarak yaşayabilecekleri bir yönetim altında bulunmak istemeleridir. Hala taze olan anıları ve kolektif belleklerinde yer alan Türklüğü savunarak Türk kalabilme düşünceleri,1989 göçmenlerinin kendilerini MHP’ye yakın hissetmelerine yol açmaktadır.

Gülnur isimli katılımcı MHP’yi destekleme sebebini Türklüğün Bulgaristan’da gizlenmesi veya yaşanmaması gereken bir duygu olarak görülmesinden kaynaklandığını ve Türkiye’ye göç edilmesinden sonra bu duygularının daha fazla açığa çıkmasına bağlamaktadır: “Biz orada ikinci sınıf insan muamelesi gördük bu yüzden Türkiye’ye geldiğimizde tam olarak haklarımızı savunan ve Türklüğü ön plana çıkaran bir parti olsun istedik düşünsenize sizin Türkçe dahi konuşmanıza engel olan topraklarda yaşıyorsunuz dininizi ve ırkınızı hiçe sayan bir yerden gelince Türk’ü ve İslam’ı savunan bir partiyi tercih ediyorsunuz” Bu anlamda yaşadıkları dışlanmalar Bulgaristan göçmenlerini MHP çatısında toplamıştır.

Seçmenler Türklüğün/ Türkiye’nin kendileri için büyük bir övünç kaynağı olduğunu vurgulamışlardır. Görüşmeci göçmenlerin tamamı kendilerini “Türk” olarak tanımlamaktadırlar. Serkan isimli katılımcı Türklüğün ve Türk olgusunun kendileri için ne kadar büyük anlam ifade ettiğini şu sözlerle belirtmiştir: “Türklük bizim için gurur duyulacak bir duygu Türkiye ise en büyük hasretimizdi” sözleri Türklüğün o ve

ailesi için nedenli önemli olduğunu açıklar niteliktedir. Gülnur isimli katılımcı: *“Bize Bulgar diyorlar biz Bulgar olabilir miyiz? Bulgar olsam benim ne işim var burada evimiz vardı toprağımız vardı... Biz sadece Türklüğümüzü yaşayalım diye geldik... Biz Türk’üz hem de asıl Türk ve Osmanlıyız”* diyerek Türklüklerine vurgu yapmaktadırlar. Bu vurgu neredeyse tüm göç edenlerin ortak vurgusu olmuştur. *“Orda Türk dediler burada Bulgar hep dışlanan biz olduk”* diyerek Gülnur isimli katılımcı Türkiye’de Bulgar olarak ifade edildiklerinde bunu dışlanma olarak gördüklerini ifade etmişler. Bulgaristan’da Türk oldukları için Türkiye’de ise Bulgar denilerek ötekileştirilen 1989 göçmenleri Türklüklerine vurgu yaparcasına MHP’ye yönelmektedirler.

Türk milliyetçiliğin temel nedenlerinden biriside Balkanlar da yaşanan sert milliyetçilikti. Balkan uluslarının kendi aralarında ve Türklere karşı yaşanan milliyetçiliği Türkleri de milliyetçi olmaya teşvik etmiştir. Osman isimli katılımcının anlattıkları Türklerin diğer uluslar ile aralarında yaşanan sert milliyetçiliği ortaya koyar niteliktedir. *“En yakın komşumuz Bulgar’dı mesela ama bize hep derdi ki Türkiye’ye yol varken gidin burada bir karışıklık çıkarsa komşuluk kalmaz. İlk ben vururum sizi.”* Evet, mecburi bir birlikte yaşama söz konusuysa belki ancak bu barış ve birliktelik milliyetçilik duygularını harekete geçirecek ilk olayda kopacak kadar yapay ve bozulmaya hazırды. Türklerin kolektif belleğinde Bulgaristan’da ya da diğer Balkan ülkelerinde yaşananlar canlı tutuluyordu. Bu da kendi aralarında birliği, birlikle beraberde milliyetçiliği doğuruyordu. Yıllarca korunan ve savunulan milliyetçilik duygusu Türkiye’ye göçten sonra da devam etmiştir.

Henüz hafızalarının taze oluşu 1989 göçmenlerinin oy kullanırken belleklerinde ki hatıraların etkili olmasına neden olmaktadır. Maddi bir değer umarak göç etmedikleri Türkiye’de oy kullanırken de öncelikleri maddi değerler olmamıştır. Bunun yerine kendilerine Türklüğü ve Türkçülüğü vadeden partiyi destekleme eğiliminde olmuşlardır. Bu anlamda Türkiye’den belediklerinin karşılığını almışlardır. Gülnur isimli katılımcı Türkiye ile ilgili beklentilerini şu sözlerle bildirmiştir: *“Türklere siyasi ve dini zulümler yapıldığı için. İsimlerimizin zorla değiştirilmesi, Türkçe konuşmamızın yasaklanması ve dini ibadetlerimizin engellenmesinden dolayı göç ettik... Ben Türkiye’ye maddi bir şey umarak gelmedim tek umduğum dilimi rahat konuşmak Türklüğü rahatça gizlemeden saklamadan yaşamaktı onu da yaptım o anlamda umduğumu buldum.”*

3.5.3.3. Göçmenler için Türkçe'nin Önemi

Türkçe konuşmanın önemi konusunda vurgu yapan görüşmecilerin tamamı MHP'ye oy vermemesine rağmen Milliyetçi Hareket Partisi'ne ideolojik açıdan sıcak baktıklarını ve bununla beraber söz konusu siyasi hareketin başarılı olacaklarına dair umutlarının olmadığını vurguladıkları için MHP başlığı altında incelenmiştir.

Rumeli'deki göçmenlerin bir diğer hassas davrandıkları ve milli benlik ve kimliklerinin gereği gördükleri konu dil konusu bir başka tabirle Türkçe konusudur. Dil ve kültür arasındaki bağın son derece kuvvetli olduğu unutulmaması gereken temel bir noktadır. Bir millette millet olma bilincini ve ortak kültürü inşa eden en önemli değer şüphesiz dildir. Gökalp (2013:56) “ *Bir kavmi yutmak için parçalamak lazımdır. Milleti parçalamak içinde önce dilini parçalamak gerekir. Bunu yapanların bazıları bilerek bazıları da bilmeden yapıyorlar*” sözleriyle dilini kaybeden bir milletin zamanla birbiri ile bağ kuramayacak kadar uzaklaşacağını hatta kopacağını belirtmektedir. Bu noktada anlaşılan odur ki milli duygulara benliğe ve en önemlisi milli bütünlük ve dayanışmaya sahip çıkmanın en önemli yolu diline sahip çıkarak ortak bir dil konuşmaktır.

Katılımcılar milli duygularına olan bağlılıklarını özellikle dil konusunda hassas davranarak koruduklarını belirtmektedirler. Feride isimli katılımcı durumu net bir şekilde ifade etmektedir: “ *Biz onlarla kaynaşmaya korkardık onların dillerini öğrenirsek onu konuşuruz. Türkçeyi ve pek tabii Türklüğü unuturuz sanırdık. Bu yüzden Arnavut'a Makedon'a Boşnak'a bile Türkçe öğrettik onlarla Türkçe konuşurduk.* “ şeklinde görüşlerini ifade etmektedir. Bu âdete farklı dillere karşı oluşan bir direnci beraberinde getirmiştir.

1950-1960 yılları arasında Türkiye'ye göç eden katılımcıların neredeyse tamamı doğup büyüdüğü bölgelerin dilini bilmemektedir. Türk dili kendilerine kalan ve çocuklarına bırakacakları en büyük miras olarak görülmüştür. Fatma isimli katılımcı diğer dillere ne kadar uzak olduklarını net bir dille ifade etmektedir: “ *Evimize Türkçe konuşmayı bilmeyen pek gelmezdi ama nadiren olsa biri gelse biz yine onunla Türkçe konuşurduk.* ” ifadeleriyle dile getirmiştir.

Dil konusunda gösterilen bu hassas tavır göçten sonraki dönemde en büyük yardımcıları olmuştur. Bunun temel nedeni dil konusunda gösterdikleri direncin kültürel değişimin önüne geçmiş olmasıdır. Göç edenlerin önemli bir kısmı Türkiye’de dil konusunda hiçbir sıkıntı yaşamadıkları gibi kültür sorunu da yaşamamışlardır. Anavatan onları, onlar anavatanı yadırgamamıştı. Katılımcıların kendi cümleleri mevcut durumu özetler nitelikteydi: *“Türk olarak gittik Türk olarak yaşadık Türk olarak döndük.”* Balkanlardan yapılan göçler neredeyse bir iç göç kadar az kültür çatışmasını beraberinde getirmişti. Kısmen var olan bu kültürel değişimler ise komşuluk ilişkileri, kız alıp-verme gibi ilişkilerden sonra neredeyse ortadan kalkmış ve özellikle de Türkiye’de doğan yeni nesilde hiç hissedilmemiştir.(Çavuşoğlu, 1999:188)

1989 yılında göç eden Osman isimli katılımcının söyledikleri Türkiye’ye göç edenlerden Türkçe bilenlerin ne denli avantajlı olduklarını da ortaya koymaktadır: *“Kendi dilimi rahatlıkla konuşabilmem ve dini ibadetlerimi yaşayabilmeyi umdum ve bunları da Türkiye’de buldum. Gelme nedenimizde buydu zaten yoksa insan neden var olan bir yaşamı bıraksın ki. Biz orda 85’e kadar filan çok iyiydik çok güzel yaşadık bölgemiz Türk bölgesiydi zaten rahatça yaşadık yani bu baskılar falan artmasa zaten gelmezdik. Dönmemiz ya da olmayan bir kimlikte yok olmamız için yapılabileceklerini yaptılar. Bizde o zaman geldik tabii. Ama geldiğimde Türklerden hiçbir şey görmedim diyebilirim yani siz yeni geldiniz falan hiç görmedim biz çalışkandık ta hemen işte bulduk yerleştik yaşadık hatta çok da güzel yaşadık çünkü ne var biliyor musun? Biz orda özellikle son 5 yılda değer görmedik kendimizi değersiz görmemiz için her şeyi yaptılar. Buraya geldim Manisa’ya kendimi bir Türk olarak değerli hissetmeye ve birinci sınıf vatandaş olarak muamele görmeye nasıl hasret kalmışız onu öğrendim sonra tabii biz avantajlıydık dedim ya Türk bölgesinde yaşıyorduk biz iyi de Türkçe bilirdik o yüzden anlaşmakta da zorluk çekmedik.”*

3.5.3.4. Ben ve Öteki

AKP’yi muhafazakâr ve Anadolu partisi olarak gören ve sağ parti seçmeni olan göçmenlerin tercihinin MHP olduğu görülmüştür. Gülnur isimli katılımcı bu

sorunu detaylı bir şekilde ifade etmektedir: *“Biz geldik Eyüp’e ev kurduk karşımızda unutmam Sivaslular vardı benim çocuklar gürültü yapmış baktım benim çocuklarıma “gâvurun tohumu” diyorlar şok oldum... Eşime dedim böyle böyle... Bayrampaşa’ya taşındık bizim mahalle hep muhacir şimdi daha rahatız en azından bilirler ki Müslüman ve Türküz...AKP geldikten sonra millet dindarlaştı. Bizim başımız açık diye ya da makyaj yapıyoruz diye sanki Müslüman değiliz gibi davranıyorlar. O yüzden AKP’ye oy vermem biz moderniz, rahat ve girişkeniz o parti buralılara daha yakın”* Görüşmecinin *“buralılar”* yani *“göçmen olmayanlar”* ile arasında *“ben ve öteki”* ilişkisi kurduğu görülmektedir. Bu anlamda kendine benzemeyenlerin desteklediği ve kendine benzemeyenlerin yönettiği AKP’ye karşı başka bir sağ parti olan Milliyetçi Hareket Partisi’ni desteklemektedir.

Aynı zaman da MHP, AKP’ye Kürt politikalarından dolayı tepki gösteren seçmenin de bir çıkış noktası olmaktadır. Tuncay isimli katılımcı: *“AKP bugün PKK’yı ve bölücülerini tepemize çıkardı... Kürt açılımı filan dedi PKK’nın güçlenmesini sağladı. Barış istemeyenlerle barış sağlanmaz... Oyumu hep AKP’ye verdim ama bu seçim vermedim”* diyerek AKP’nin Kürt politikalarından dolayı söz konusu partiyi desteklemediğini ortaya koymuştur.

MHP’ye oy veren bir diğer seçmen grubu özellikle HDP’nin varlığından sonra Türkiye’de var olması gereken bir siyasal ideoloji olduğunu düşündükleri için oy verdiklerini belirtmişlerdir. Bu grup bir tür *“protesto oyu”* kullanmaktadır. Emre isimli katılımcı bu protestosunu şu sözlerle açıklamaktadır: *“MHP’de birçok şeyi yanlış bulmama rağmen oyumu MHP’ye veriyorum bunun temel nedeni HDP’nin dahi temsil hakkı bulduğu bir mecliste Türk düşüncesinin olmaması bana göre adil değil Türkiye’de her daim var olması gereken bir düşünce olduğunu düşünüyorum. Bu sebepten oyumu MHP’ye veriyorum.”* şeklinde görüş belirtmektedir. Aynı görüşmeci HDP’nin meclise girmesinin çok yanlış olduğunu ve HDP’nin bugün mecliste yer almasının nedeninin AKP olduğunu düşünmesinden dolayı bugün MHP’ye oy verdiğini belirtmektedir. Görüşmecilerden Milliyetçi Hareket Partisi’ne oy verenlerin önemli bir kısmı da aynı görüşü savunmaktadır.

Türk ülküsüne bu denli bağlı olan Rumeli göçmenlerinin özellikle sağ seçmen açısından 7 Haziran AKP’nin oy kaybetmesine neden olan etken Kürt açılımı olmuştur. *“Ne mutlu Türküm diyene demenin kime ne zararı var? Türkiye’de*

yaşıyorsan ve Türk değilsen de saygı duyarsın... Biz Bulgar'da neler çektik evimizde bile Türkçe konuşmadık... Ne deniliyorsa yaptık Türk sana saygı duyuyor... Seni çiğnemiyor... Evinin içine kadar müdahale etmiyor diye dağa çıkıyorsun... Ama başımızdakiler çok yüz veriyor.” Bugün MHP'ye oy vermelerini ve Kürt sorununu geçmiş yaşanmışlıklara göre değerlendirerek “başımızdakiler” kelimesiyle AKP'yi eleştiren MHP seçmeni kolektif belleğin ve hafızanın seçmen davranışına olan etkisini kanıtlar niteliktedir.

Özellikle bu konuda hassas olan 1989 göçmenleri MHP'ye en çok oy vermekle beraber Kürt sorununa ve Kürt açılımına da en az eleştiride bulunan kesimi temsil etmektedir. Bunun nedenlerinden ilki Bulgaristan'da yaşadıkları baskı ve zulmün neticesinde Türk milliyetçiliğini benimsemeleri bir diğeri ise farklı etnik gruplara karşı “empati” kurabilmeleridir. Gülnur isimli katılımcı: *”Yıllarca Jivkov rejiminin yaptığı baskılardan ve asimilasyon politikasından bunaldığımız için göç ettik tabii! İnsan kendisi olmamaya zorlanıyor. O ayrı bir de temel haklar ve özgürlük kısıtlanması ve ayrımcılık vardı. Türkiye bizim için bir özlemdi tabii. Yoksa çok güzel imkânlar verilmişti, Türkiye haricinde Kanada gibi Amerika gibi Avrupa ülkeleri gibi ülkeler göç kabul etmişlerdi ama biz tercihimizi bu ülkeden yana kullandık çünkü dedim ya Türkiye bizim için bambaşka bir hayaldi. Kısıtlandığın herşeyi rahatça yaşayabilmek insana çok cazip geliyor kendi dilini konuşmak kendi dinini rahatça yaşamak bunlar çok başka geliyor insana.”*

Tuncay isimli katılımcı kendisine yöneltilen hangi partiye oy veriyorsunuz sorusuna Türklüğü temsil ettiği için demiş ve eklemiştir: *“Ahmet Yesevi'nin sözünde geçtiği gibi Türklük kader, Müslümanlık seçimdir. Bu nedenle kendimi önce Türk olarak tanımlarım. Ve kendini ilk olarak Türk tanımlayan parti benim için önceliklidir... Yoksa baktığınızda MHP tek adam iktidarına yürüyen bir parti bana göre”*

3.5.4. HDP (Halkların Demokratik Partisi)

HDP 27 Ekim 2013 tarihinde yapılan kongreyle kurulmuştur. Parti liderliği eş başkanlık sistemi üzerinden yürütülüyor olup. Bugünkü eş başkanları Selahattin

Demirtaş ve Figen Yüksekdağ'dır. Bölücülükten ve terör ile ilişkilerinden dolayı kapatılan HEP, DEP, HADEP, ÖZDEP, DEHAP, DTP, BDP'nin devamı olarak görülür.(NTV, 2009)

TABLO-14: HDP'nin Bayrampaşa Seçim Sonuçları (Habertürk, 2016)

SEÇİMLER	HDP OY ORANI
31 Mart 2014 Yerel Seçim	% 1.9
7 Haziran 2015 Genel Seçim	% 5.01
1 Haziran 2015 Genel Seçim	% 3,08

Bununla beraber Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde HDP'nin adayı Selahattin Demirtaş % 3,76 oy almıştır. Oyların seyrine bakıldığında özellikle 7 Haziran 2015 Genel seçimlerinde gündeme gelen “emanet oy” kavramını akla getirmektedir. Bu anlamda HDP'nin Bayrampaşa'dan da emanet oy aldığı söylenebilir.

3.5.4.1. Seçmen Profili

HDP etnik açıdan Kürt seçmenin oyunu temsil ediyor denebilir. Özellikle cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar olan süreçte Kürt seçmenin oyu AKP-HDP arasında paylaşılsa da Selahattin Demirtaş'ın aldığı yaklaşık yüzde 10'luk oyun ardından Kürt seçmen tercihini HDP'den yana kullanmıştır. HDP seçme kitlesinin %80'i Kürt seçmendir. Dindar Kürt seçmen oyunu HDP yerine AKP'den yana kullanmaktadır. Bununla beraber genellikle oyları “mavi yakalılar”dan almaktadır. (Konda:2015)

HDP'ye oy veren tek seçmenin HDP seçmen profiliyle ortak olan yönü kendisini dindar olarak tanımlamaması ve mavi yakalı olmasıdır. Ancak yine de Rumeli göçmeni olmamasından dolayı HDP'ye oy vermesi tahmin edilebilen bir durum değildir.

3.5.4.2.HDP-PKK Paralelliğine Vurgu

Görüşmecilerin neredeyse tamamı HDP-PKK yakınlığına vurgu yapmaktadır. Bu yakınlıktan dolayı HDP'ye karşı uzak durma ve soğuk bir tavır söz konusudur. Özellikle “terörist cezaesi” kavramlarına vurgu yapıyor ve HDP'li vekillerin katıldıkları cenaze törenlerine karşı tepkilerini dile getirmektedirler. *“Devletten maaş alıyorsun devletin askerine silah uzatanın yanındasın bunu nasıl parti sayayım ben? Meclise olmaya hak etmeyen bir parti “(Güzin)*

HDP ile ilgili olarak genel görüşlere bakıldığında bu partiyi yok sayma eğiliminde oldukları dikkati çekmektedir. Genel olarak varlığının gereksiz olduğu, ihtiyaç olmayan bir parti olduğu vurgulanmıştır. Görüşmeciler Kürt halkının mecliste bulunmaları gerektiğini savunurken, HDP'nin teöre yakınlığından dolayı partiye saygı duymamaktadırlar. Gaye isimli katılımcı: *“Azınlık olmak kendi haklarını koruyamamak kendi dilini geleneğini göreneğini yaşayamamak elbette ki çok güç bir durum. Biz bunları yaşadık çok çektik... Ancak Kürtlerin yaşadıkları bizim yaşadıklarımızdan çok farklı onlar her şeylerini zaten özgürce yaşıyorlar. Bu özgürlük içerisinde Kürt milliyetçiliği yapmak kadar saçma bir şey yok ancak yapıyorsa da bu dağa çıkıp asker öldürerek olmamalı. Bu hiçbir gelenek göreneğe sığmaz”* şeklinde özetlemiştir.

Kimi zaman daha sert kimi zaman daha yumuşak ifadeler kullanmalarına karşın genel eğilim HDP'yi yok sayma, HDP hakkında yorum yapmama şeklindedir. Tuncay isimli katılımcı kendisine yöneltilen *“Mecliste mevcut bulunan partiler hakkında görüşlerinizi alabilir miyim?”* sorusuna karşılık *“Mecliste 3 parti var bunlar AKP. CHP ve MHP'dir diğerini parti olarak göremem hiç bir fikrim uyuşmuyor dahası herhangi bir kesimi temsil etmiyorlar“* şeklinde cevap vermiştir.

3.5.4.3. Kürt Açılımına Bakış

Kürt açılımını en genel anlamda teröre son verebilmek ve Kürt kökenli vatandaşların mağduriyetlerini giderebilmek amacıyla gündeme gelmiştir. Aslına

bakılırsa açılım sürecini 2005 yılına kadar götürmek mümkündür. Bu tarihte bir grup aydın PKK'ya silah bırakma çağrısı yapmış ve ardından dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Diyarbakır gezisi süreci hızlandırmıştır.(Alpkaya:1) AKP'nin seçim vaatlerinin neredeyse tamamında Kürt sorununun çözüme kavuşturulması vardı. Bu anlamda milliyetçi söylemlerden uzak durmuştur. Ancak Kürt sorununun çözümü için yaptıkları HDP tarafından karalanmıştır ve AKP'nin Kürt seçmeni üzerinde istediği başarı elde edilememiştir. AKP'nin tam anlamıyla istediği başarıyı sağlamak için bölgedeki Kürt seçmenin oyunu alması gerekmektedir. Bunun için ise içtenlikle Kürt taleplerini karşılaması gerekmektedir. (Arıkan-Akdağ, 2015:145)

Görüşmeciler arasında genel eğilim Kürt açılımının yapılmaması gereken ve kimseye fayda sağlamayan bir yaklaşım olduğu yönünde olmakla beraber bunun nedenlerini farklı şekillerde açıklamaktadır. Genel olarak görüşler Kürt vatandaşlarının Türk vatandaşlardan herhangi açıdan geri planda olduğunu düşünmediği için karşı çıkmakla beraber. Az sayıda görüşmeci açılımın Kürt vatandaşlara yönelik "açılım" yapılamayacağını "Kürt" olarak bir pozitif/negatif ayrımcılığın kendini üstün görmekten kaynaklandığını bu durumun haksızlık olduğunu dile getirmektedirler.

HDP'yi değerlendirmeye alan görüşmeci HDP'nin herhangi bir topluluğun hakkını savunduğuna inanmadıklarını Türkiye de herkesin eşit olarak haklarını arayabildiklerini savunmaktadırlar. Serkan isimli katılımcı: *"Kürt açılımı ya da Kürt partisi bunları çok anlamsız buluyorum... Hiç kafam almıyor... Herhangi bir alanda ezildiklerini düşünmüyorum her yerde varlar elbette olmalılar da ama haklarının yendiğini asla düşünmüyorum. Dillerini dinlerini yaşıyorlar... Meclise giriyorlar. Bürokrat oluyorlar Seyahat ediyorlar... Benim yaptığım her şeyi yapabilen bir insana neyin açılımı yapılıyor"* Genellikle anadilin tek olması gerektiği ancak insanların kendi aralarında kendi dillerini özgürce konuşmaları gereğine vurgu yapmaktadırlar. *"Mesela bize ne yapıldı 85'den sonra evlerimizde özgürce kendi dilimizi konuşamadık köylerimize evlerimize kadar karıştılar. Açılım böyle olursa yapılır, insanların kendi aralarında konuşmasına izin verilir ozaman anlarım."*

Hak vermenin ya da açılım yapmanın bir tür "ben senden üstünüm" mesajı verme biçimi olduğunu düşünen görüşmeciler ise fikirlerini şu sözlerle dile getirmektedir. Gaye isimli katılımcı: *"Tıpkı mezhepler de olduğu gibi bu bir tür*

bölücülüktür. Ayrımcılıktır. Bana göre hak verme kendini karşıdakinden üstün görme ve bölücülüktür. Eşit yurttaşlığı paylaştığın bir toplumda açılım adıyla bir başka toplumun diline falan saygı olmaz zaten olması gerektir. Bu yüzden herkes özgürce yaşasın ama bu açılım maçılım adıyla olmasın.”

Bulgaristan'dan göç eden görüşmecilerin Kürt vatandaşlara ve Kürt açılımına karşı kısmen daha ılımlı olduğu dikkati çeken önemli bir detaydır. Özellikle yakın dönemde yani 1989 yılında Bulgaristan'dan göç eden görüşmeciler etnik farklılıklara saygı duyulması gerektiği konusunda hassas davranmaktadırlar. Bu durumda temel etken yakın dönemde Bulgaristan'da etnik kimliklerinden dolayı göçe zorlanan Türklerin bir tür “*empati*” kurmalarıdır. Hatıraların ve kolektif belleğin henüz canlı olduğu 1989 göçmenleri vatanlarında özgür olamamanın acı deneyimlerini yaşadıkları için etnik ayrımcılığın ve ırkçılığın karşısında durmaktadırlar.

3.5.4.4. Protesto Oyları HDP'ye

Görüşmecilerden yalnızca bir tanesi 7 Haziran seçimlerinde HDP'ye oy verdiğini belirtmiştir. İstisnai olarak kendisiyle hem 7 Haziran seçimleri sonrası hem de 1 Kasım seçimleri sonrası görüşme sağlanmıştır. Bu görüşmenin sağlanmasındaki ana neden iki seçim arasındaki kısa dönemde HDP'nin oylarının düşme nedenlerine ışık tutmaktır.

Ahmet isimli katılımcı parti tercihi sorulduğunda Haziran seçimlerinde “*HDP*” cevabını vermiş ve eklemiştir.” *Normal koşullarda bu partiyi desteklemem sol görüşlüyüm ancak Kürt partisi bana göre bir parti değil ancak AKP'nin başta olmaması benim için önemli.”* HDP'ye oy veren bu seçmenin oy verirken Esmer'in vurguladığı gibi AKP'ye karşı olan tutumunu belirtmek ve AKP'nin tek başına iktidar olmasını engellemek amacıyla HDP'ye oy verdiği açıktır. HDP'den herhangi bir direk çıkarı olmamasına rağmen HDP'yi desteklemesi görüşmecinin AKP'yi protesto etmesinden kaynaklanmaktadır.

Protesto nedenini tartışmak amacıyla görüşmeciye AKP'ye karşı tutumun nedeni sorulduğunda ise “*AKP açıkça her alana müdahalede bulunuyor. Özgür olarak yaşamıyoruz... Yasaklar ülkesi olduk adeta daha ne olsun...*” cevabını vermekte ve

eklemektedir: *“HDP’ye oy vermemin diğer nedeni de terör olaylarını azaltmalarını ve kendi haklarını mecliste aramalarını beklememdir. Ama elbette terör devam ederse sükûnet sağlanmazsa bir daha vermeyeceğim yine eskisi gibi CHP’yi desteklemeye devam edeceğim.”* Seçmen kendi hak ve özgürlüklerinden daha fazla önemseydiği ise *“sükûnet”* kavramıdır. Kendi özgürlükleri çiğnendiğinde HDP’yi tercih edip protesto oyu kullanabilen seçmen, ülkedeki terör olaylarına karşı HDP’yi sorumlu tutmakta ve böyle bir durumda HDP’ye tepkisini yine verdiği protesto oyunu ya da emanet oyunu geri almaktadır.

Seçmenin *“CHP”* tercihine bakıldığında ise *“kemikleşmiş oy/tabana oy”* kavramlarını aklı getirmektedir: *“Bu seçim hariç tüm seçimlerde CHP’yi destekledim Cumhurbaşkanlığında dindar aday koydu onu bile destekledim.”* Seçmenin kimi hallerde bir ya da birkaç seçim farklı partilere yönelmesine rağmen umduğunu bulamadığı anda tekrar sürekli desteklediği partiye dönme eğilimindedir. Bu anlamda diğer CHP seçmeninde olduğu gibi bu seçmen içinde *“partiye sadık”* olduğu söylenebilir.

3.5.4.5. Terör Olaylarına Tepki

Görüşmeci Kasım seçimlerinden sonra parti tercihine dair yapılan görüşmede *“CHP’ye oy verdim”* demiş ve eklemiştir: *“HDP seçim öncesi barış vaadinde bulundu ancak seçim sonrasında güttüğü tek politika terör oldu. Bu sebeple bundan sonraki seçimlerde asla HDP’yi desteklemeyeceğim Benim için bu bir ders oldu”* şeklinde görüş belirtmektedir.

AKP’nin Haziran seçimlerinde tek başına iktidar olamadığı ancak Kasımda tek başına iktidar olduğu hatırlatılan görüşmeci eklemiştir: *“AKP’yi istemedim hala da istemiyorum... Bu duruma tepkimi CHP’ye oy vererek gerektiğinde protesto ederek gösteriyorum. Bunları destekledik vatandaşımız askerimiz ölsün istemedik ama bunlar daha beter oldu.”* Bu durumda ülke genelinde olduğu gibi Bayrampaşa’da da yaşanan yaklaşık % 2’lik oy kaybının ana nedeni emanet / protesto oyların geri alınmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Sonuç olarak araştırma kapsamında yer alan görüşmeciler HDP'yi destekleme eğilimde değildirler. Neredeyse tamamı hiçbir zaman HDP'ye oy vermediği gibi HDP'ye oy vermeyi düşünmediklerini belirtmektedirler. Tek istisnası olan bir görüşmecidir. 7 Haziran seçimlerinde HDP'ye oy veren tek görüşmeci seçimlerden sonra artan terör olaylarından dolayı Kasım seçimlerinde HDP'yi desteklemekten vazgeçmiştir. Sol parti seçmenlerinde dahi terör olaylarının artmasına karşı “*AKP'ye bile razı*” havası hâkimdir.

SONUÇ

Araştırma kapsamında birinci bölümünde seçmen teorilerine ve seçmen davranışlarını etkileyen faktörlere değinilmiştir. Bu açıdan bakıldığında en temel sonuç araştırmacıların seçmen davranışları konusunda farklı teoriler ileri sürdükleri ve bu teoriler en genel şekilde maddi-kimliksel teoriler olarak sınıflandırılabilmiştir. Seçmenler dolaylı ya da dolaysız olarak maddi bir çıkar elde edip bu çıkar karşısında seçmen davranışı gösterdikleri takdirde bu davranışı maddi oy verme kapsamında değerlendirmek mümkünken, direk bir maddi çıkarı olmadan belli bir partiye aidiyet hissedilmesi genellikle manevi oy verme kapsamında değerlendirilebilir.

Bununla beraber maddi/manevi oy verme davranışlarını ya da ekonomik/toplumsal oy verme davranışlarını tek bir olayla, tek bir partiyle ve ya tek bir dönemle değerlendirmek büyük bir hata olacaktır. Maddi ya da manevi olaylara göre oy veren seçmenin neye göre oy verdiğini anlamak için büyük bir titizlikle araştırılması gerekmektedir. Aynı zamanda birbirinden keskin çizgilerle ayrılmadığını ve genellikle seçmenlerin farklı ağırlık/farklı oranlarda önemsemesine rağmen her ikisinin de desteklendiği partilere oy verdikleri unutulmamalıdır. Yani neredeyse hiçbir seçmen salt ekonomik/salt toplumsal oy vermemektedir. Ancak oluşturulan teoriler aslında hangisine ağırlık verdiği ile ilgilidir.

İkinci bölümde yer alan savaşlar ve göçler aslında göçmen olmayı ve göçmen duygusunu oluşturan temel duygulardır. Göç ettikleri dönemler hem Rumeli’de neler yaşadıklarına ışık tutmuş hem de Türkiye’de hangi siyasal olaylara şahit olduklarının anlatılması açısından önem taşımaktadır. Bu anlamda Rumeli’de yaşayanları yansıtması, göçe iten temel nedenlerin irdelenmesi, toplumsal hafızalarında neler olduğunu, hangi toplumsal değerlere göre oy verdiklerini ortaya koyması açısından araştırmanın temel taşlarından birisini oluşturmasını sağlamıştır.

Rumeli’den göç eden seçmelerle ilgili tem teorilerden biri olan “göç ettikleri dönemde hangi parti iktidarda ise o partiye oy verme eğilimindedirler” teorisinin desteklenmesi açısından ikinci bölümdeki bilgiler yardımcı olmaktadır. Teorinin doğruluk payı oldukça yüksek olmakla beraber istisnaları bulunmaktadır. Bu istisnalardan ilki “dini faktördür” Araştırma kapsamında yer alan herhangi bir mezhebe/dine inanmayan seçmenler ya da Alevi seçmenler hangi parti döneminde göç

ederse etsin seçimlerde CHP'ye ya da başka bir sol partiye oy verme eğilimindedir. Bu anlamda seçmen davranışı açısından din ya da mezhep faktörü göç edilen yıldan daha etkili bir faktördür denilebilir. Bir diğer istisna ise 1989 Bulgaristan göçmenleridir. Anavatan Partisi döneminde göç eden seçmenlerin AKP'yi destekleyebileceği düşünülürken büyük bir çoğunluğu Milliyetçi Hareket Partisi'ni destekleme eğilimindedirler. Bu bakımdan Bulgaristan'da Türk olmalarından dolayı yaşadıkları baskıları bugün bir Türk milliyetçisi partiyi destekleyerek aşmaya çalıştıkları düşünülebilir.

Adalet ve Kalkınma Partisi seçmenleri açısından bakıldığında, genellikle tek parti döneminden göç eden eğitim seviyesi olarak genellikle düşük, işçi sınıfını oluşturan ve kısmen muhafazakâr olan göçmenlerden oluşmaktadır. Yaş grubu olarak genellikle orta yaş ve üzeri kesimi temsil etmektedir. AKP'ye oy verenler genellikle yerelde ve genelde tüm seçimlerde AKP'yi desteklemiştir. AKP'li seçmen genellikle partiye son derece bağlıdır, hatta partiden daha fazla parti kurucusu olan Recep Tayyip Erdoğan'a bağlıdır. Genellikle parti başkanında övgüyle bağlılıkla söz eden AKP seçmeni, Erdoğan'ın partiyi desteklememesi halinde AKP'den uzaklaşacakları tavrını hissettirmektedirler.

Ekonomik açıdan AKP'nin istikrar getirdiğini ve ekonomik olarak Türkiye'nin refah dönemini yaşadığını savunmaktadırlar. Özellikle sağlık ve ulaşım alanında yapılan yenilikler hem AKP'nin hem de bazı diğer parti seçmenleri tarafından başarılı bulunmaktadır. Bununla beraber AKP seçmeni yapılan bu yeniliklerden övgüyle bahsederken diğer parti seçmenleri "Bunca yıldır iktidarda bir zahmet yapın" tarzında yarı eleştiri şeklinde olumlamaktadırlar.

AKP'nin din politikaları bazı seçmenler tarafından desteklenmekteyken bazıları tarafından eleştirilmektedir. Özellikle din politikaları aynı zamanda bazı diğer çıkarların önüne geçtiği noktada eleştirilmektedir. Bununla beraber AKP seçmeni genel olarak bu uygulamalardan memnundur. Genellikle tek bir mezhebe hitap eden AKP politikaları, Hanefi-Sünni seçmen tarafından doğru bulunmaktadır. Özellikle başörtü alanın da getirilen özgürlük kadın seçmenler tarafından yoğun olarak desteklenmektedir. Bununla beraber Türkiye'de ki diğer seçmenlerin aksine 4+4+4 sisteminin getirdiği İmam Hatip meselesine uzak bakmakta ve bilimi destekleme eğilimindedir. Görüşmecilerin bir kısmı komünizm döneminde göç ettikleri için orada

aldıkları bilimsel eğitimi Türkiye’de de aramaktadırlar. Görüşme kapsamında yer alan Alevi/Bektaşî seçmenler açısından hiçbiri/hiçbir seçim döneminde Adalet ve Kalkınma Partisi’ne oy vermemektedir. Partinin kendilerine saygı duymamasından dolayı şikayetçi olduklarını belirtmektedirler.

Kürt açılımı açısından partini özellikle 7 Haziran seçimlerinde MHP’ye oy kaptırıldığı görülmektedir. Ancak AKP-MHP koalisyonu bekleyen seçmenin bu beklentisine uzak bakan MHP ve özellikle Devlet Bahçeli 1 Kasım seçimlerinde oyların AKP’ye geri dönmesine neden olmuştur. Yerel seçimlerde “*Rumelilik kavramlarının vurgulanması*” ilçede önemli oy potansiyelinin doğmasını sağlamaktadır. Bu anlamda Rumeli’ye yönelik projelerin varlığı ve devamı yereldeki başarıyı etkileyecektir.

CHP seçmenleri genellikle tek parti döneminde göç eden, maddi açıdan diğer parti seçmenlerinden daha iyi durumda olan ve daha eğitilmiş olan kesimi temsil etmektedirler. Genellikle ailenin tamamında CHP’ye oy verme eğilimindedirler. Bu anlamda ailenin seçmen davranışına olan etkisini destekler niteliktedirler. Alevi/Bektaşî seçmenler için CHP, bir tür özgürlük teminatı olarak görülmektedir. Atatürk’ün partisi olması da Cumhuriyet Halk Partisi’ne destek veren seçmenlerin en önemli destekleme gerekçelerinden birisidir. CHP’li seçmenlerden bazıları ise AKP’nin karşısında durabilecek güçlü bir parti olduğu için CHP’ye oy verdiklerini belirtmektedirler.

Yerel seçimlerde hemşericilik yapılması CHP’nin şansını ve oylarını yükselttiği görülmüştür. Yeni oy veren eğitim almış ve aileden bağımsız oy kullanabilen kesiminde etkisiyle Bayrampaşa’da CHP’nin güçlü yerel adaylarla başarılı olabileceğini göstermektedir.

MHP seçmenleri sağ parti seçmenlerinin içerisinde AKP’den daha eğitilmiş olan kesimi temsil etmektedir. Genellikle lise ve üzeri düzeyde eğitim almış kesimi temsil etmektedir. Bunun dışında daha çok kadın göçmenlerin MHP’yi desteklediği dikkati çekmektedir. Dikkati çeken bir başka özellik ise Milliyetçi Hareket Partisi’ni desteklesin/desteklemesin Rumeli göçmenlerinin genellikle milliyetçi duygularının ağır basmasıdır.

Katılımcılardan sadece bir tanesi HDP’ye oy vermiştir. Ancak seçmen artan terör olaylarından dolayı partiyi desteklemekten vazgeçmiştir. Bu oy, protesto amaçlı

verilmiştir. Bu görüşmeci dışındaki tüm seçmenler HDP'yi parti olarak dahi görmemekte ve partiyi ağır biçimde eleştirmektedirler.

Özetle Bayrampaşa da yaşayan Rumeli göçmenleri 1950-1960 yılları arasında göç eden Makedon göçmenlerini temsil ettiği için hem göç ettikleri dönemle ilgili hem de yukarıda bahsi geçen sebeplerden dolayı büyük çoğunlukla Adalet ve Kalkınma Partisi'ni desteklemektedirler. Hem ekonomik hem de toplumsal olaylar seçmen tercihlerini etkiliyor olsa da manevi değerlerle desteklenmeyen ekonomik değerler seçmenleri herhangi bir partiye yönlendirmemektedir. Ancak AKP seçmeninin herhangi başka bir sağ parti yerine mevzu bahis partiyi desteklemesinde ekonomik değerlerin büyük bir payı bulunmaktadır. Parti seçmenleri en genel anlamda sağ ve sol çizgilerden vazgeçmemektedirler. Bu anlamda ideolojilerin belirleyicisi manevi/toplumsal değerler olmakla beraber, parti seçiminde tercih edilen partiyi, aynı ya da benzer ideolojideki diğer partilerden ayıran en temel ölçüt ekonomiktir. Ekonomik çıkarlarında desteklendiği parti diğer partilerden daha kolay tercih edilmektedir. Son olarak seçmen tercihlerinde ideolojiyi belirleyen toplumsal olaylar olmakla beraber partiyi belirleyen ekonomik refahtır denilebilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Adanalı, Yurdagül, *Kamu Tercih Teorisi Bağlamında Kültür ve Kültürel Haklar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2012.

Ağanoğlu, H. Yıldırım, *Osmanlıdan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi Göç*, Kumsaati Yayınları, İstanbul 2001.

Akalın, Hakkı, *Ege Gül Mü Diken Mi!*, Ümit Yayınevi Ankara 2000.

Akbaş, Emrah , “Göçmenler Arasındaki Dayanışma Ağlarının Dönüşümü: Göçmen Sivil Toplum Örgütlerinin Yeni Misyonu” , *Küreselleşme Çağında Göç*, Derleyenler: S.Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner, 1. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Aktan, Coşkun Can, *Politik İktisat* , Anadolu Matbaacılık, İzmir 2000.

Althusser, Louis, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İthaki Yayınları, İstanbul 2003.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, T.T.K Yayınları, Ankara 1997.

Arıkoğlu, Ündüçüv, Cemile, "Seçim ve Seçim Sistemleri", *Siyaset Bilimi'nde Kuram-Yöntem-Güncel Yaklaşımlar*, Derleyen: Baran Dural, Kriter Yay., İstanbul 2011.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* Alkım Yayınları, İstanbul 2007.

Artuç, İbrahim, *Balkan Savaşı* Kastaş Yayınları , İstanbul 1988.

Arslan, Hüseyin, *16.yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün* ,Kaknüs Yayınları, İstanbul 2001.

Assmann, Jan , *Kültürel Bellek*.Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001.

Ayata, Ayşe Güneş, *Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı*, İletişim Yayınevi, İstanbul 1993.

Aydın, Mustafa, *Kurumlar Sosyolojisi*, Kadim Yayınevi, Ankara 2011.

Balcı, Ramazan, *Sarıkamış Yolun Sonu* , Babıali Kültür Yayınları, İstanbul 2006.

Baykal, Deniz, , *Siyasal Katılım: Bir Davranış İnceleme* , Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1970.

Bıykoğlu, Tefik, *Trakya 'da Milli Mücadele*, c. I, T.T.K Yayınları, Ankara 1987.

Çaşın, Mesut Hakkı, “Recep Tayyip Erdoğan’ın Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları”, *Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları*, Derleyen: Haydar Çakmak Doğu Yayınları, İstanbul 2013.

Cengiz, Halil Erdoğan, , *Enver Paşa'nın Anıları 1881-1908*Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015.

Chambers, Iain , *Göç, Kültür, Kimlik*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014.

Crampton, R.J., *İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar* Yayın Odası, İstanbul 2006.

Ciğerci, Nihan , “Bursa-Kırcaali Hattı:1989’da Gelen Bulgaristan Göçmenleri Örneği” *Küreselleşme Çağında Göç* Derleyenler: S.Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Çağan, Nazmi, *Balkan Harbinde Edirne* Edirne, T.T.K. Yayınları , Ankara 1993.

Çam, Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul 2005.

Çatır, Gül, *Zorunlu Göç Tecrübesinin Devlet Politikalarındaki Yansıması: Bulgaristan 'dan Türkiye 'ye Kitlesel Göçün Analizi* , İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Çelen, Kuter ,*Balkanlar'da Osmanlı'nın Acı Yılları*, Kastaş Yayınları, İstanbul 2014

Çoban, Ali Rıza, *Çağdaş Kamu Yönetimi*, Nobel Yayınları, Ankara 2003.

Dural, A. Baran, *Türk Modernleşmesinde Temel Tartışmalar*, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne 2013.

Dural, A. Baran , *Milliyetçiliğin Yakın Tarihi*, Cumartezleri Yayınları, Edirne 2014.

Dündar, Fuat , *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

- Divitçioğlu, Sencer , *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu*, Alfa Yayınları ,İstanbul 2015.
- Erdoğan, Seyfettin, *Siyaset-Ekonomi İlişkileri Değişim Yayınları* İstanbul 2004.
- Erim, Nihat,*Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları Ankara 1953.
- Erkal, Mustafa E.- Balođlu, Burhan- Balođlu, Filiz, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü* Der Yayınları, İstanbul 1997.
- Eroğlu, Hamza,*Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Sorunu, Bulgaristan'da Türk Varlığı*, TTK, Ankara 1992.
- Esmer, Yılmaz, *At the Ballot Box: Determinants of Voting Behavior: Politics, Parties&Elections in Turkey*, Lynne Rienner, London 2002.
- Fiorina, Morris P. "Voting Behavior," *Perpectives on Public Choice*, Cambridge 1997.
- Gökalp, Ziya,*Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013.
- Gözler, Kemal,*Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Ekin Basım Yayın, Bursa 2011.
- Gümüş, Burak,*Siyasal Güçler*, Paradigma, Edirne 2013.
- Güngör, Nazife, *İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2013.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin İskânı*, T.T.K, Ankara 2006.
- Kalaycıoğlu, Ersin *Çağdaş Siyasal Bilim Teori Olgu ve Süreçler*, Beta Basım Yayım, İstanbul 1984.
- Kapani, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, BB101 Yayınevi, Ankara 2011.
- Karpat, Kemal H,*Osmanlıdan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011
- Karpat, Kemal H,*Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Keyder, Çađlar, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

- Kışlalı, Ahmet Taner, *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitabevi, Ankara 1993.
- Küçük, Murat, *Bir Nefes Balkan Tarihten Günümüze Makedonya ve Arnavutluk'ta Bektaşilik*, Horasan Yayınları, İstanbul 2005.
- Mardin, Şerif, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- McCarthy, Justin, *Ölüm ve Sürgün*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1998.
- Mutlu, Erol, *İletişim Sözlüğü*, Sofos Yayınları, Ankara 2008.
- Nayır, Yaşar Nabi, *Değişen Dünyamız (Balkanlar ve Türklük)*, Varlık Yayınları, İstanbul 1999.
- Nüzhet, Mehmet Ali, *Balkan Harbi 1912*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987.
- Oğuzoğlu, Yusuf, "Balkanlardaki Türk Varlığının Tarih İçindeki Gelişmesi", *Balkanlar'daki Türk Kültürünün Dünü, Bugünü, Yarını*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa 2002
- Okar, Ahmet Mesut, *Osmanlı Balkanlar'ının Son On Yılı 1902-1912- Mehmet Ali Okar*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013.
- Ortaylı, İlber, *Yakın Tarihin Gerçekleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.
- Öksüz, Hikmet, *Batı Trakya Türkleri* Karam Yayınları, Çorum 2006.
- Örmeci, Ozan, *Yeni Soğuk Savaş Ortamında Dış Politika: 2012-2015*, Yenyüzyıl Yayınları İstanbul 2015.
- Özbudun, Ergun, *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma* AÜHFY Yayınları Ankara 1975.
- Özbilen, Eşref Bengi, *Makedonya Seyahatim Goltz Paşa* Türkiye İş Bankası Yayınları İstanbul 2014.
- Öztuna, Yılmaz, *Avrupa Türkiye'sini Kaybımız Rumeli'nin Elden Çıkışı* Babıali Kültür Yayınları İstanbul 2006.
- Özkul, Derya "Ulus-Ötesi Göç: Uluslararası Göç Yazınında Yeni Bir Paradigma" *Kürselleşme Çağında Göç* Derleyenler :S.Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Özkırımlı, Umut, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Sarmal Yayınları, İstanbul 1999.

Sarıbay, Ali Yaşar , *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji* Everest Yayınları, İstanbul 2008

Sander, Oral , *Siyasi Tarih “İlk çağlardan 1918’e”*, İmge Yayınevi ,İstanbul 2011

Sander, Oral , *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Yayınevi , İstanbul 2011

Sencer, Muzaffer, *Türkiye’de Sınıfsal Yapı ve Seçmen Davranışları*, May Yay, İstanbul 1974.

Schüler, Harald, *Türkiye’de Sosyal Demokrasi: Particilik, Hemşehrilik, Alevilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

Şimşir, Bilal N. ,*Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu, Bulgaristan’da Türk Varlığı*, TTK Basımevi, Ankara 1985.

Şimşir, Bilal N. , *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1996.

Tekeli, Şirin, *Kadınlar İçin Yazılar*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1998.

Tuğlacı, Pars, *Bulgaristan ve Türk Bulgar İlişkileri*, Cem Yayınevi, İstanbul 1984.

Ulusoy, Mehmet, *Türk Devrimi ve Milliyetçilik*, Kaynak Yayınları, İstanbul 201

Tanrıöver, Hamdullah Suphi, *Dağ Yolu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987.

Turan, İlter, “Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları*, İstanbul 1977.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, T.T.K, Ankara 1988.

Vergin, Nur, *Din, Toplum ve Siyasal Sistem*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2000.

Yalçın, Cemal, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, İstanbul 2004.

Yayla, Atilla, *Siyasi Düşünceler Sözlüğü*, Adres Yayınları, Ankara 2005.

Yücekök, Ahmet Naki, *Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1987.

DERGİLER

Arafat, Mohammad , “Bulgaristan’daki Türk Azınlığın Türkiye’ye Göçü”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı :1 Edirne 2000.

Arıkan-Akdağ, Gül, “Rational Political Parties and Electoral games: the AKP’s Strategic Move for the Kurdish vote in Turkey”*Turkish Studies* Cilt17: Sayı 1 , 2016, S:126-154.

Aygül, Cenk, “Electoral manipulation in March 30, 2014 Turkish local elections” *Turkish Studies*Cilt: 17 Sayı :1, 2016 S: 181-201

Başlevent, Cem- Kirmanoğlu, Hasan “Economic Voting in Turkey: Perceptions, Expectations, and the Party Choice, Research and Policy on Turkey” *Turkish Studies*Cilt1 Sayı: 1, 2016, S:88-101

Bloom, Howard S. , Price, H. Douglas,“Voter Response to Short-Run Economic Conditions: The Asymmetric Effect of Prosperity and Recession” *The American Political Science Review*, Cilt 69, Sayı 4, Aralık 1975, s. 1240-1254.

Canatan Kadir, “Siyasal Kimlikler ve Yaşam Tarzları”: Güney Marmara Bölgesi Örneği”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, Cilt 9, Sayı 5, İlkbahar 2014, s. 465-495.

Coşkun, Vahap , Demirtaş: Çankaya’da Bir Kürt Aday, *SDE Analiz* Cilt:1 Ankara 2014.

Çarkoğlu, Ali-Yıldırım, Kerem, “Election Storm in Turkey: What do the Results of June and November 2015 Elections Tell Us?”, *Insight Turkey*, Cilt 17, Sayı 4, İstanbul 2015, Sayfa:57-79.

Çelik, Fatih, “İç Göçler: Teorik Bir Analiz”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:14, Sayı: 2, Adana 2005, S:167-184.

Çinko, Levent, “Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme”,*Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 61, Sayı 1, 2006, s. 103-116,

Downs ,Anthony “An Economic Theory of Political Action in Democracy” *The Journal of Political Economy* , Cilt : 65 Sayı: 2 Chigago 1957, S:135-150.

Dural, A. Baran- Eseler, Bahriye, "Rumeli Göçmenlerinin Siyasal Katılımı ve Davranışları: Bayrampaşa İlçesi Örneği", *SOBİDER*, Cilt:3 Sayı:6, Malatya 2016, S:74-84.

Ercins, Gülay , Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Faktörlere Bağlı Olarak Değişen Seçmen Davranışı, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:8 Sayı:2 Sivas 2007 S:25-40.

Erişen, Cengiz, “An assessment on the behavioral foundations of electoral decisions in the 2015 Turkish general elections”, *Turkish Studies*, Cilt 17, Sayı 1, 2016, s.47-57.

Güçer, Mehmet, “Türkiye’nin Politik Kültürü ve Seçmenin Eğilimi”, *Analist*, Mayıs 2015, Sayı: 51, s.46-53.

Güçer, Mehmet, “2000’li Yıllarda Parti Performansları Nasıldı?”, *Analist*, Mayıs 2015, Sayı: 51, s. 54-59.

Güler, Özgenur Reyhan “Bayrampaşa İlçesindeki Demografik Yapının Bayrampaşa Belediyesi’nin Kültür Politikaları Üzerindeki Etkisi” *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:1, Rize 2015, , s.67-88.

Gümüş, Burak, “Kolektif Bellek “Hatıralar Savaşı” ve “Karşı Hafıza Üzerine” *Muhafazakâr Düşünce/Conservative Thought*. Cilt 6, Sayı 24, Ankara 2010, s.117-132.

Grigoriadis, Ioannis N. , “The Peoples’ Democratic Party (HDP) and the 2015 elections”, *Turkish Studies*, Cilt 17, Sayı 1, 2016, s.39-46.

Hacıoğlu, Sevim, “Devlet-Toplum İlişkisi Yaklaşımıyla Bulgaristan 1989 Zorunlu Göçü”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Temmuz 2014, Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli, s.25-36.

Hacker, Jakob P.- Pierson Paul, “After the “Master Theory”: Downs, Schattschneider, and the Rebirth of Policy-Focused Analysis” *Perspectives On Politics* Cilt:12 Sayı:3 Cambridge 2014 S:643-662.

Hoca, Nazif (1986) “ Üsküp” maddesi, MEB, *İslam Ansiklopedisi*, c. 13, İstanbul

Karaçor, Süleyman, “Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, *Demokrasi Yönetim ve Ekonomi*, Cilt:16 Sayı:2 Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa 2009, s.121-131.

Karakoç, Rifat, “Göç Edenlerin Kentsel Bütünleşme ve Siyasal Katılma Durumlarına Yönelik Bir Araştırma: Konya Örneği”, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* Sayı: 21, Selçuk Üniversitesi, Konya 2011, s.241-261.

Kolukırık, Suat, “Bulgaristan'dan Göç Eden Türk Göçmenlerin Dayanışma ve Örgütlenme Biçimleri: İzmir Örneği” *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 30, Sayı:1, TC Cumhuriyet, Sivas 2006, s.1-13.

Miroğlu, Orhan, “Kobane Bahane, Çözüm Sürecine Ateş Etmek Şahane!”, *Stratejik Düşünce*, Sayı 60, Kasım 2014, s.32-37.

Nisan, Fatma, “30 MART 2014 Yerel Seçimlerinde Yerel Basının Gündem Belirlemesi: Gümüşhane Örneği”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, Gümüşhane 2014, s. 1-25.

Omay, Umut “Tüccar Sınıfın Protestan Hareketi Desteklemesinin Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Yaklaşımı Açısından Değerlendirilmesi” *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Say: 57 İstanbul 2007 Sayfa 231 243.

Özipek, Bekir Berat “Ekmeleddin İhsanoğlu veya “Çatı”nın Ekonomi Politikası” *SDE Analiz:1* 2014.

Romano, David, “The “Arap Spring’s” Effect on Kurdish Political Fortunes”, *Insight Turkey*, Cilt 17, Sayı 3, 2015.

Sayarı, Sabri, “Some Notes on the Beginnings of Mass Political Participation in Turkey.” *Political Participation in Turkey: Historical Background and Present Problems*. Derleyenler: Engin D. Akarlı- Gabriel Ben-Dor Boğaziçi Üniversitesi Yayınları İstanbul 1975.

Şen, Hasan, “Çoklu Sadakat Ekseninde Türk Göçmenleri” *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, Sayı 12-13, Ege Üniversitesi, İzmir 2004, s.37-60.

Şimşek, Halil, “Askeri ve Stratejik Açından Balkanlar” *650. Yıl Sempozyumu, Türklerin Rumeli'ye Çıkışının 650. Yıldönümü*, Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayını s:181, 2002.

Tacoğlu Poyraz Tugca- Arıkan Gülay-Sağır Adem, “Boşnak Göçmenlerde Göç ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Fevziye Köyü Örneği” *Turkish Studies*, Cilt:7 Sayı:1 2012 S:1941-1965

Topbaş, Hasan, “David Easton’un Siyasal Sistem Kuramı Bağlamında Siyasal Katılma: Erzurum Seçmeni Üzerine Bir Araştırma” *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* Sayı :30 Erzurum 2010 S:82-112.

Toprak, Zafer, “Cihan Harbi’nin Provası Balkan Harbi”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 104, Ağustos 2002, s. 44-51.

Türk, H. Bahadır, “30 Mart 2014: Türkiye’nin En Genel Yerel Seçimleri”, *Birikim*: 301, 2014.

Türköz, Elif Nagihan, “Özal’lı ANAP Döneminde Muhafazakâr Düşüncenin Gelişimi”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 9 Sayı 1, Niğde Üniversitesi, Niğde 2016, s.103-106.

Tüses, *Türkiye’de Siyasi Partilerin Yandaş/Seçmen Profili*, TÜSES Yayınları, İstanbul 2003.

Uslu, İbrahim- Birinci, M. Kürşat- Ay, Meryem, “30 Mart Yerel Seçimler Analizi, İletişim ve Diplomasi-Özel Sayı, 2014.

Uslu, İbrahim, “The Reasons Behind the AK Party’s November 1st Victory”, *Insight Turkey*, Cilt 17, Sayı 4, 2015, s.39-46.

Yetim, Fahri, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Dağılıma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 25, Selçuk Üniversitesi, Konya 2011, s.285-296.

Yıldırım, Seyfi, “Balkan Savaşları Sonrası Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri”, *CTAD*, Hacettepe, Ankara, Yıl 8, Sayı 16, Güz 2012, s. 75-92.

Yıldız, Recep- Demir, Sakine, “Milli Kimliğin Oluşumunda Zihniyet”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 8, TC Dumlupınar, Kütahya 2015, s.1-25.

Yılmaz, Cengiz- Aygören, Oğuzhan- Özdemir, Özlem (2011) “Türkiye’de Siyasi Kutuplaşmayı Oluşturan Unsurlar: Seçmen Tercihlerinde Ekonomik Oy Verme Davranışından Toplumsal Travma Kuramına Kadar Bir Dizi Etkenin Görece Etkileri” *İktisat, İşletme Finans*, Cilt 27 Sayı 311, 2012, s.9-39.

Yılmaz, Murat, Özipek, Bekir Berat, Çoşkun, Vahap, “Cumhurbaşkanı Adaylarının Seçim Stratejilerinin Analizi” *SDE Analiz*, No. 1, Ağustos 2014, s.1-16,

TEZLER

Tekin, Nazlı, “*Ev Kadınları ve Çalışan Kadınlar arasında Siyasal Davranış Farklılıkları: Isparta Örnek Olay Araştırması*”, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2009, Isparta.

Temizel, Metehan, “Türkiye’de Seçmen Davranışlarında Sosyo-Psikolojik, Kültürel ve Dinsel Faktörlerin Rolü: Kuramsal ve Ampirik Bir Çalışma”, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2012, Konya.

İNTERNET KAYNAKLARI

Arcelus, Francisco, Meltzer, Allan H, “The Effect of Aggregate Variables on Congressional Elections,”*The American Political Science Review*, 1975, <http://repository.cmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1680&context=tepper>, (13.05.2015).

Arı, Kemal, “Büyük Mübadele”, *Lozan Mübadilleri Vakfı*, 2012, <http://www.lozanmubadilleri.org.tr/arastirma/buyuk-mubadele-doc-dr-kemal-ari>, (06.03.2016)

Bayraklı, Cemile, “Dış göçün sosyo-ekonomik etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği” <http://adudspace.adu.edu.tr:8080/jspui/handle/123456789/180>, (06.11.2015)

Çaha, Ömer, “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”, *Liberal Düşünce*, Bahar 2004, s. 15-24, <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/34/03-Omer-Caha.pdf>, (10.03.2016)

Çolakoğlu, Filiz, “Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye Göç Hareketi (1950-1951)”, *Tarih Okulu*, İlkbahar-Yaz 2013, Sayı 14, s.113-145, <http://ulakbim.dergipark.gov.tr/download/article-file/144746>, (12.03.2016).

Dinç, Mehmet , “Bugünün Türkiye’inde Kadınların Siyasal Katılımı ve Katılımı Arttırmaya Yönelik Çözüm Önerileri”, Isparta <http://eprints.sdu.edu.tr/68/1/TS00237>, (11.04.2015)

Eminov, Ali. ,“Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria”, Psychology Press, 1997, 218 sayfa, https://books.google.com.tr/books/about/Turkish_and_Other_Muslim_Minorities_in_B.html?id=WyvW4l8bgsC&redir_esc=yhttps://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=WyvW4l8bgsC&oi=fnd&pg=PR7&dq=eminov&ots=utFN0tqmx&sig=Z6nda2eG_XwH8nWY4-TzplLl6J4&redir_esc=y - v=onepage&q=eminov&f=false (01.04.2015)

Erdilek, Neşe (2006), “Türk-Yunan Mübadelesi”, http://mubadele.org/basinda_2003-2004.htm, (18.03.2016)

Esmer, Yılmaz (2011), “Dünya Değerler Araştırması 2011”, <http://betam.bahcesehir.edu.tr/tr/category/ta/>, (18.03.2016)

Habertürk, Seçim 2014 İstanbul Bayrampaşa Yerel Seçim Sonuçları, <http://www.haberturk.com/secim/secim2014/yerel-secim/ilce/bayrampasa-404>, (31.07.2016)

İnalcık, Halil (?) “Edirne’nin Fethi (1361)”, s.137-159, <http://www.inalcik.com/images/pdfs/32094858EDiRNeNinFETHi.pdf>, (12.04.2016).

İnalcık, Halil (?) “Türkler ve Balkanlar”, s.9-32,<http://www.inalcik.com/images/pdfs/15810373TURKLERVEBALKANLAR.pdf>,(12.04.2016).

İnalcık, Halil, “Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerine Yeni Araştırmalar”, GAMER, I, 1, 2012, s. 1-10,<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/66/1680/17908.pdf>, (12.04.2016).

Kasapoğlu Çağıl, “CHP’nin seçim kaybetme nedenleri” http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140812_chp_analiz, (11.03.2016)

Kosovam, Yugoslavya Dönemi, <https://kosovam.wordpress.com/yugoslavya-donemi/>, (31.07.2016)

Mutlu, Mesut, “Seçmen Profilleri ve Parti Tercihleri, 25.03.2015, <http://blog.radikal.com.tr/politika/secmen-profilleri-ve-parti-tercihleri-94535>, (30.05.2016).

Örmeci, Ozan, “1 Kasım 2015 Türkiye Erken Genel Seçimlerinin Düşündürdükleri”, <http://politikaakademisi.org/2015/11/05/1-kasim-2015-turkiye-erken-genel-secimlerinin-dusundurdukleri/>, (27.06.2016)

Örmeci, Ozan, “Recep Tayyip Erdoğan”, <http://ydemokrat.blogspot.com.tr/2010/11/recep-tayyip-erdogan.html>, (27.06.2016).

Özey, Ramazan, “Kırılma ve Direnç Noktaları”, 2006, <http://www.ramazanozey.net/yazilar/yazidetay.asp?id=312>, (19.04.2006).

Özlem, Kader, “Balkan Göçmenleri ve Türkiye’deki Siyasal Seçimler”, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/balkanlar-ve-kibris-arastirmalarimerkezi/2011/04/14/6160/balkan-gocmenleri-ve-turkiyedeki-siyasi-secimler>, (14.10.2015)

Öztan, Güven Gürkan, “2014 Yerel Seçimleri Üzerine İlk Değerlendirme”, <http://bianet.org/bianet/siyaset/154588-2014-yerel-secimleri-uzerine-ilk-degerlendirme>, (08.03.2016).

Sencar, Özer , “İşte Son Anket HDP’nin oyu kaç... AKP kaç vekil çıkarıyor” <http://www.taraf.com.tr/etiket/ozar-sencar/> (11.03.2016).

Sezgin, Şennur, “*Ekonomik Oy Verme Teorisi: Türkiye Örneği 1998 2003*”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 40, Sayı 2, Haziran 2007, s.21-38, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/1cb6e99463e5541_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi (10.03.2015).

Tosun, Tanju, Tosun, Gülgün Erdoğan (2015) “Kazananı ve Kaybedenleriyle 1 Kasım Seçimleri”, *Toplum ve Demokrasi*, 9 (19-20), Ocak-Aralık 2015, s.1-23, [file:///C:/Users/B%C4%B0LG%C4%B0SAYAR/Downloads/181-678-1PB%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/B%C4%B0LG%C4%B0SAYAR/Downloads/181-678-1PB%20(1).pdf), (10.02.2016)

TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018, (11.02.2016).

Tüzün, Sezgin, “2015 Seçimiyle Yaşanan Değişim, Seçilmiş Otoriterlikten Demokrasiye Doğru mu?”, <http://researchturkey.org/tr/the-change-brought-by-the-2015-elections-from-elected-authoritarianism-towards-democracy/>, (11.03.2016)

Yalçın, Soner, “Osmanlı’nın Öcalan’ı Yane Sandanski”, <http://www.hurriyet.com.tr/osmanli-nin-ocalan-i-yane-sandanski-12148397>, (17.07.2016)

Yaşlı, Fatih, “Demokrasinin Mitolojik Yıldızları”, <http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/fatih-yasli-yazdi-demokrasinin-mitolojik-yildizlari-haberi-81445>, (20.05.2016).

_____ (2014) “2014 Yerel Seçim Sonuçları- Dünya Basını 31 Mart’ı Böyle Gördü” <http://www.aksam.com.tr/siyaset/2014-yerel-secim-sonuclari--dunya-basini-30-marti-boyle-gordu/haber-296217>, (09.02.2016)

_____ (2016), “Baygem Boşnakça”, <http://www.baygem.org/dil-kurslari/bosnakca/>, (26.04.2016).

(2013), “Balkan Gençlik Forumu Başladı”, <http://bayrampasa.bel.tr/icerik.asp?is=118q1842q10q1118q1116q11q13q1hadq1qpis>, (26.04.2016).

_____ (2015), “Bereket Konvoyu 11’inci Kez Balkan Yollarında”, <http://www.bayrampasa.bel.tr/icerik.asp?is=118q11490q10q1118q1116q11q12q1hadq1qpis>, (01.05.2016)

_____ (2016), “Bosna-Hersek Mostar’ı Tanıyalım”, <http://www.bosnakmedya.com/bosna-hersek-mostar/>, (28.04.2016)

_____ (2014) ASİMİLASYON ve GÖÇ <http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/asimilasyon-ve-goc-bulgaristan-turklerinin-oykusu> (06.05.2016)

_____ (?), “İstanbul’un Kardeş Şehir, İşbirliği Protokolleri ve Mutabakat Zaptı/ İyi niyet Mektupları”, http://www.ibb.gov.tr/TR/kurumsal/Pages/Kardes_Sehirler.aspx, (13.04.2016)

_____ (?), “Bayrampaşa”, <http://www.istanbul.net.tr/istanbul-rehberi/dosyalar/bolumler/bayrampasa/7/66>, (01.05.2016)

_____ (2010), “Belediyelerin 715 Kardeş Şehri Var,” <http://www.on5yirmi5.com/haber/yasam/dogal-yasam/23899/belediyelerin-715-kardes-sehri-var.html>, (13.04.2016)

_____ (2014), “Kardeşlik Heykeli Açılıyor”, <http://www.muhammedinsesi.com/haber/yerel/kardeslik-heykeli-aciliyor-/1048.html>, (02.05.2016)

_____ (2009), “HEP, DEP ve HADEP de kapatılmıştı”
[http://www.ntv.com.tr/turkiye/hep-dep-ve-hadep-de](http://www.ntv.com.tr/turkiye/hep-dep-ve-hadep-de-kapatilmisti) kapatilmisti,
JR_zt6Uy0Ua_XQdEottLsw (30.05.2015)

_____ (2009), “Bosna Bereket Konvoyunu Ağırladı”
[http://www.on5yirmi5.com/haber/guncel/politika/7613/bosna-bereket-](http://www.on5yirmi5.com/haber/guncel/politika/7613/bosna-bereket-konvoyunuagirladi.html)
konvoyunuagirladi.html, (30.04.2015)

_____ (2016), “Bayrampaşa Dernekleri Toplandı”,
[http://www.pasavizyon.com/bayrampasa-dernekleri-toplandi#.VyfeX9SLS1s,](http://www.pasavizyon.com/bayrampasa-dernekleri-toplandi#.VyfeX9SLS1s)
(28.04.2016)

